

Πρεσβεία της Ελλάδος στα Σκόπια
Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων

ΟΔΗΓΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ - 2019

Σκόπια, Νοέμβριος 2019

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

A. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	5
A.1. Γενικά Χαρακτηριστικά Χώρας.....	5
A.2 Δημογραφικά Στοιχεία.....	5
A.3 Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη Αγοράς.....	6
B. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	8
B.1 Θεσμικό πλαίσιο.....	8
B.1.1 Νομικές Μορφές Εταιριών.....	9
B.1.2 Διαδικασία ίδρυσης εταιρίας.....	10
B.1.3 Καθεστώς αδειοδοτήσεων.....	13
B.1.4 Σήμανση / πιστοποίηση προϊόντων (ετικέτες, πιστοποιήσεις).....	13
B.1.5 Τελωνειακή νομοθεσία.....	14
B.1.6 Καθεστώς εισαγωγών / περιορισμοί εισαγωγών.....	15
B.1.7 Εξασφάλιση πιστώσεων.....	16
B.1.8 Καθεστώς ιδιοκτησίας.....	18
B.1.9 Εργασιακό καθεστώς.....	19
B.2 Στρατηγική Εισόδου στην αγορά της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας.....	22
B.2.1 Συνεργασία με Αντιπροσώπους/διανομείς.....	23
B.2.2 Ίδρυση θυγατρικής/υποκαταστήματος/αντιπροσωπία/κοινοπραξίας.....	23
B.2.3 Δίκτυα Διανομής.....	24
B.2.4 Προώθηση – Διαφήμιση.....	24
B.2.5 Πρακτικές οδηγίες.....	25
B.3 Καταναλωτικά Πρότυπα.....	25
B.4 Βιομηχανική Ιδιοκτησία.....	26
Γ. ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ - ΔΑΣΜΟΛΟΓΗΣΗ.....	27
Γ.1 Συμφωνίες αποφυγής διπλής φορολογίας.....	27
Γ.2 Φορολογία Φυσικών προσώπων.....	27

Γ.3 Φορολόγηση Επιχειρήσεων	29
Γ.4 Ειδικότεροι φόροι.....	29
Γ.5. Δασμοί - Δασμολόγιο.....	32
Γ.6 Τεχνολογικές και Βιομηχανικές Αναπτυξιακές Ζώνες (ΤΒΑΖ)	32
Δ. ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	34
Γενικά χαρακτηριστικά επενδυτικού περιβάλλοντος.....	34
Δ.1 Αναπτυξιακός Νόμος - Κίνητρα Επενδύσεων	35
Δ.2 Καθεστώς Ιδιωτικοποιήσεων.....	37
Δ.3 Πιστοληπτική ικανότητα χώρας – Κίνδυνοι/ προοπτικές	38
Ε. ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ - ΠΡΟΜΗΘΕΙΕΣ	39
ΣΤ. ΚΛΑΔΟΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	39
ΣΤ.1 Κλάδος Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας	40
ΣΤ.2 Κλάδος Μεταλλουργίας, ορυχείων, λατομείων και μεταλλοβιομηχανιών	41
ΣΤ.3 Κλάδος κατασκευών και δομικών υλικών	42
ΣΤ.4 Κλάδος Υποδομών και Μεταφορών	43
ΣΤ.5 Αγροτικός τομέας και κλάδος τροφίμων.....	46
ΣΤ.6 Κλάδος Τουρισμού	48
Ζ. ΧΡΗΣΙΜΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ	49
Ζ.1. Συναλλαγματικές Ισοτιμίες.....	49
Ζ.2. Είσοδος στη χώρα	49
Ζ.3. Ωράριο εργασίας και αργίες	50
Ζ.4. Συγκοινωνιακή σύνδεση Ελλάδας - Βόρειας Μακεδονίας και αποστάσεις.....	50
Ζ.5. Τηλεπικοινωνίες.....	51
Ζ.6. Στοιχεία επικοινωνίας.....	52

Σημείωση: Σε περίπτωση αναδημοσίευσης, να αναφέρεται η πηγή.

Στοιχεία Επικοινωνίας:

ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΑ ΣΚΟΠΙΑ

ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΕΥ – ΣΚΟΠΙΩΝ

ΤΗΛ.: +389 2 3129456, 3129458

E-MAIL: ecocom-skopje@mfa.gr

Ιστότοπος:

<http://www.agora.mfa.gr/ta-grafeia-oikonomikon-emporikon-upotheseon/grafeia-ana-xora/office/859>

Στελέχωση Γραφείου ΟΕΥ:

- Παγώνα Λάρδα, Σύμβουλος ΟΕΥ Α' – Προϊσταμένη Γραφείου ΟΕΥ
- Ευτυχία Ξυδιά, Γραμματέας ΟΕΥ Α'
- Aneta Cvetkovska, Επιτόπια συνεργάτης

A. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

A.1. Γενικά Χαρακτηριστικά Χώρας

Γεωγραφικά, η Βόρεια Μακεδονία είναι μια περικλειστή χώρα που βρίσκεται στα Κεντρικά Βαλκάνια, βορείως της Ελλάδος, μικρή σε έκταση (25.713 τ. χλμ.), η οποία συγκροτείται από την κεντρική κοιλάδα του Αξιού (Vardar) ποταμού και τους ορεινούς όγκους που την πλαισιώνουν. Συνορεύει με το Κόσσοβο στα βορειοδυτικά, τη Σερβία στα βόρεια, τη Βουλγαρία στα ανατολικά, την Ελλάδα στα νότια και την Αλβανία στα δυτικά.

Η γεωγραφία της χώρας καθορίζεται πρωτίστως από βουνά, κοιλάδες και ποτάμια. Στα νότια σύνορά της υπάρχουν τρεις μεγάλες λίμνες (Αχρίδα, Πρέσπα και Δοϊράνη).

Το κλίμα της χώρας είναι μεταβατικό, από μεσογειακό σε ηπειρωτικό. Υπάρχουν τρεις κλιματικές ζώνες, ήτοι ήπια μεσογειακή, ορεινή και ήπια ηπειρωτική. Η ετήσια βροχόπτωση κυμαίνεται από 500 χιλιοστά στην ανατολική ζώνη έως 1.700 χιλιοστά στις δυτικές ορεινές περιοχές.

A.2 Δημογραφικά Στοιχεία

Σύμφωνα με κατ' εκτίμηση στοιχεία που στηρίζονται στην τελευταία επίσημη απογραφή πληθυσμού, η οποία έλαβε χώρα το 2002 και σε νεότερους υπολογισμούς της Στατιστικής Υπηρεσίας της Βόρειας Μακεδονίας (εκτίμηση 31.12.2018), ο πληθυσμός της χώρας ανέρχεται σε 2.076.217 κατοίκους¹. Οι δύο μεγαλύτερες πληθυσμιακές ομάδες (βάσει της απογραφής του 2002) είναι οι «Σλαβομακεδόνες» (64%) και οι Αλβανοί (25%). Ακολουθούν, με μικρότερα ποσοστά, οι Τούρκοι (4%), οι Ρομά (3%), οι Σέρβοι (2%) και άλλες μικρότερες μειονότητες.

Η Βόρεια Μακεδονία αποτελείται από 8 διοικητικές περιφέρειες: Pelagonija, Vardar, Northeast, Southwest, Skorje, Southeast, Polog και East. Πρωτεύουσα της χώρας είναι τα Σκόπια (περίπου 550.000 κάτοικοι – βάσει απογραφής 2002, 506.926), ενώ σημαντικές πόλεις είναι το Μοναστήρι (Μπίτολα), το Τέτοβο, με πλειοψηφία του αλβανικού στοιχείου, το Βέλεις, το Κουμάνοβο, το Πρίλεπ, η Στρούμιτσα, η Γευγελή και το Στιπ.

Όσον αφορά στη θρησκεία, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή, η πλειοψηφία των κατοίκων της Βόρειας Μακεδονίας είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, ενώ ο αλβανόφωνος και τουρκόφωνος πληθυσμός ασπάζεται, κατά βάση, το Ισλάμ. Αρκετά σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού είναι άθεο ή ανήκει σε άλλα δόγματα.

¹ Σημειώνεται ότι το 2011 έγινε προσπάθεια νέας απογραφής του πληθυσμού, η οποία δεν κατέστη δυνατόν να ολοκληρωθεί.

A.3 Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη Αγοράς

Η οικονομία της Βόρειας Μακεδονίας συνεχίζει να χαρακτηρίζεται ως «υπό μετάβαση», μολονότι η περίοδος της ανεξαρτησίας της (1991) και της αποσύνδεσής της από το μοντέλο του κρατικού σχεδιασμού αριθμεί σχεδόν 30 έτη. Κατά τα πρώτα πέντε χρόνια μετά την ανεξαρτησία, το ΑΕΠ της χώρας βρισκόταν σε πτωτική πορεία, ενώ για πρώτη φορά σημείωσε αύξηση (1,2%) το 1996. Η τάση αυτή διατηρήθηκε μέχρι το 2000, όταν ο ρυθμός ανάπτυξης ανήλθε στο 4,5%. Η εθνοτική σύγκρουση του 2001 οδήγησε, ωστόσο, την οικονομία της χώρας σε οπισθοδρόμηση. Το 2002 η οικονομία άρχισε να ανακάμπτει και αυτή η θετική τάση συνεχίστηκε έως το 2008, όταν ξέσπασε η παγκόσμια οικονομική κρίση. Το 2010, η οικονομία επανήλθε σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης, ενώ εν τω μεταξύ είχε επιτευχθεί σταθεροποίηση του εμπορικού ισοζυγίου με αύξηση τόσο των εξαγωγών, όσο και των εισαγωγών. Η ανοδική πορεία συνεχίστηκε το 2011, αλλά το 2012 έκλεισε με αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης (-0,5%). Το 2013 κατεγράφη θετικός ρυθμός ανάπτυξης 2,9%, το 2014 η οικονομία μεγεθύνθηκε κατά 3,6% και το 2015 κατά 3,9%. Το 2016, παρά την παρατεταμένη πολιτική αστάθεια, το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 2,9%, αλλά το 2017 οι συνέπειες της πολιτικής αστάθειας έγιναν αισθητές στην οικονομία της χώρας, η οποία κατέγραψε σχεδόν μηδενική ανάπτυξη. Το 2018, η οικονομία της Βόρειας Μακεδονίας επανήλθε σε αναπτυξιακούς ρυθμούς της τάξης του 2,7%, ως αποτέλεσμα της επιτευχθείσας πολιτικής σταθερότητας, ενώ για το 2019, προβλέπεται από το οικονομικό επιτελείο της Κυβέρνησης αύξηση του ΑΕΠ της τάξης του 3,5%.

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, τα πρώτα έτη μετά την ανεξαρτησία της χώρας, το ποσοστό ανεργίας γνώρισε μεγάλη αύξηση. Το 1997 ανήλθε στο 36%, ενώ σταδιακά μειώθηκε, έως το 2012, στο 31%. Το 2013, για πρώτη φορά μετά από μία εικοσαετία, έπεσε κάτω από το 30% (29%), ποσοστό που μειώθηκε περαιτέρω το 2014 στο 28%, το 2015 στο 26,1% και το 2016 στο 23,7%. Το 2017, το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε στο 22,4% και το 2018 έπεσε στο 20,7% (στοιχεία Υπουργείου Οικονομικών Βόρειας Μακεδονίας). Εκτιμήσεις του Υπουργείου Οικονομικών τοποθετούν την ανεργία κάτω από το 20% το 2019.

Οι μισθοί έχουν σημειώσει σημαντική αύξηση, καθώς από 3.783 δηνάρια, μετά την ανεξαρτησία, ο μέσος καθαρός μισθός ανέρχεται, πλέον, στα 25.784 δηνάρια (περίπου 419 ευρώ – στοιχεία Στατιστικής Υπηρεσίας Βόρειας Μακεδονίας). Παραμένουν, ωστόσο, πολύ χαμηλότεροι του ευρωπαϊκού μέσου όρου.

Όσον αφορά στις ΑΞΕ, θα πρέπει να αναφερθεί ότι πολλές από τις επενδύσεις αφορούν στη δραστηριοποίηση ξένων εταιρειών εντός των Τεχνολογικών και Βιομηχανικών Αναπτυξιακών Ζωνών (TBAZ), στις οποίες ισχύει ειδικό καθεστώς ιδιαίτερα ευνοϊκό για τις επενδύσεις. Ωστόσο, τα οφέλη της πραγματικής οικονομίας από τις ΑΞΕ εντός των ανωτέρω ζωνών είναι αμφίβολα. Η Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας έχει καταρτίσει Πρόγραμμα Οικονομικής Ανάπτυξης, το οποίο, σύμφωνα με δηλώσεις κυβερνητικών στελεχών, στοχεύει στον εξορθολογισμό των παρεχόμενων ενισχύσεων και στην τόνωση του εγχώριου επιχειρείν.

Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη 2015-2018

Οικονομικός Δείκτης	2015	2016	2017	2018
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (τρέχουσες τιμές - δισ. ευρώ)	9,1	9,7	10,1	10,7
ΑΕΠ Μεταβολή % (σε πραγματικούς όρους)	3,9	2,9	0	2,7
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (ευρώ)	4.382	4.691	4.853	Μη διαθέσιμο
Ανεργία (%)	26,1	23,7	22,4	20,7
Πληθωρισμός (%)	-0,3	-0,2	1,4	1,5
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (σε εκατ. ευρώ)	-177	-275	-103	-32
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (ως ποσοστό του ΑΕΠ)	-2	-2,9	-1,0	-0,3
Δημοσιονομικό ισοζύγιο (% ΑΕΠ)	-3,5	-2,7	-2,7	-1,8
Δημόσιο Χρέος (% ΑΕΠ)	46,6	48,8	47,8	48,5
Ακαθάριστο εξωτερικό χρέος (% ΑΕΠ)	69,3	74,7	73,6	73,7
Εξαγωγές (σε εκατ. ευρώ)	4.087,60	4.390,3	5.018,7	5.860,8
Εισαγωγές (σε εκατ. ευρώ)	5.801,10	6.176,5	6.834,90	7.671,9
Εμπορικό ισοζύγιο (σε εκατ. ευρώ)	-1.713,50	-1.786,2	-1.816,2	-1.811,1
Εξαγωγές προς Ελλάδα (ΣΤ.ΥΠ. Βόρειας Μακεδονίας σε εκατ. ευρώ)	150,1	147,7	180,1	190,4
Εισαγωγές από Ελλάδα (ΣΤ.ΥΠ. Βόρειας Μακεδονίας σε εκατ. ευρώ)	461	449,7	546,1	650,2
ΑΞΕ στην Βόρεια Μακεδονία (ροές - σε εκατ. ευρώ)	217	338	182	624
Ελληνικές ΑΞΕ στην Βόρεια Μακεδονία (ροές - σε εκατ. ευρώ)	43,75	-15,7	27,14	26,12
Μέσος μηνιαίος καθαρός μισθός (σε ευρώ)	357	364	391	419
Μέση τιμή συναλλαγματικής ισοτιμίας Δηναρίου/Ευρώ	61,5	61,6	61,6	61,5
Μέση τιμή συναλλαγματικής ισοτιμίας Δηναρίου/Δολαρίου	55,5	56,7	54,6	52,1

Πηγές: Κεντρική Τράπεζα Βόρειας Μακεδονίας/Υπουργείο Οικονομικών Βόρειας Μακεδονίας
Επεξεργασία: Γραφείο ΟΕΥ - Πρεσβείας Σκοπίων

B. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

B.1 Θεσμικό πλαίσιο

Κανονιστική Συμμόρφωση

Στη Βόρεια Μακεδονία δεν υπάρχει ενιαίος νόμος για τις ξένες επενδύσεις αλλά το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο περιέχει διάφορους επιμέρους νόμους, όπως ο εταιρικός νόμος, ο νόμος για τα αξιόγραφα, ο νόμος για τη φορολόγηση των κερδών, η τελωνειακή νομοθεσία, ο νόμος για τον ΦΠΑ, ο εμπορικός νόμος, ο νόμος για την ίδρυση μετοχικών επιχειρήσεων, ο νόμος για τον έλεγχο του συναλλάγματος – για τη ρύθμιση συναλλαγματικών αποθεμάτων, ο νόμος για τη διαδικασία πληρωμών, ο νόμος για τον εξωτερικό δανεισμό, ο νόμος για την ιδιωτικοποίηση κρατικού κεφαλαίου, ο νόμος για τα επενδυτικά ταμεία και ο τραπεζικός νόμος.

Ο εταιρικός νόμος

Συνιστά το πρωτογενές δικαίο που διέπει την επιχειρηματική δραστηριότητα στη Βόρεια Μακεδονία. Καθορίζει τις μορφές των εταιρειών που μπορούν να λειτουργούν στη χώρα, καθώς και τις διαδικασίες και τους κανονισμούς για την ίδρυση και τη λειτουργία τους. Όλοι οι ξένοι επενδυτές τυγχάνουν εθνικής μεταχείρισης και έχουν το δικαίωμα να ιδρύουν και να διαχειρίζονται όλα τα είδη των ιδιωτικών ή των μετοχικών εταιρειών. Οι ξένοι επενδυτές δεν είναι υποχρεωμένοι να λάβουν ειδική άδεια από εξουσιοδοτημένους κρατικούς φορείς πέραν αυτής που προβλέπεται σε κάθε περίπτωση από το νόμο. Από το 2008, οι αλλοδαποί έχουν δικαίωμα απόκτησης γης στη χώρα και μπορούν να επενδύσουν ή να κατέχουν πάγια στοιχεία του ενεργητικού και ακίνητα. Σε περίπτωση κρατικοποίησης, οι ξένοι επενδυτές έχουν το δικαίωμα να επιλέξουν τη μορφή αποζημίωσης.

Θετικές αλλαγές πραγματοποιήθηκαν με τον τροποποιητικό εταιρικό νόμο του 2012. Οι σχετικές τροποποιήσεις προβλέπουν ότι το ελάχιστο υποχρεωτικό γενικό αποθεματικό για τις επιχειρήσεις μειώνεται από το 15% στο 5%, ενώ το συνολικό ποσό των αποθεματικών μειώνεται από το ένα πέμπτο στο ένα δέκατο των παγίων περιουσιακών στοιχείων τους. Αυτό σημαίνει ότι, αντί οι εταιρείες να διαθέτουν ετησίως το 15% των καθαρών κερδών τους για τα αποθεματικά τους, θα δεσμεύουν πλέον για το σκοπό αυτό μόνον το 5%.

Οι εταιρείες που είναι εισηγμένες στο χρηματιστήριο, προτού προβούν σε υπογραφή συμβολαίων που υπερβαίνουν σε αξία το 10% των στοιχείων του ενεργητικού τους, υποχρεούνται να ζητήσουν τη γνωμοδότηση εξουσιοδοτημένου ορκωτού λογιστή.

Νόμος για την ιδιωτικοποίηση κρατικού κεφαλαίου

Για τους ξένους επενδυτές διασφαλίζονται ίσα δικαιώματα με τους εγχώριους επενδυτές κατά την υποβολή προσφορών για την απόκτηση μετοχών κρατικών εταιρειών. Επίσης, δεν υπάρχουν νομικά κωλύματα για τους ξένους επενδυτές που συμμετέχουν στη διαδικασία ιδιωτικοποίησης των εγχώριων επιχειρήσεων.

Νόμος για τον εξωτερικό δανεισμό

Ο νόμος αυτός ρυθμίζει τις πιστωτικές σχέσεις των εγχώριων φορέων με τους αντίστοιχους φορείς του εξωτερικού. Ειδικότερα, ρυθμίζει τους όρους με τους οποίους οι ξένοι επενδυτές μπορούν να μετατρέψουν τις απαιτήσεις τους σε καταθέσεις, μετοχές ή επενδύσεις σε μετοχικό κεφάλαιο στην εταιρεία ή στην τράπεζα - οφειλέτη. Η Επιτροπή Εξωτερικού Δανεισμού επιτρέπει επίσης τη μετατροπή του αναδιαρθρωμένου χρέους σε ξένες επενδύσεις σε συγκεκριμένους τομείς ή σε δευτερογενείς αγορές κεφαλαίων.

Νόμος για τα επενδυτικά ταμεία

Ο νόμος για τα επενδυτικά ταμεία (Investment Funds) διέπει τις προϋποθέσεις για τη δραστηριοποίηση των επενδυτικών ταμείων, καθώς και των εταιρειών διαχείρισης επενδυτικών κεφαλαίων, τον εποπτικό έλεγχο της λειτουργίας τους, καθώς και τη διαδικασία επιλογής της τράπεζας - θεματοφύλακα. Ο νόμος δεν κάνει διακρίσεις σε βάρος των ξένων επενδυτών για τη δημιουργία ανοικτού ή κλειστού τύπου επενδυτικών ταμείων.

Νόμος για το συνάλλαγμα

Ο νόμος ρυθμίζει τις τρέχουσες και κεφαλαιουχικές συναλλαγές μεταξύ κατοίκων και μη κατοίκων, τη μεταφορά κεφαλαίων πέραν των συνόρων, καθώς και όλες τις πράξεις συναλλάγματος. Επιτρέπονται όλες οι τρέχουσες συναλλαγές αλλοδαπών φορέων. Οι ξένοι επενδυτές μπορούν να επαναπατριζούν τόσο τα κέρδη, όσο και τα κεφάλαια που αποκτήθηκαν από την πώληση των μετοχών μετά την καταβολή των φόρων και κοινωνικών εισφορών.

Λοιπά Νομικά Θέματα

Οι ξένες επενδύσεις μπορούν να γίνονται με τη μορφή κεφαλαίων, εξοπλισμού ή πρώτων υλών. Σύμφωνα με το νόμο, οι ξένοι επενδυτές έχουν το δικαίωμα να αποζημιωθούν με την πλήρη αξία της επένδυσής τους σε περίπτωση κρατικοποίησης, μια διάταξη η οποία δεν ισχύει για τους εγχώριους επενδυτές. Οι ξένοι επενδυτές μπορούν να επενδύσουν άμεσα σε όλους τους τομείς της βιομηχανίας και των επιχειρήσεων εκτός εκείνων για τους οποίους υπάρχουν περιορισμοί από το νόμο, όπως οι επενδύσεις στον τομέα της παραγωγής όπλων και ναρκωτικών ουσιών (για φαρμακευτική χρήση), οι οποίες απαγορεύονται χωρίς την εκ των προτέρων έγκριση της Κυβέρνησης.

Λογιστικό Σύστημα

Το λογιστικό σύστημα της Βόρειας Μακεδονίας ρυθμίζεται από τον Νόμο Λογιστικής για τον Προϋπολογισμό και τους Αποδέκτες του Προϋπολογισμού.

Με την υιοθέτηση του νέου λογιστικού συστήματος στη Βόρεια Μακεδονία προβλέπεται η εναρμόνιση των λογιστικών κανόνων της Βόρειας Μακεδονίας με το κεκτημένο της ΕΕ και τα διεθνή λογιστικά πρότυπα (Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Πληροφόρησης - ΔΠΧΠ/ International financial reporting standard - IFRS). Το 2009 δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Βόρειας Μακεδονίας (αριθ. 159/09) εγχειρίδιο κανόνων (rulebook) για την τήρηση λογιστικών βιβλίων, το οποίο περιέχει τα ανωτέρω πρότυπα (ΔΠΧΠ), εφαρμοζόμενα από την 1η Ιανουαρίου 2010.

B.1.1 Νομικές Μορφές Εταιριών

Σύμφωνα με τον Εταιρικό Δίκαιο, τόσο τα εγχώρια όσο και τα αλλοδαπά άτομα ή εταιρείες, μπορούν να ιδρύσουν τους ακόλουθους τύπους επιχειρηματικών οντοτήτων:

Γενικής Εταιρικής Σχέσης (General Partnership) - είναι μια ένωση δύο ή περισσότερων νομικών οντοτήτων ή ατόμων που ευθύνονται προσωπικά και από κοινού χωρίς περιορισμό στους πιστωτές. Αυτή η ευθύνη περιλαμβάνει ολόκληρη την ιδιοκτησία τους.

Περιορισμένης Σύμπραξης (Limited Partnership) - πρόκειται για μια εταιρική σχέση δύο ή περισσότερων οντοτήτων ή προσώπων στα οποία τουλάχιστον ένας από τους εταίρους θα είναι από κοινού υπεύθυνος χωρίς περιορισμό και με ολόκληρη την περιουσία του για τις υποχρεώσεις της εταιρείας ("γενικός εταίρος") και τουλάχιστον ενός εταίρου ("Ετερόρρυθμος εταίρος") ο οποίος ευθύνεται για τις υποχρεώσεις της εταιρείας μέχρι την καταγεγραμμένη συνεισφορά του στην εταιρεία.

Εταιρεία περιορισμένης ευθύνης (Limited Liability Company / DOO ή DOOEL) - πρόκειται για εταιρεία στην οποία οι μέτοχοι συμμετέχουν με μία μετοχή (βασική συνεισφορά) στο προκαθορισμένο βασικό κεφάλαιο της εταιρείας. Η βασική συνεισφορά μπορεί να διαφέρει ως προς την αξία, αλλά η συμβολή δεν μπορεί να έχει τη μορφή εργασίας ή υπηρεσιών. Τουλάχιστον ένας (1) και το πολύ πενήντα (50) μέτοχοι μπορούν να ιδρύσουν εταιρεία περιορισμένης ευθύνης.

Εταιρεία μετοχών (AD) (Joint-Stock Company AD) - πρόκειται για μια εταιρεία που έχει, με το καταστατικό της, ένα καθορισμένο κεφάλαιο (βασικό κεφάλαιο) που διαιρείται σε ίσα μέρη (μετοχές). Οι μέτοχοι συμμετέχουν με μία ή περισσότερες μετοχές και οι υποχρεώσεις τους εξασφαλίζονται με ολόκληρο το κεφάλαιο της εταιρείας. Μια ανώνυμη εταιρεία μπορεί να ιδρυθεί από μία ή περισσότερες νομικές οντότητες ή ιδιώτες.

Περιορισμένη σύμπραξη βάσει μετοχών (Limited Partnership by Stock) - πρόκειται για μια εταιρεία στην οποία ένας ή περισσότεροι γενικοί εταίροι ευθύνονται από κοινού χωρίς περιορισμό για τις υποχρεώσεις της εταιρείας. Οι περιορισμένοι εταίροι έχουν την ιδιότητα του μετόχου και δεν ευθύνονται για τις υποχρεώσεις της εταιρείας.

Ιδιωτική - ατομική επιχείρηση (Sole Proprietors) - όσοι διεξάγουν επιχειρηματικές δραστηριότητες υποχρεούνται να εγγραφούν ως ατομικοί ιδιοκτήτες. Το άτομο είναι πλήρως και απεριόριστα υπεύθυνο, με όλα τα περιουσιακά του στοιχεία, προς τους πιστωτές.

B.1.2 Διαδικασία ίδρυσης εταιρίας

Η Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας εισήγαγε, την 1^η Ιανουαρίου 2006, το σύστημα «μίας στάσης» (ONE-STOP-SHOP) για την εγγραφή όλων των μορφών εταιρειών, γεγονός που επιτρέπει στους επενδυτές να καταχωρίζουν τις επιχειρήσεις τους μετά από 4 ώρες υποβολής της αίτησής τους (στην πράξη, μπορεί να χρειαστούν 1-2 εργάσιμες ημέρες), μειώνοντας έτσι σημαντικά τη συγκεκριμένη γραφειοκρατία και το κόστος εκκίνησης.

Διαδικασία ίδρυσης εταιρίας			
Αρ	Διαδικασία	Διάρκεια	Κόστος
1	<p>Εγγραφή στο Κεντρικό Μητρώο και απόκτηση εταιρικής σφραγίδας Αρμόδια Υπηρεσία: Κεντρικό Μητρώο (Central Register)</p> <p>Οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να προμηθευτούν τα απαιτούμενα έγγραφα από το Κεντρικό Μητρώο. Στη συνέχεια, τα συμπληρώνουν και υποβάλουν στην αρμόδια Υπηρεσία. Η διαδικασία εγγραφής περιλαμβάνει την εγγραφή της εταιρείας στο Εμπορικό Μητρώο (Trade Register), την παροχή του Αριθμού Μητρώου της εταιρείας (statistic number LLC), το άνοιγμα του τραπεζικού λογαριασμού της εταιρείας, την εγγραφή της εταιρείας στο Γραφείο Δημοσίων Εσόδων-Φορολογική Υπηρεσία (Public Revenue Office–Tax Office) και τη δημοσίευση της ανακοίνωσης ίδρυσης της εταιρείας στην επίσημη ιστοσελίδα του Κεντρικού Μητρώου. (www.crm.com.mk).</p> <p>Σύμφωνα με την τροποποίηση του νόμου για τις εμπορικές εταιρείες (Official Gazette, nr. 38/ 24.02.2014), η εγγραφή των ΕΠΕ (LLCs) γίνεται μόνον ηλεκτρονικά, μέσω εξουσιοδοτημένων εγγεγραμμένων πρακτόρων (authorized registration agents). Η ηλεκτρονική εγγραφή είναι δωρεάν. Μέσω του One-stop-shop (Official Gazette 150/2007/12.12.2007) υπάρχει πλέον σύνδεση μεταξύ του Κεντρικού Μητρώου και του Οργανισμού Απασχόλησης που επιτρέπει την πρώτη εγγραφή διευθυντών και εργαζομένων στο κοινωνικό ταμείο. Οι πράκτορες εντέλλονται να ετοιμάζουν την αίτηση και τις συνοδευτικές πράξεις της εταιρείας, καθώς και όλα τα έγγραφα που είναι απαραίτητα</p>	1 ημέρα	<p>2,399 δηνάρια + 250 δηνάρια για τυποποιημ ένη σφραγίδα ή 2.200 δηνάρια για αυτόματη σφραγίδα</p>

	<p>για τη δημιουργία της εταιρείας σε ηλεκτρονική μορφή, να υπογράψουν και να υποβάλλουν ψηφιακά μέσω του υφιστάμενου συστήματος ηλεκτρονικής καταχώρισης του κεντρικού μητρώου, στο όνομα και για λογαριασμό διαφορετικών μερών. Μπορούν να πιστοποιούν την ταυτότητα των αιτούντων, έτσι ώστε να μη χρειάζονται επιπλέον επικυρώσεις.</p> <p>Η διαδικασία ολοκληρώνεται από τον πράκτορα. Οι αιτούντες μεταφέρουν το ποσό του εταιρικού κεφαλαίου σε προσωρινό λογαριασμό σε εμπορική τράπεζα της επιλογής τους. Μετά την ολοκλήρωση της εγγραφής, ανοίγεται ο τραπεζικός λογαριασμός της νεοσύστατης εταιρείας.</p>		
2	<p>Άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού Φορέας: Εμπορική Τράπεζα (Commercial Bank)</p> <p>Το Εμπορικό Μητρώο συνδέεται με το Γραφείο Δημοσίων Εσόδων και όλες τις τράπεζες. Το Μητρώο ρωτά τους ενδιαφερόμενους ποια τράπεζα θα χρησιμοποιήσουν και την επιλέγει από το ηλεκτρονικό σύστημα. Αυτό εξασφαλίζει στην εταιρεία έναν αριθμό στην επιλεγμένη τράπεζα, ωστόσο, δεν παρέχει έναν ενεργό τραπεζικό λογαριασμό. Ο αντιπρόσωπος της εταιρείας πρέπει να επισκεφθεί την τράπεζα για να ανοίξει έναν ενεργό λογαριασμό.</p>	1 ημέρα	Δωρεάν
3	<p>Εγγραφή ΦΠΑ Αρμόδια Υπηρεσία: Γραφείο Δημοσίων Εσόδων</p> <p>Οι εταιρείες που με την άσκηση εμπορικής δραστηριότητας προβλέπουν επίτευξη κύκλου εργασιών άνω των 1.000.000 δηναρίων υποχρεούνται να εγγραφούν για ΦΠΑ. Η εγγραφή πραγματοποιείται με την υποβολή αίτησης καταχώρισης του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (έντυπο DDV-01). Η αίτηση καταχώρισης ΦΠΑ υποβάλλεται στο Γραφείο Δημοσίων Εσόδων. Οι φορολογούμενοι που άρχισαν εμπορικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια του ημερολογιακού έτους πρέπει να υποβάλουν αίτηση καταχώρισης ΦΠΑ εντός 15 ημερών από την έναρξη της δραστηριότητας. Το Γραφείο Δημοσίων Εσόδων διενεργεί εσωτερικό έλεγχο της εταιρείας (έλεγχο επιχειρηματικών σχεδίων, ιδιοκτητών, άλλων ειδικών παραμέτρων) πριν από την έγκριση της καταχώρισης ΦΠΑ.</p>	12 ημέρες	Δωρεάν
4	<p>Δημοσίευση αγγελίας σχετικά με την ανάγκη πρόσληψης υπαλλήλου και εγγραφή εργαζομένων στον Οργανισμό Απασχόλησης Αρμόδια Υπηρεσία: Οργανισμός Απασχόλησης</p> <p>Πριν από την εγγραφή ενός εργαζομένου, πρέπει να υποβληθεί στον Οργανισμό αγγελία για την ανάγκη πρόσληψης εργαζομένου/ υπαλλήλου (έντυπο PPR).</p> <p>Στο έντυπο PPR περιλαμβάνονται οι ακόλουθες πληροφορίες: όνομα και διεύθυνση της εταιρείας, αριθμός εγγραφής και φορολογικού μητρώου της εταιρείας, αριθμός εργαζομένων/ υπαλλήλων που απαιτούνται (με στοιχεία για θέση εργασίας, μισθό, διάρκεια απασχόλησης, εκπαιδευτικές και εργασιακές απαιτήσεις).</p> <p>Ο εργαζόμενος μπορεί να εγγραφεί μετά από τη λήξη 5 ημερών από την υποβολή της διαφήμισης. Για την εγγραφή των υπαλλήλων, απαιτείται η υποβολή εντύπου εγγραφής τους, συνοδευόμενο από αντίγραφο της διαφήμισης (έντυπο PPR) το οποίο έχει προηγουμένως υπογραφεί και σφραγισθεί από τον Οργανισμό Απασχόλησης.</p> <p>Το έντυπο εγγραφής περιέχει πληροφορίες σχετικά με: όνομα, διεύθυνση και αριθμό εγγραφής της εταιρείας όνομα, επώνυμο και αριθμό ταυτότητας (ID) του εργαζόμενου αριθμό και ημερομηνία σύμβασης εργασίας.</p>	5 ημέρες	Δωρεάν

<p>Η εγγραφή μπορεί να γίνει είτε διαδικτυακά είτε αυτοπροσώπως. Η ηλεκτρονική εγγραφή γίνεται μέσω του δικτυακού τόπου e-rabota.anrm.gov.mk, ενώ η εγγραφή αυτοπροσώπως γίνεται στα γραφεία του Οργανισμού Απασχόλησης. Η διαδικασία εγγραφής διαρκεί έως και μία ώρα. Ο εργαζόμενος καταχωρείται από την επόμενη ημέρα από την υποβολή των απαραίτητων εγγράφων. Με την εγγραφή του εργαζομένου, ο Οργανισμός εκδίδει το Μ1Μ2, το οποίο επιβεβαιώνει την ημερομηνία έναρξης εργασίας και περιέχει δεδομένα σχετικά με το όνομα, τη διεύθυνση και τον αριθμό μητρώου της εταιρείας, καθώς και το όνομα, επώνυμο και αριθμό ταυτότητας του υπαλλήλου. Το έντυπο Μ1Μ2 υπογράφεται και σφραγίζεται από τον Οργανισμό Απασχόλησης, ο οποίος αποδεικνύει την εγγραφή του εργαζομένου. Στη συνέχεια, ο Οργανισμός εγγράφει τους εργαζομένους στο Ταμείο Συντάξεων, ενώ οι εργαζόμενοι (ή, εξουσιοδοτημένα πρόσωπα) είναι υπεύθυνοι για την επαλήθευση του φυλλαδίου εργασίας στο Ταμείο Υγείας (Health fund).</p>		
--	--	--

Πηγή: Doing business 2019 - World Bank Group

Κόστος εγγραφής εταιρείας στη Βόρεια Μακεδονία

Διαδικασία	Χρόνος διεκπεραίωσης	ΕΠΕ	Εταιρεία Μετοχών	Άλλες
Επικύρωση των πράξεων της εταιρείας και άλλα έγγραφα	1 ημέρα	800 δηνάρια (13 ευρώ)	1.200 δηνάρια (20 ευρώ)	800 δηνάρια (13 ευρώ)
Εγγραφή στο Κεντρικό Μητρώο	1-2 ημέρες	2.399 δηνάρια (39 ευρώ)	3.852 δηνάρια (63 ευρώ)	2.452 δηνάρια (40 ευρώ)
Έκδοση εταιρικής σφραγίδας	1 ημέρα	800-2.500 δηνάρια (13-41 ευρώ)	800-2.500 δηνάρια (13-41 ευρώ)	800-2.500 δηνάρια (13-41 ευρώ)
Εγγραφή στο Γραφείο Κοινωνικής Ασφάλισης	1 ημέρα	100 δηνάρια (2 ευρώ)	100 δηνάρια (2 ευρώ)	100 δηνάρια (2 ευρώ)

Πηγή: Οργανισμός Προσέλκυσης Επενδύσεων στη Βόρεια Μακεδονία

Άδεια εργασίας για ξένους υπηκόους

Οι ξένοι επενδυτές μπορούν εύκολα να ιδρύσουν εταιρεία στη Βόρεια Μακεδονία, καθώς ισχύουν όσα ορίζει ο νόμος για τις εγχώριες εταιρείες. Ωστόσο, οι ξένοι κάτοικοι θα πρέπει πρωτίστως να λάβουν την κατάλληλη θεώρηση ή άδεια από το Υπουργείο Εξωτερικών. Οι υπήκοοι των κρατών-μελών της ΕΕ, καθώς και οι υπήκοοι των κρατών της Συμφωνίας Σένγκεν μπορούν να εισέλθουν στη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, παρουσιάζοντας έγκυρο δελτίο ταυτότητας που εκδίδεται από τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών της ΕΕ ή των κρατών της Συμφωνίας Σένγκεν.

Τύποι θεωρήσεων (visa):

- εισόδου
- επιχειρηματική
- απασχόλησης

Απαιτήσεις και διαδικασία θεώρησης:

- ✓ οι θεωρήσεις εκδίδονται μόνο στις Πρεσβείες ή τα Προξενία της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας στο εξωτερικό.
- ✓ Η εγκυρότητα του διαβατηρίου ή άλλου ταξιδιωτικού εγγράφου του αιτούντος πρέπει να ισχύει τουλάχιστον για τους επόμενους 3 (τρεις) μήνες.
- ✓ Ο αιτών πρέπει να επικοινωνήσει με τις αρμόδιες Αρχές της Βόρειας Μακεδονίας για πρόσθετες πληροφορίες σχετικά με τους όρους και τη διαδικασία έκδοσης θεωρήσεων.
- ✓ Η αίτηση μπορεί να υποβληθεί στην Πρεσβεία/Προξενείο της Βόρειας Μακεδονίας ταχυδρομικώς ή με τηλεομοιοτυπία (φαξ), οπότε ο αιτών πρέπει να λάβει αυτοπροσώπως τη θεώρηση.

Είδη Αδειών:

- εργασίας,
- παραμονής

B.1.3 Καθεστώς αδειοδοτήσεων

Εκτός από την εγγραφή όλων των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων όπως ορίζεται από το εταιρικό δίκαιο, ορισμένες επιχειρηματικές δραστηριότητες πρέπει να αποκτήσουν πρόσθετες άδειες ή άδειες εργασίας πριν από την έναρξη των εργασιών τους.

Για τις εταιρείες που δραστηριοποιούνται στους τομείς αυτούς, η διαδικασία καταχώρισης ακολουθείται από διαδικασία αδειοδότησης με τις αρμόδιες αρχές που καλύπτουν το θέμα των αδειών ή / και αδειών στον αντίστοιχο επιχειρηματικό τους τομέα.

Οι υπάλληλοι του Κεντρικού Μητρώου εντέλλονται να κατευθύνουν τις νεοεισερχόμενες εταιρείες στις αρμόδιες αρχές έκδοσης αδειών. Περισσότερες πληροφορίες ως προς τις άδειες ανά τομέα, μπορείτε να αρυσθείτε από τον ακόλουθο ιστότοπο:

<http://investnorthmacedonia.gov.mk/investing-in-north-macedonia/setting-up-your-business>

B.1.4 Σήμανση / πιστοποίηση προϊόντων (ετικέτες, πιστοποιήσεις)

Ως προς την απαραίτητη σήμανση των προϊόντων, εκείνα τα οποία προορίζονται προς βρώση ή πόση, θα πρέπει να έχουν ετικέτα σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα.

Ειδικότερα, η ισχύουσα νομοθεσία περί σήμανσης στη Βόρεια Μακεδονία, η οποία έχει αναρμονισθεί με το κεκτημένο της Ε.Ε., προβλέπει ότι οι ετικέτες των τροφίμων που προορίζονται για τους τελικούς καταναλωτές θα πρέπει να διαθέτουν ετικέτα στην τοπική γλώσσα, όπου αναφέρονται: όνομα προϊόντος, συστατικά (αλλεργιογόνα που ενδεχομένως περιλαμβάνουν), ποσότητα συστατικών, χώρα καταγωγής, καθαρό βάρος, ποσότητα ή όγκος, ημερομηνία παραγωγής και λήξης, τρόπος διατήρησης, σχετικές προειδοποιήσεις για τον καταναλωτή, όνομα και πλήρης διεύθυνση του εισαγωγέα, οδηγίες χρήσης (εφ' όσον είναι απαραίτητες για την ορθή χρήση του προϊόντος) και για τα ποτά με περιεκτικότητα αλκοόλ άνω του 1,2% κατ' όγκο θα πρέπει να αναγράφεται ο αλκοολικός βαθμός του προϊόντος.

Τα ανωτέρω στοιχεία μπορούν να αναγράφονται, είτε στην αρχική ετικέτα, είτε σε αυτοκόλλητη ετικέτα πάνω από την αρχική. Επίσης, το ελάχιστο μέγεθος της γραμματοσειράς προβλέπεται να είναι 1,2 χιλιοστά. Μη εφαρμογή των κανονισμών επισύρει πρόστιμα που κυμαίνονται από 1.000 έως 10.000 ευρώ.

Δίδεται η δυνατότητα (όχι όμως υποχρέωση) της χρήσης και της δεύτερης γλώσσας της χώρας, της αλβανικής, σε περιοχές όπου ο αλβανόφωνος πληθυσμός ξεπερνά το 20% (το αίτημα μπορεί ενδεχομένως να τεθεί από κάποιον τοπικό εισαγωγέα).

Ειδικότερα, επισημαίνεται, ότι στο πλαίσιο της Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης μεταξύ ΕΕ – Βόρειας Μακεδονίας (τότε πΓΔΜ), προβλέπεται αμοιβαία προστασία των ονομασιών των οίνων, των αλκοολούχων ποτών και των αρωματισμένων οίνων (βλ. Πρόσθετο Πρωτόκολλο – επίσημη εφημερίδα ΕΕ L342/9/27.12.2001).

Οι ελληνικές εξαγωγικές επιχειρήσεις του κλάδου θα πρέπει να συνεργαστούν με τους εισαγωγείς ή τους αντιπροσώπους, μέσω των οποίων εισάγεται το προϊόν στη χώρα, προκειμένου να ενημερωθούν για την ακριβή απόδοση των στοιχείων της συγκεκριμένης ετικέτας στην τοπική γλώσσα.

Μεγάλος αριθμός εισαγόμενων προϊόντων (τα περισσότερα αγροτικά προϊόντα, αυτοκίνητα, ηλεκτρικές συσκευές και γενικότερα προϊόντα, τα οποία, εάν είναι χαμηλής ποιότητας, μπορεί να προκαλέσουν προβλήματα στους καταναλωτές) υποβάλλονται σε ποιοτικούς ελέγχους. Προϊόντα φυτικής και ζωικής προέλευσης υπόκεινται, επίσης, σε φυτο-υγειονομικούς και κτηνιατρικούς ελέγχους ανάλογα με την περίπτωση. Αναγνωρίζονται ωστόσο, σχετικά συνοδευτικά πιστοποιητικά κρατών μελών της ΕΕ.

B.1.5 Τελωνιακή νομοθεσία

Μετά την είσοδο της Βόρειας Μακεδονίας στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ), το 2003 και την υπογραφή της Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης με την ΕΕ (σε ισχύ από το 2004), η Κυβέρνηση καταβάλλει προσπάθειες απελευθέρωσης του τελωνιακού καθεστώτος της χώρας. Ως μέλος του ΠΟΕ, η Βόρεια Μακεδονία έχει δεσμευθεί σε τρεις βασικούς κανόνες εμπορικής συμπεριφοράς: α)τη διαφάνεια στους νόμους, β)την ίση και μη διακριτική μεταχείριση εγχώριων και ξένων εταιρειών και γ)την εφαρμογή της ρήτρας του «μάλλον ευνοούμενου κράτους» (Most Favoured Nation treatment). Δεδομένων των ανωτέρω και καθώς η Βόρεια Μακεδονία μεταβάλλει συνεχώς την τελωνιακή νομοθεσία της, ώστε να ευθυγραμμιστεί με το κεκτημένο της ΕΕ, οι ενδιαφερόμενοι θα πρέπει να ενημερώνονται συνεχώς για τα ισχύοντα.

Οι τελωνιακοί δασμοί επιβάλλονται στα εισαγόμενα προϊόντα σύμφωνα με τη δασμολογική τους κλάση και τη χώρα προέλευσής τους. Για την κωδικοποίηση των προϊόντων χρησιμοποιείται η Ονοματολογία της Διεθνούς Σύμβασης για το Εναρμονισμένο Σύστημα Περιγραφής και Κωδικοποίησης των Εμπορευμάτων και η Συνδυασμένη Ονοματολογία της ΕΕ. Τα προϊόντα, τα οποία προέρχονται από χώρες με τις οποίες η Βόρεια Μακεδονία έχει υπογράψει συμφωνίες ελευθέρων συναλλαγών, επιβαρύνονται με μειωμένους δασμούς ή δεν επιβαρύνονται καθόλου με δασμούς, ανάλογα με την περίπτωση.

Στο πλαίσιο της τελωνιακής εναρμόνισης, ετέθη σε εφαρμογή η δυνατότητα της από πριν δήλωσης (μέσω διαδικτύου στον σύνδεσμο <http://www.customs.gov.mk/index.php/en/e-carina-2>) της εισόδου των εμπορευμάτων στη Βόρεια Μακεδονία, προ της ελεύσεώς τους, δηλαδή, στους μεθοριακούς σταθμούς, προκειμένου να μειωθεί ο χρόνος παραμονής τους σε αυτούς.

Από το 2011 ετέθη σε ισχύ το νέο τελωνειακό καθεστώς, βάσει του οποίου μειώθηκαν οι δασμοί κάποιων κατηγοριών προϊόντων από 11% σε 9%, ενώ για τα προϊόντα από κράτη μέλη ΕΕ και ΕΦΤΑ μειώθηκαν στο 0%, με την εξαίρεση των γεωργικών προϊόντων και των τροφίμων. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στις εμπορικές συναλλαγές με την ΕΕ, η Συμφωνία Σταθερότητας και Σύνδεσης ΕΕ - Βόρειας Μακεδονίας προβλέπει την ελεύθερη δασμών εμπορική ανταλλαγή των βιομηχανικών προϊόντων ανάμεσα στα δύο μέρη. Τα προϊόντα της Βόρειας Μακεδονίας που εξάγονται στην αγορά της ΕΕ, για να τύχουν της ανωτέρω ευνοϊκής ρύθμισης, θα πρέπει να συνοδεύονται από πιστοποιητικό προέλευσης (EUR 1).

(Ειδικότερα για τους δασμούς, βλ. Κεφάλαιο Γ.5)

Οικονομικές και εμπορικές συμφωνίες

Η Βόρεια Μακεδονία εκτός από μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, έχει υπογράψει τις κάτωθι πολυμερείς/ διμερείς συμφωνίες ελευθέρων συναλλαγών:

- ✓ **CEFTA** (Αλβανία, Μολδαβία, Κροατία, Σερβία, Μαυροβούνιο, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Κόσσοβο / UNMIK)
- ✓ **EFTA** (Ελβετία, Νορβηγία, Ισλανδία και Λίχτενσταϊν)
- ✓ **SAA** - Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης με την Ε.Ε. (κράτη-μέλη Ε.Ε.)
- ✓ με την **Τουρκία** και την **Ουκρανία**, με τις οποίες ισχύει καθεστώς ελεύθερου εμπορίου.

B.1.6 Καθεστώς εισαγωγών / περιορισμοί εισαγωγών

Διαδικασίες εισαγωγής

Τα εισαγόμενα στην επικράτεια της Βόρειας Μακεδονίας εμπορεύματα πρέπει να δηλώνονται στις τελωνειακές Αρχές της χώρας και ο εκτελωνισμός τους μπορεί να γίνεται στους μεθοριακούς τελωνειακούς σταθμούς, αλλά και στην ενδοχώρα, καθώς και στον χώρο των ίδιων των επιχειρήσεων (κυρίως όταν πρόκειται για μεγάλες επιχειρήσεις). Το νομικό ή φυσικό πρόσωπο που αναλαμβάνει τη δήλωση των εμπορευμάτων (εκτελωνιστής), οφείλει να έχει την έδρα του εντός της Βόρειας Μακεδονίας, εκτός των περιπτώσεων κατά τις οποίες τα αγαθά δηλώνονται για τράνζιτ μεταφορά, προσωρινή εισαγωγή ή κατόπιν ειδικής έγκρισης των τελωνειακών Αρχών.

Καθεστώς παθητικής τελειοποίησης

Στη Βόρεια Μακεδονία ισχύει το καθεστώς παθητικής τελειοποίησης, το οποίο επιτρέπει σε μια επιχείρηση μεταποίησης στη χώρα να εισάγει, να επεξεργαστεί και να εξάγει εμπορεύματα, χωρίς αυτά να επιβαρύνονται με τελωνειακούς δασμούς και ΦΠΑ.

Το καθεστώς παθητικής τελειοποίησης λειτουργεί με δύο τρόπους:

- ✓ Το σύστημα επιστροφής δασμών ('drawback system'), σύμφωνα με το οποίο οι τελωνειακοί δασμοί και ο ΦΠΑ εισαγωγής προκαταβάλλονται όταν τα εμπορεύματα τεθούν σε διαδικασία τελωνειακής εισαγωγής για παθητική τελειοποίηση. Οι προκαταβεβλημένοι δασμοί επιστρέφονται όταν τα αγαθά εξαχθούν στη χώρα προορισμού και υποβληθούν τα απαραίτητα έγγραφα, τα οποία πιστοποιούν ότι ολοκληρώθηκε η διαδικασία εξαγωγής.
- ✓ Το σύστημα αναστολής πληρωμής ('suspension system'), σύμφωνα με το οποίο η πληρωμή των τελωνειακών δασμών και του ΦΠΑ αναστέλλεται όταν τα εμπορεύματα υπαχθούν στο καθεστώς της παθητικής τελειοποίησης. Οι δασμοί και η φορολογία θα πρέπει, παρά ταύτα, να διασφαλιστούν με την υποβολή τραπεζικής εγγύησης ή κατάθεσης μετρητών.

Δασμολογητέα αξία εισαγόμενων προϊόντων

Η δασμολογητέα αξία των εισαγόμενων προϊόντων καθορίζεται από την αναγραφόμενη στο τιμολόγιο τιμή, την οποία ο αγοραστής υποχρεούται να καταβάλει στον πωλητή. Στον αντίστοιχο τελωνειακό νόμο διατυπώνεται σειρά προϋποθέσεων, υπό τις οποίες ισχύει η παραπάνω αρχή.

ΦΠΑ και περιορισμοί κατά την εισαγωγή

Κατά την εισαγωγή των προϊόντων, επιβάλλεται Φόρος Προστιθέμενης Αξίας, ύψους 18%. Ο εν λόγω ΦΠΑ μπορεί να επιστραφεί ως προκαταβληθείς φόρος, υπό προϋποθέσεις. Το Υπουργείο Οικονομικών διατηρεί το δικαίωμα να επιβάλλει ποσοστώσεις (quotas) για την προστασία εγχωρίως παραγομένων, κυρίως γεωργικών, προϊόντων (καπνός, κρασί, φρούτα). Οι ποσοστώσεις εφαρμόζονται με χρονολογική σειρά προτεραιότητας 'first come - first served'.

Ειδικές διατάξεις διέλευσης

Για τη διέλευση φορτίων οιοπνευματωδών δεν ισχύουν περιορισμοί ως προς το ωράριο λειτουργίας των μεθοριακών τελωνειακών σταθμών Bogorodica (Εύζωνοι, σύνορα με Ελλάδα) και Tabanovce (σύνορα με Σερβία) της Βόρειας Μακεδονίας. Σημειώνεται ότι, για φορτία οιοπνευματωδών, δεν υπάρχει δυνατότητα διέλευσης από άλλους μεθοριακούς σταθμούς.

Επίσης, η ισχύουσα νομοθεσία στη Βόρεια Μακεδονία, όπως εξάλλου συμβαίνει και σε άλλες χώρες, δίδει στις τελωνειακές Αρχές της χώρας τη δυνατότητα ελέγχου ακόμη και φορτίων που δεν έχουν ως τελικό προορισμό την ενδοχώρα (διέλευση transit), σε οποιοδήποτε σημείο της επικράτειας και όχι μόνον στους τελωνειακούς σταθμούς.

Για την εισαγωγή και τη διέλευση χημικών, όπλων, πυρομαχικών, εντομοκτόνων και λοιπών κατηγοριών επικίνδυνων προϊόντων η νομοθεσία είναι αυστηρή. Απαιτείται εκ των προτέρων ενημέρωση, έκδοση ειδικής άδειας και σε ορισμένες περιπτώσεις αστυνομική συνοδεία κατά τη διέλευση.

Το Μάιο του 2018, στο πλαίσιο διευκόλυνσης και επιτάχυνσης της μεταφοράς ευπαθών και επικίνδυνων προϊόντων, η εδώ Τελωνειακή Διοίκηση (του Υπουργείου Οικονομικών) και το Γραφείο Δημόσιας Ασφάλειας (του Υπουργείου Εσωτερικών) της Βόρειας Μακεδονίας, υπέγραψαν πρωτόκολλο συνεργασίας, που προβλέπει τη δημιουργία λωρίδας ταχύτερης ροής (Fast Lane) στα συνοριακά σημεία διέλευσης στο Tabanovce (σύνορα με τη Σερβία) και τη Bogorodica (Εύζωνοι - σύνορα με την Ελλάδα) για τα φορτηγά που μεταφέρουν ζωντανά αγαθά, φρέσκα τρόφιμα, επικίνδυνα εμπορεύματα (ADR), καθώς και τα φορτηγά άνευ φορτίου.

B.1.7 Εξασφάλιση πιστώσεων

Για να βοηθήσει τις εταιρείες της Βόρειας Μακεδονίας που πωλούν με πίστωση, η Αναπτυξιακή Τράπεζα της Βόρειας Μακεδονίας παρέχει βραχυπρόθεσμη ασφάλιση απαιτήσεων (receivables) έναντι εμπορικών και πολιτικών κινδύνων.

Ο εμπορικός κίνδυνος υποδηλώνει αθέτηση πληρωμής από τον αγοραστή λόγω αφερεγγυότητας ή πτώχευσης.

Ο πολιτικός κίνδυνος υποδηλώνει αθέτηση της πληρωμής από τον αγοραστή ως αποτέλεσμα των γεγονότων στη χώρα όπως πόλεμος, ταραχές, επανάσταση, αλλά επίσης, ακύρωση της άδειας εισαγωγής, μη τήρηση συμφωνίας, κήρυξη δικαιοστασίου.

Οι δικαιούχοι ασφάλισης πιστώσεων μπορεί να είναι εταιρείες εγγεγραμμένες στη Βόρεια Μακεδονία οι οποίες πωλούν αγαθά και υπηρεσίες, με αναβολή πληρωμής που δεν υπερβαίνει τις 180 ημέρες. Η ασφάλιση εξαγωγικών πιστώσεων παρέχει, μεταξύ άλλων, διαχείριση των απαιτήσεων/εισπράξεων στη χώρα και το εξωτερικό, ρευστότητα στις ασφαλισμένες εταιρείες, ευκολότερη πρόσβαση χρηματοδότησης στην κεφαλαιαγορά.

Προϊόντα:

- ασφάλιση εξαγωγικών απαιτήσεων μετά την αποστολή τους
- ασφάλιση εξαγωγικών απαιτήσεων πριν από την αποστολή τους
- ασφάλισης εγχώριων απαιτήσεων μετά την παραλαβή
- ασφάλιση εγχώριων απαιτήσεων πριν από την αποστολή

Η Αναπτυξιακή Τράπεζα της Βόρειας Μακεδονίας κατατάσσει την Ελλάδα στην κατηγορία C αναφορικά με την διαβάθμιση κινδύνου (με την κατηγορία να θεωρείται υψηλότερου κινδύνου).

Χρηματοδότηση εξαγωγικών πιστώσεων

Δυνητικοί δικαιούχοι της χρηματοδότησης εξαγωγικών πιστώσεων είναι εμπορικές εταιρείες με προσανατολισμό στις εξαγωγές και που είναι εγγεγραμμένες στο Μητρώο της Βόρειας Μακεδονίας, το κεφάλαιο των οποίων υπερβαίνει το 51% της ιδιωτικής ιδιοκτησίας.

Σκοπός των δανείων

Παροχή κεφαλαίου εργασίας για χρηματοδότηση εξαγωγών πριν από την αποστολή ή κάλυψη της περιόδου μεταξύ της εξαγωγής και της είσπραξης πληρωμής από τον ξένο αγοραστή. Το δάνειο καλύπτει το 85% της λογιστικής αξίας των εξαγωγών και ο εξαγωγέας παρέχει το 15% των κεφαλαίων από δικές του ή άλλες πηγές.

Γενικοί όροι και προϋποθέσεις

Ποσό δανείου	Μέσω ενδιάμεσων τραπεζών: Ελάχιστο ποσό: 15.000 ευρώ Μέγιστο ποσό: 2.000.000 ευρώ Μέσω Αναπτυξιακής Τράπεζας Βόρειας Μακεδονίας Ελάχιστο ποσό: 15.000 ευρώ Μέγιστο ποσό: 1.000.000 ευρώ
Περίοδος αποπληρωμής	Μέχρι 2 χρόνια
Σταθερό επιτόκιο για τον τελικό δανειολήπτη:	6% ετησίως
Μεταβλητό επιτόκιο για τον τελικό δανειολήπτη:	3,75% ετησίως (τρέχουσα περίοδο)
Τέλος	Μέχρι 1% εφάπαξ
Τελικός δανειολήπτης	Εταιρείες που υπερβαίνουν το 51% της ιδιωτικής ιδιοκτησίας
Τρόπος αποπληρωμής	Τριμηνιαία, μηνιαία ή ανάλογα με τις εισροές από την εξαγωγή στην Αναπτυξιακή Τράπεζα Βόρειας Μακεδονίας
Τελικός δανειολήπτης προτεραιότητας	Οντότητες που έχουν συνάψει συμφωνίες ασφάλισης εξαγωγής με φορείς που ασφαλίζουν την εξαγωγή τους
Απαγορεύσεις και αποκλεισμοί	ΔΕΝ χρηματοδοτούνται: - παραγωγή και εξαγωγή όπλων - τυχερά παίγνια και συναφής εξοπλισμός - δραστηριότητες με δυσμενείς συνέπειες στο περιβάλλον - κλωνοποίηση

Εξασφαλίσεις	<ul style="list-style-type: none"> -Υποθήκη ακινήτων -Δέσμευση κινητής περιουσίας -Απαιτήσεις (receivables) -Μετοχικοί τίτλοι (securities) -Ασφάλιση από Αναπτυξιακή Τράπεζα Βόρειας Μακεδονίας -Άλλες κατά περίπτωση εξασφαλίσεις
---------------------	---

Για ενδιάμεσες τράπεζες, βλ. <http://www.mbdp.com.mk/index.php/en/lending/export>

B.1.8 Καθεστώς ιδιοκτησίας

Ιδιωτική και κρατική ιδιοκτησία

Το δικαίωμα της ιδιοκτησίας προστατεύεται από το νόμο και το Σύνταγμα της Βόρειας Μακεδονίας. Σύμφωνα με το νόμο που διέπει το ιδιοκτησιακό καθεστώς, η απόκτηση ιδιοκτησιακού δικαιώματος είναι δυνατή από όλα τα εγχώρια και αλλοδαπά φυσικά και νομικά πρόσωπα.

Τα εγχώρια νομικά πρόσωπα που ιδρύονται από ξένα φυσικά ή νομικά πρόσωπα με καταχωρημένη έδρα στη Βόρεια Μακεδονία μπορούν να αποκτήσουν δικαίωμα ιδιοκτησίας σε κινητά και ακίνητα στοιχεία (ακίνητη περιουσία) χωρίς περιορισμούς. Η από το κράτος εκμίσθωση, παραχώρηση και πώληση ακίνητης περιουσίας που έχει χαρακτηριστεί ως κρατική ιδιοκτησία είναι δυνατή υπό ορισμένους όρους.

Με το νόμο περί οικοδομήσιμης γης που υιοθετήθηκε το 2008, παρέχεται το δικαίωμα σε ξένα νομικά και φυσικά πρόσωπα να αποκτήσουν δικαίωμα ιδιοκτησίας οικοδομήσιμης γης στη χώρα. Ο νόμος προβλέπει επίσης τη δυνατότητα μακροπρόθεσμης (από 5 έως 99 έτη) και βραχυπρόθεσμης μίσθωσης της οικοδομήσιμης γης, καθώς και εκχώρησή της. Οι ξένοι πολίτες αποκτούν τη δυνατότητα αγοράς διαμερισμάτων, σπιτιών και οικοδομήσιμης γης ως φυσικά πρόσωπα και όχι μέσω της ίδρυσης νομικού προσώπου, όπως ίσχυε έως της ψήφισης του προαναφερθέντος νόμου.

Επιπλέον, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η αγορά κρατικών οικοπέδων και κτιρίων υπήρξε, μέχρι τώρα, προβληματική και μπορούσε να οδηγήσει σε καθυστερήσεις έως και πέντε ετών, διότι δεν υπήρχε Κτηματολόγιο και ως εκ τούτου το ιδιοκτησιακό καθεστώς ήταν ασαφές. Σύμφωνα με παλαιότερες κυβερνητικές δηλώσεις, το Κτηματολόγιο καλύπτει πλέον το μεγαλύτερο μέρος της επικράτειας της χώρας. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, το πρόβλημα της χωροταξίας και του ιδιοκτησιακού καθεστώτος συνεχίζει να υφίσταται, με συνέπεια να αναφύονται διαρκώς εμπόδια, ιδίως σε ό,τι αφορά την απόκτηση γης από ξένους επενδυτές.

Η Βόρεια Μακεδονία είναι η τρίτη χώρα στην περιοχή μετά το Μαυροβούνιο και τη Βουλγαρία που απελευθέρωσε την αγορά ακινήτων για τους πολίτες των κρατών-μελών της ΕΕ. Οι επιχειρηματίες της χώρας αξιολόγησαν θετικά το συγκεκριμένο κυβερνητικό μέτρο θεωρώντας ότι είναι πιθανό να συμβάλει στην αύξηση των ΑΞΕ. Επιπλέον, ειδικοί εκτιμούν ότι με την απόφαση της Κυβέρνησης να επιτραπεί σε ξένους πολίτες η αγορά ακίνητης περιουσίας, πολλοί επιχειρηματίες της χώρας οι οποίοι διαθέτουν offshore επιχειρήσεις, θα έχουν την ευκαιρία να επαναφέρουν στη Βόρεια Μακεδονία κεφάλαια που εξήλθαν απ' αυτήν πριν κάποια χρόνια. Ωστόσο, ξένοι οικονομικοί αναλυτές σχολιάζουν ότι η απόφαση της Κυβέρνησης της Βόρειας Μακεδονίας να επιτρέψει σε ξένους την αγορά ακινήτων στη χώρα ενδέχεται να διευκολύνει το ξέπλυμα χρήματος μέσω της Βόρειας Μακεδονίας.

Εγγυήσεις τίτλου ιδιοκτησίας

Σύμφωνα με το σχετικό νόμο περί κτηματολογίου, το κράτος εγγυάται την ισχύ του τίτλου ιδιοκτησίας κατά την εγγραφή του. Το δημόσιο υποθηκοφυλακείο απεικονίζει την πραγματική και νομική κατάσταση της ακίνητης περιουσίας και, συνεπώς, ο πολίτης ο οποίος, καλή τη πίστη, βασίσθηκε στο δημόσιο υποθηκοφυλακείο απολαμβάνει της προστασίας του συγκεκριμένου δικαιώματος. Διαγραφή της εγγραφής, εξαιτίας λάθους ή ανακρίβειας προηγούμενης εγγραφής μπορεί να ζητηθεί εντός τριών ετών από την ημέρα της καταχώρησης και το ζημιωμένο συμβαλλόμενο μέρος μπορεί να ζητήσει αποζημίωση τόσο από το κράτος, όσο και από όποιον ωφελήθηκε από το συγκεκριμένο λάθος.

Επενδύσεις σε ακίνητη περιουσία μη-κατοίκων της Βόρειας Μακεδονίας

Σύμφωνα με τα άρθρα 242 - 252 του νόμου περί ιδιοκτησίας (ΦΕΚ της Βόρειας Μακεδονίας 18/2001), υποκαταστήματα ξένων επιχειρήσεων στη Βόρεια Μακεδονία, μπορούν να αποκτήσουν ιδιοκτησιακό δικαίωμα στο έδαφος της Βόρειας Μακεδονίας, βάσει των όρων χωριστού νόμου ή επικυρωμένων διεθνών συμφωνιών. Υποχρεούνται εντός 60 ημερών από την ημέρα της νομικής κατοχύρωσης του ιδιοκτησιακού δικαιώματος να υποβάλουν έκθεση περιγραφής του επενδεδυμένου κεφαλαίου σε ακίνητη περιουσία και όλων των μεταβολών των επενδύσεων στο κεντρικό υποθηκοφυλακείο. Το κεντρικό υποθηκοφυλακείο καταχωρεί την επένδυση ακίνητης περιουσίας και όλες τις μεταβολές των επενδύσεων στο αρχείο επενδύσεων ακίνητης περιουσίας και εκδίδει πιστοποιητικό για τη διενεργηθείσα εγγραφή και για κάθε περαιτέρω αλλαγή.

Προστασία ιδιοκτησίας

Η Βόρεια Μακεδονία κατατάσσεται 100^η στον διεθνή δείκτη για τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα (International Property Rights Index – IPRI 2019) του αμερικανικού οργανισμού Property Rights Alliance. Η θέση αυτή σημαίνει ότι η προστασία των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων στη χώρα εξακολουθεί να παραμένει μειωμένη (το 2017 είχε ανέλθει στη 91^η θέση). Ο διεθνής δείκτης συγκρίνει αφενός τη φυσική και την πνευματική ιδιοκτησία και αφετέρου την οικονομική σταθερότητα σε 129 χώρες.

B.1.9 Εργασιακό καθεστώς

Γενικά

Οι σχέσεις μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων ρυθμίζονται από τον εργατικό κώδικα και την ετήσια συλλογική σύμβαση εργασίας. Ο νέος νόμος για την εργατική νομοθεσία εκπονήθηκε σύμφωνα με τα πρότυπα της ΕΕ, προβλέπει αυξημένη ευελιξία στην αγορά εργασίας, προσφέροντας και προωθώντας ευέλικτες και ποικίλες συμβάσεις εργασίας, καθώς και ευελιξία στη διάρκεια σύμβασης εργασίας. Επίσης, οι μεταρρυθμίσεις σε αυτόν τον τομέα αφορούν σε προγράμματα κατάρτισης, στήριξη των επιχειρηματιών, καθώς και βελτίωση του συνολικού επιχειρηματικού κλίματος. Οι συλλογικές συμβάσεις, που συνάπτονται σε εθνικό επίπεδο, ρυθμίζουν τα δικαιώματα απασχόλησης, τις υποχρεώσεις και τις ευθύνες των εργαζομένων και των εργοδοτών. Επιπλέον, υπάρχουν ιδιαίτερες διατάξεις κοινωνικής ασφάλισης, οι οποίες προστατεύουν τα εργασιακά δικαιώματα των εργαζομένων σε ειδικές περιπτώσεις, όπως η ασφάλιση του εργαζομένου, οι διακοπές, οι ώρες εργασίας κλπ.

Εργατική νομοθεσία

Ο εργατικός νόμος κινείται προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της ελαστικότητας της αγοράς εργασίας, προσφέρει τη δυνατότητα ελαστικών και διαφορετικών μορφών εργασίας, καθώς και ελαστικοποίηση του ωραρίου. Κανονικά οι ώρες εργασίας για τον εργαζόμενο είναι οκτώ ημερησίως, πέντε ημέρες την εβδομάδα. Σύμφωνα με την εργατική νομοθεσία, ένας εργαζόμενος έχει δικαίωμα σε 20-26 εργάσιμες ημέρες ετήσιας άδειας με αποδοχές, κατά τη διάρκεια ενός ημερολογιακού έτους.

Για τους ξένους υπηκόους απαιτείται άδεια εργασίας. Οι διαδικασίες έκδοσης της άδειας έχουν απλουστευτεί με την ίδρυση ειδικής Υπηρεσίας έκδοσης σχετικών αδειών. Η Υπηρεσία Απασχόλησης της Βόρειας Μακεδονίας εκδίδει την άδεια εργασίας μετά από αίτημα του εργοδότη. Δεν ισχύει κάποιος περιορισμός στον αριθμό των απασχολούμενων αλλοδαπών ή στη διάρκεια της παραμονής τους.

Οι εργοδότες δεσμεύονται από τους κανονισμούς του εργατικού δικαίου, για τον κατώτατο μισθό των εργαζομένων, τη διάρκεια της ετήσιας άδειας, το μέγιστο ωράριο εργασίας, τις αιτίες απόλυσης και λήξης της συμβάσεως εργασίας, τις πληρωμές υπερωριών, τις αποζημιώσεις απόλυσης κ.α.

Οι εργαζόμενοι έχουν το δικαίωμα να ιδρύσουν συνδικαλιστικές οργανώσεις ή να γίνουν μέλη ενώσεων, υπό τους όρους που προβλέπονται από το καταστατικό ή τους κανόνες της ένωσης.

Μισθοί

Ο μέσος καθαρός μισθός ανέρχεται, σήμερα, στα 25.205 δηνάρια (περίπου 420 ευρώ). Οι ασφαλιστικές εισφορές και ο φόρος προσωπικού εισοδήματος παρακρατούνται από τον εργοδότη κατά την καταβολή του καθαρού μισθού στους εργαζομένους. Η Κυβέρνηση προέβη στην αύξηση του βασικού μισθού στα 17,943 δηνάρια (περί τα 299 ευρώ) (καθαρά 12.507 δηνάρια) από τα 12.000 δηνάρια (περί τα 200 ευρώ).

Βασικοί Δείκτες

Ενεργός πληθυσμός	962.463 (ΙΙ. 2019)
Απασχολούμενοι	794.283 (ΙΙ. 2019)
Άνεργοι	168.180 (ΙΙ. 2019)
Ποσοστό εν δυνάμει απασχολούμενων	47,1 % (ΙΙ. 2019)
Μέσος καθαρός μηνιαίος μισθός	25.205 δηνάρια (06.2019)
Δείκτης μέσο καθαρού μηνιαίου μισθού	104,1 (06.2019/06.2018)
Μέσος ακαθάριστος μηνιαίος μισθός	37.440 δηνάρια (06.2019)
Δείκτης μέσου ακαθάριστου μηνιαίου μισθού	105,4 (06.2019/06.2018)
Μέσο ετήσιο εργατικό κόστος	318.273 δηνάρια (2008)
Ποσοστό ανεργίας	17,5 % (ΙΙ. 2019)

Πηγή: Κρατική Στατιστική Υπηρεσία της Βόρειας Μακεδονίας

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Κρατικής Στατιστικής Υπηρεσίας, στο 2^ο τρίμηνο του 2019 το εργατικό δυναμικό της Βόρειας Μακεδονίας αριθμούσε 962.463 άτομα, εκ των οποίων 794.283 ήταν απασχολούμενα, ενώ οι 168.180 ήταν άνεργοι. Το ποσοστό δραστηριότητας κατά την περίοδο αυτή ήταν 57,1%, το ποσοστό εν δυνάμει απασχολούμενων ήταν 47,1%, ενώ το ποσοστό ανεργίας ήταν 17,5%.

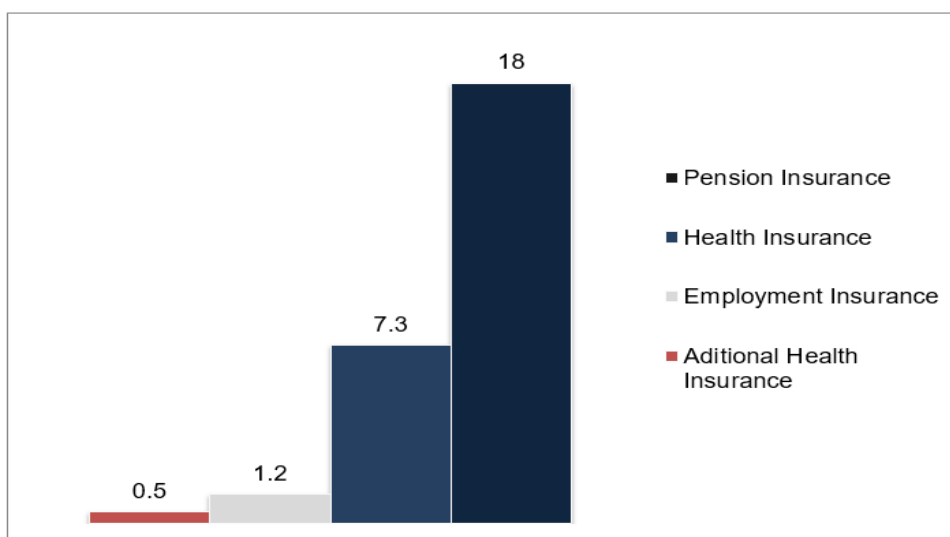

Εισφορές κοινωνικής ασφάλισης

Τα τελευταία χρόνια, η Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας μείωσε σημαντικά τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης. Σχεδιάζονται περαιτέρω μειώσεις και η υλοποίησή τους εξαρτάται από τις γενικές οικονομικές συνθήκες της χώρας.

Το συνολικό ποσοστό των εισφορών, οι οποίες βαρύνουν πλήρως τους εργαζομένους, ανέρχονται συνολικά στο 27% και κατανέμονται ως εξής:

Εισφορές κοινωνικής ασφάλισης	Μέσος Όρος 2018-2010
Εισφορά για ασφάλεια σύνταξης	18%
Εισφορά για το Ασφαλιστικό Ταμείο Υγείας	7,3%
Εισφορά για το Ταμείο Απασχόλησης	1,2%
Εισφορά για το Ασφαλιστικό Ταμείο Αναπηρίας	0,5%

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών Βόρειας Μακεδονίας – Γραφείο Δημοσίων Εσόδων

Όσον αφορά στο συνταξιοδοτικό σύστημα αυτό περιλαμβάνει τρεις πυλώνες:

1^{ος} πυλώνας: Η συμμετοχή είναι υποχρεωτική για όλους τους εργαζόμενους και στηρίζεται σε ανταποδοτική βάση (pay as you go).

2^{ος} πυλώνας: Η συμμετοχή είναι υποχρεωτική για όσους άρχισαν για πρώτη φορά να εργάζονται από 1^{ης} Ιανουαρίου 2003 και εθελοντική για όσους άρχισαν να εργάζονται προ της ημερομηνίας αυτής. Στο πλαίσιο του πυλώνα αυτού δραστηριοποιούνται ιδιωτικά ασφαλιστικά ταμεία των εργαζομένων (δύο μέχρι στιγμής, το SAVA penziski fond και το KB Prv penziski fond).

3^{ος} πυλώνας: Η διαφορά του με τον 2^ο πυλώνα έγκειται στο ότι λειτουργεί πλήρως σε εθελοντική βάση.

Β.2 Στρατηγική Εισόδου στην αγορά της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας

Το θέμα της στρατηγικής εισόδου μιας επιχείρησης σε μια ξένη αγορά είναι από μόνο του ένα θέμα που επιδέχεται μεγάλης ανάλυσης και αφορά σε παράγοντες εσωτερικούς (της επιχείρησης) και εξωτερικούς (του διεθνούς περιβάλλοντος και της συγκεκριμένης αγοράς στην οποία η ενδιαφερόμενη επιχείρηση επιδιώκει να επεκταθεί).

Στο παρόν πόνημα του Γραφείου ΟΕΥ-Σκοπίων θα καταγράψουμε ορισμένες γενικές αναφορές για τη διαδικασία διαμόρφωσης της στρατηγικής εισόδου μιας επιχείρησης σε μια νέα αγορά, όπως αυτής της Βόρειας Μακεδονίας. Η ενδιαφερόμενη ελληνική επιχείρηση θα πρέπει να επιλέξει τον τρόπο διείσδυσης που είναι ο πλέον κατάλληλος για εκείνη.

Το πιο σημαντικό στοιχείο, κατά τη διαμόρφωση στρατηγικής, αποτελεί η επιλογή της σωστής χρονικής στιγμής, ειδικότερα όταν πρόκειται για την προσπάθεια εισόδου σε μία ξένη αγορά, η οποία αποτελεί από μόνη της ένα σημαντικό εγχείρημα. Η επιλογή του σωστού χρόνου εξαρτάται από την ετοιμότητα της ενδιαφερόμενης επιχείρησης, τη σωστή προετοιμασία της και την επαρκή γνώση της αγοράς στην οποία θέλει να επεκτείνει τις δραστηριότητές της. Εν προκειμένω, οι βασικότεροι τρόποι διείσδυσης στην αγορά της Βόρειας Μακεδονίας αφορούν στην ανάπτυξη των παρακάτω μηχανισμών: (1) **Εξαγωγές**, (2) **Αδειοδότηση**, (3) **Κοινοπραξίες**, (4) **Άμεσες Επενδύσεις**.

1) **Εξαγωγές**: Οι εξαγωγές αποτελούν την πιο παραδοσιακή μορφή διεθνοποίησης. Όλες οι σχετικές με τις εξαγωγές δαπάνες αφορούν κυρίως το μάρκετινγκ, οπότε δεν αποτελεί μόνο τον παραδοσιακότερο τρόπο διείσδυσης σε μία ξένη αγορά αλλά και τον ασφαλέστερο, δεδομένου ότι δεν απαιτείται μετακίνηση των εγκαταστάσεων της επιχείρησής και έτσι όλα μπορούν να γίνουν εύκολα και άμεσα στη χώρα προέλευσης. Εντούτοις, υπάρχουν και ορισμένοι σχετικοί κίνδυνοι και δαπάνες που έχουν να κάνουν κυρίως με θέματα μεταφοράς, με σοβαρότερο παράγοντα να αποτελεί η αδυναμία προσέγγισης της ξένης αγοράς (έμμεση πρόσβαση στα στοιχεία αγοράς, διαφορά γλώσσας κ.λπ.). Το πλεονέκτημα της αγοράς της Βόρειας Μακεδονίας για τις ελληνικές επιχειρήσεις είναι η εγγύτητά της και οι ομοιότητες στα καταναλωτικά πρότυπα και τις συνήθειες του πληθυσμού της. Στα μη ισχυρά σημεία της είναι το μικρό μέγεθος της αγοράς και η σχετικά χαμηλή αγοραστική δύναμη. Ουσιαστικά όμως, οι εν λόγω παράγοντες καλύπτονται από τον ενιαίο εμπορικό χώρο που δημιουργεί η συμφωνία CEFTA και από το μεγάλο ποσοστό της άτυπης οικονομίας, η οποία στην ουσία αλλοιώνει την εικόνα που δημιουργούν τα επίσημα στοιχεία ως προς την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών.

(2) **Αδειοδότηση**: Αποτελεί τη διαδικασία με την οποία μια επιχείρηση (δηλαδή ο δικαιοπάροχος) παρέχει το δικαίωμα σε μια άλλη επιχείρηση, στη χώρα που επιθυμεί να εισέλθει, να χρησιμοποιήσει τη δική της ιδιοκτησία. Μία πολύ γνωστή μορφή αδειοδότησης αποτελεί και η **δικαιοχρησία (franchise)**, αλλά αυτή παρέχεται μακροπρόθεσμα, ενώ η αδειοδότηση αφορά στις βραχυπρόθεσμες δεσμεύσεις. Η αδειοδότηση αποτελεί μια άλλη μορφή "ασφαλούς" διείσδυσης στην αγορά, δεδομένου ότι δεν απαιτεί πολλά από τον δικαιοπάροχο, εκτός από την παροχή του δικαιώματος στην αντίστοιχη ξένη χώρα προκειμένου να γίνει χρήση των άυλων περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησής τους, όπως για παράδειγμα το εμπορικό σήμα. Σημειώνουμε ότι η δικαιοχρησία αποτελεί τον λιγότερο συχνό τρόπο διείσδυσης των ελληνικών επιχειρήσεων, δεδομένου ότι μέχρι στιγμής υπάρχουν λίγα τέτοια παραδείγματα (π.χ. καταστήματα Jumbo).

(3) **Κοινοπραξίες**: Μία **κοινοπραξία** προϋποθέτει τη συνεργασία μεταξύ δύο εταιρειών. Συνεπώς στην περίπτωση αυτή, θα πρέπει να εντοπιστεί ένας εξωτερικός συνεργάτης και να συναφθεί μία κοινή στρατηγική, η οποία να βασίζεται σε διαπραγματεύσεις.

Θα πρέπει όμως να ληφθεί υπόψη ότι η εν λόγω μορφή διείσδυσης στην αγορά μπορεί να επιφέρει ορισμένους κινδύνους όπως, πολιτιστικές διαφορές, δυσκολίες στη διαχείριση ή τον κίνδυνο ο εκάστοτε εταίρος να αποτελέσει και ανταγωνιστή (σύγκρουση συμφερόντων και ασάφεια επί των κερδών). Παρ' όλα αυτά, μία κοινοπραξία 50/50 παρέχει εύκολη πρόσβαση στις γνώσεις του εντόπιου συνεργάτη σχετικά με την αγορά και το αντίστροφο. Με αυτόν τον τρόπο, αξιοποιούνται οι γνώσεις των άλλων, οι πολιτιστικές διαφορές και τα τοπικά δίκτυα για την επίτευξη των αμοιβαίων στόχων των δυο πλευρών. Προκειμένου να είναι επιτυχής μια τέτοια στρατηγική εισόδου στην αγορά, σκόπιμο είναι πριν την συμφωνία να ζητηθεί ικανή και αξιόπιστη νομική και λογιστική παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών από εταιρείες που γνωρίζουν την αγορά.

(4) **Άμεσες Επενδύσεις:** Αφορά στην επενδυτική προσπάθεια μίας επιχείρησης η οποία επιθυμεί να επεκτείνει τις επιχειρηματικές της δραστηριότητες εκτός Ελλάδος, είτε ως Greenfield επένδυση (νέα επένδυση), είτε ως Brownfield (με την εξαγορά μιας ήδη υπάρχουσας εγχώριας επιχείρησης). Η διαδικασία περιλαμβάνει τη μεταβίβαση πόρων, συμπεριλαμβανομένου του κεφαλαίου, της τεχνολογίας και του προσωπικού και συνεπώς απαιτούνται περισσότεροι πόροι για επένδυση. Αυτό συνεπάγεται ότι η εν λόγω μορφή επένδυσης φέρει μεγαλύτερο ποσοστό κινδύνου και υψηλότερο επίπεδο δέσμευσης από την πλευρά της ενδιαφερόμενης ελληνικής επιχείρησης, σε αντίθεση με τις προαναφερθείσες μεθόδους, καθώς και ένα υψηλότερο επίπεδο διαχειριστικών δεξιοτήτων. Επισημαίνεται ότι, στην αγορά της Βόρειας Μακεδονίας υπάρχουν αρκετές άμεσες ξένες επενδύσεις από την Ελλάδα, σε βαθμό που καθιστούν τη χώρα μας την τρίτη σε σημασία χώρα προέλευσης ΑΞΕ σε επίπεδο αποθεμάτων (FDI stock).

B.2.1 Συνεργασία με Αντιπροσώπους/διανομείς

Ο καλύτερος τρόπος προσέγγισης και ανάπτυξης συνεργασίας με εταιρείες της Βόρειας Μακεδονίας είναι, πέρα από την επίσκεψη στην όποια εταιρική ιστοσελίδα ή την ανταλλαγή ηλεκτρονικών επιστολών, η προσωπική επαφή με τον αντίστοιχο επιχειρηματία, ώστε να διαμορφωθεί επαρκώς η πρώτη εντύπωση.

Ο μέσος επιχειρηματίας της χώρας αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στην οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης με τον μελλοντικό συνεργάτη του.

Επιπροσθέτως, στην έναρξη επιχειρηματικών συνεργασιών δύνανται να συμβάλουν οι επαφές μεταξύ των επιχειρηματιών των δύο χωρών που λαμβάνουν χώρα μέσα από συμμετοχές σε εκθέσεις και επιχειρηματικές αποστολές ή στοχευμένες κλαδικές δράσεις που διοργανώνονται από το Γραφείο ΟΕΥ ή από κλαδικούς φορείς στην χώρα.

Σημειώνεται ότι, τα τελευταία χρόνια δεν υπάρχει ετήσιος προγραμματισμός διεθνών εκθέσεων στη Βόρεια Μακεδονία, κυρίως εξ' αιτίας έλλειψης κατάλληλων υποδομών και ενός εθνικού φορέα διοργάνωσης εκθέσεων. Ιδιωτικοί φορείς και οι κλαδικές ενώσεις διοργανώνουν περιστασιακά και σε ad hoc βάση κλαδικές εκθεσιακές εκδηλώσεις.

B.2.2 Ίδρυση θυγατρικής/υποκαταστήματος/αντιπροσωπία/κοινοπραξίας

(βλ. Κεφάλαιο Β.1.2 Διαδικασία ίδρυσης εταιρίας)

B.2.3 Δίκτυα Διανομής

Λόγω του μικρού μεγέθους της χώρας, δεν υπάρχουν εκτεταμένα δίκτυα διανομής, ούτε αντίστοιχοι αποθηκευτικοί χώροι, ενώ παρατηρείται συχνά το φαινόμενο ο εισαγωγέας να είναι συγχρόνως και χονδρέμπορος ή λιανοπωλητής. Τα υφιστάμενα δίκτυα διανομής βρίσκονται υπό συνεχή διαμόρφωση, ενώ τα μερίδια αγοράς των λιανοπωλητών, χονδρεμπόρων, μεγάλων αλυσίδων καταστημάτων και υπαίθριων αγορών φαίνεται ότι θα μεταβληθούν στο άμεσο μέλλον, λόγω μεταξύ άλλων και της παρουσίας μεγάλων εμπορικών κέντρων.

Στη Βόρεια Μακεδονία υπάρχουν δύο βασικοί τύποι δικτύων διανομής: μεγάλες αλυσίδες καταστημάτων και δίκτυα εξειδικευμένων καταστημάτων. Οι κυριότερες αλυσίδες υπεραγορών στη Βόρεια Μακεδονία είναι οι εξής: Kam, Tinex, Vero-Veropoulos (ελληνικών συμφερόντων), Ramstore (τουρκικών συμφερόντων), Skopski Pazar και Tediko. Τα γνωστότερα δίκτυα εξειδικευμένων καταστημάτων και franchise είναι τα: Replek, Zegin, Zitoluks, Zlatara Rubin, Vegera, Specijal, Fornetti και Fashion Group.

Ενδιαφέρουσες, επιχειρηματικά, γεωγραφικές περιοχές για την παρουσία των ελληνικών προϊόντων είναι τα Σκόπια που συγκεντρώνουν όλους τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας, καθώς και άλλες πόλεις μικρότερης οικονομικής σημασίας όπως το Κουμάνοβο, το Τέτοβο, η Στρούμιτσα και το Μοναστήρι (Bitola).

Στο πλαίσιο της ενημέρωσης των Ελλήνων επιχειρηματιών, κατόπιν σχετικών αιτημάτων τους, το Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων (ΟΕΥ) της Ελληνικής Πρεσβείας στα Σκόπια παρέχει τη δέουσα πληροφόρηση σε όλους τους ενδιαφερομένους, προκειμένου αφ' ενός, να έχουν μια πρώτη εικόνα της αγοράς στους τομείς που τους αφορούν και αφ' ετέρου, να έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν με τις σημαντικότερες εταιρείες συγκεκριμένων κλάδων, τα αναλυτικά στοιχεία επικοινωνίας των οποίων τους αποστέλλονται.

Σημειώνεται ότι οι συνθήκες λειτουργίας των ξένων επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένων και των ελληνικών, δεν είναι πάντα εύκολες και απαιτείται απόλυτη συμμόρφωση με τους νόμους της Βόρειας Μακεδονίας, προκειμένου να αποφευχθούν τυχόν αντιπαραθέσεις με τις Αρχές της χώρας.

Επίσης, σημαντική είναι η τήρηση της φορολογικής νομοθεσίας, δεδομένου ότι οι κυρώσεις που επιβάλλονται στους παραβάτες είναι εξαιρετικά αυστηρές.

B.2.4 Προώθηση – Διαφήμιση

Στη Βόρεια Μακεδονία χρησιμοποιούνται όλες οι μορφές διαφήμισης ήτοι: διαδικτυακή διαφήμιση, τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδες, περιοδικά, υπαίθριες πινακίδες, άμεσο μάρκετινγκ, εμπορικές εκθέσεις, χορηγίες εκδηλώσεων και χρήση μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Το Γραφείο ΟΕΥ – Σκοπίων έχει τη δυνατότητα και την τεχνογνωσία να συμβάλει στη διοργάνωση στοχευμένων δράσεων προβολής επιμελητήριων, κλαδικών φορέων και επιχειρήσεων (π.χ. εκθέσεις, ειδικές εκδηλώσεις, γευσιγνωσία προϊόντων κλπ), προσκαλώντας επιλεγμένο καταναλωτικό κοινό και συμβάλλοντας στον εντοπισμό του κατάλληλου χώρου εκδηλώσεων και στην επιλογή των τοπικών συνεργατών.

B.2.5 Πρακτικές οδηγίες

Η προσωπική επαφή είναι από τους πλέον ενδεδειγμένους τρόπους προσέγγισης και ανάπτυξης συνεργασίας με εταιρείες της Βόρειας Μακεδονίας. Η αγορά είναι μικρή και ως εκ τούτου είναι πιο εύκολο να χαρτογραφηθεί και να μελετηθεί διεξοδικά πριν γίνει η πρώτη επαφή.

Κατ' αρχάς, συνιστάται στις ενδιαφερόμενες ελληνικές επιχειρήσεις η επικοινωνία με το Γραφείο ΟΕΥ- Σκοπίων, προκειμένου να συλλέξουν τις πρώτες βασικές πληροφορίες για την αγορά, ενδεχομένως και καταλόγους με στοιχεία επικοινωνίας δυνητικών εγχώριων συνεργατών.

Άλλες πηγές πληροφόρησης και άντλησης στοιχείων είναι οι ιστοσελίδες της εδώ Κεντρικής Τράπεζας, της Στατιστικής Υπηρεσίας και των παραγωγικών Υπουργείων, καθώς και των Τοπικών Επιμελητήριων, των Κλαδικών φορέων και των επιχειρήσεων ανάλογα με το αντικείμενο του ενδιαφέροντος. Πολλές από αυτές διαθέτουν αναρτήσεις και στην αγγλική γλώσσα, γεγονός που διευκολύνει αρκετά την έρευνα (βλ. περισσότερα στο κεφάλαιο Ζ. Χρήσιμα στοιχεία επικοινωνίας).

Αφού συλλέξουν τα πρώτα στοιχεία, δόκιμο θα ήταν να προηγηθεί μια πρώτη επικοινωνία, κατά προτίμηση μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, εφ' όσον υπάρχει, ώστε ο δυνητικός εγχώριος συνεργάτης να ενημερωθεί για το προφίλ, τις προθέσεις και τις προσδοκίες της ενδιαφερόμενης ελληνικής εταιρείας. Στη συνέχεια καλό θα ήταν να πραγματοποιηθεί κατ' ιδιάν συνάντηση. Η χιλιομετρική απόσταση της εν λόγω αγοράς το επιτρέπει και μπορεί να συνδυαστεί με αφορμή κάποιο επιχειρηματικό γεγονός (κλαδική έκθεση, επιχειρηματική εκδήλωση, επιχειρηματική αποστολή κλπ). Επισημαίνεται ότι, ο μέσος επιχειρηματίας συνηθίζει να επισκέπτεται συχνά διαφορές εκθέσεις στην Ελλάδα και κυρίως στη Θεσσαλονίκη.

Αυτό θα δημιουργήσει την αίσθηση εμπιστοσύνης και αμεσότητας, την οποία αναζητά ο εδώ επιχειρηματίας στη διαμόρφωση νέων συνεργασιών. Οι εκπρόσωποι των εγχώριων επιχειρήσεων συνήθως μιλούν αγγλικά, εκτός από την τοπική γλώσσα και τα αλβανικά, που συναντώνται πολύ συχνά, εξ' αιτίας της παρουσίας του αλβανικού στοιχείου. Εξ' άλλου πρόσφατα η αλβανική γλώσσα καθιερώθηκε ως η δεύτερη επίσημη γλώσσα στη χώρα. Σε μικρότερο ποσοστό μιλούνται τα τουρκικά και τα βλάχικα και είναι κατανοητές από τους περισσότερους άλλες γλώσσες σλαβικής προέλευσης. Σε περιοχές κοντά στα σύνορα, όπως π.χ. Γευγελή, Μοναστήρι κλπ, υπάρχουν άτομα που μιλούν ή καταλαβαίνουν την ελληνική γλώσσα. Ο αριθμός των ατόμων αυτών, καθώς και αυτών που επιθυμούν να μάθουν ελληνικά αυξάνεται σταδιακά. Αυτό οφείλεται στη βελτίωση των οδικών υποδομών που επιτρέπουν την συχνότερη επαφή των δυο λαών, με συχνές εκατέρωθεν επισκέψεις για τουρισμό ή ψώνια, είτε εξ' αιτίας της ύπαρξης σημαντικού αριθμού ελληνικών επιχειρήσεων στη χώρα, που δημιουργούν ευκαιρίες απασχόλησης για τους ντόπιους.

B.3 Καταναλωτικά Πρότυπα

Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη από την εταιρεία Nielsen, ο καταναλωτής στη Βόρεια Μακεδονία εκτιμά την ποικιλία σε προϊόντα ίδιας κατηγορίας, αλλά σε ανταγωνιστική τιμή, σε βάρος μάλιστα επιλογής προϊόντων Premium. Η ευαισθησία στις τιμές είναι πιο αισθητή στα τρόφιμα καθημερινής χρήσης, όπως ψωμί, φρέσκο κρέας και πουλερικά, ρύζι και αλεύρι. Εν τούτοις, παρατηρήθηκε μείωση στην αξιοποίηση ειδικών προσφορών ή εκπτώτικων κουπονιών, αλλά και στην επισκεψιμότητα σε καταστήματα μη συνήθους προτίμησης, λόγω προωθητικών ενεργειών.

Αναφορικά με τις κατηγορίες προϊόντων, το 2018 παρατηρήθηκε αύξηση σε κατανάλωση προϊόντων ιδιωτικής ετικέτας σε βάρος των επώνυμων, τόσο στην κατηγορία των χαρτικών προϊόντων -δηλαδή χαρτί κουζίνας και υγείας, χαρτοπετσέτες και χαρτομάντιλα όσο και στην κατηγορία τροφίμων μη καθημερινής χρήσεως (ρύζι, αλεύρι, ζυμαρικά), καθώς και στα γαλακτοκομικά προϊόντα.

Ο αριθμός των καταναλωτών που γνωρίζουν τις τιμές των προϊόντων και που αγοράζουν τακτικά παρέμεινε σχετικά σταθερός (57%) το 2018, σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Σε σταθερά επίπεδα παρέμεινε και η αγορά νωπών τροφίμων (33%).

Η έρευνα έδειξε ότι, σε είδη τροφίμων, ειδών παντοπωλείου και προσωπικής φροντίδας, ο αγοραστής δαπανά 10.233 δηνάρια (167 ευρώ) μηνιαίως.

Πάντως το 2018, οι καταναλωτές έδειξαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την αγορά ειδών προσωπικής φροντίδας και καθαριστικών. Άλλωστε, το 64% του αγοραστικού κοινού ήταν γυναίκες, ηλικίας 35-49 ετών.

Αναφορικά με τη συχνότητα αγορών, οι εβδομαδιαίες αγορές αυξήθηκαν έναντι των αγορών κάθε δύο εβδομάδες και των μηνιαίων αγορών, ενώ η υψηλότερη συχνότητα επισκέψεων σημειώθηκε στα σούπερ μάρκετ, ακολουθούμενη από επισκέψεις στα παραδοσιακά παντοπωλεία.

Ο καταναλωτής γίνεται ολοένα πιο απαιτητικός μεν όσον αφορά στην ποιότητα και τη φήμη του προϊόντος, αλλά δεν αλλάζει εύκολα τις συνήθειές του, εάν δεν πεισθεί ότι το προϊόν συνδυάζει ποιότητα και καλή τιμή.

Το ηλεκτρονικό εμπόριο αναπτύσσεται στη Βόρεια Μακεδονία, αλλά εξακολουθεί να είναι σχετικά χαμηλό, τόσο όσον αφορά στις εγχώριες εταιρείες όσο και στους καταναλωτές που κάνουν τις αγορές τους διαδικτυακά. Το 2018 έκθεση της UNCTAD για τη μέτρηση του δείκτη B2C ηλεκτρονικού εμπορίου κατατάσσει τη Βόρεια Μακεδονία στη 48^η θέση σε σύνολο 151 χωρών. Μέχρι το τέλος Δεκεμβρίου 2018 η διείσδυση στο διαδίκτυο ήταν 75,9 %, σε σύγκριση με το 46 % το 2010.

Ο αριθμός και η αξία των ολοκληρωμένων on-line παραγγελιών και αγορών το 2018, σε σύγκριση με το 2017, δείχνει ότι το ηλεκτρονικό εμπόριο στη Βόρεια Μακεδονία βρίσκεται σε άνοδο. Το 2018, ολοκληρώθηκαν συνολικά 5.435.285 ηλεκτρονικές συναλλαγές, σε σύγκριση με 4.293.214 διαδικτυακές συναλλαγές το 2017, καταγράφοντας αύξηση 21%. Αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν από την Ένωση Ηλεκτρονικού Εμπορίου της Βορείου Μακεδονίας (MECA), δείχνουν ότι οι καταναλωτές στη Βόρεια Μακεδονία το 2018 ξόδεψαν πάνω από 150 εκατ. δολάρια ΗΠΑ για ηλεκτρονικές αγορές ρουχισμού και αθλητικού εξοπλισμού. Οι παραγγελίες γίνονται συνήθως σε ξένες τοποθεσίες ηλεκτρονικού εμπορίου (εκτός Ευρώπης).

B.4 Βιομηχανική Ιδιοκτησία

Το Υπουργείο Ανάπτυξης της χώρας από τις 24.04.1992, ανέλαβε την προστασία της βιομηχανικής ιδιοκτησίας. Ο πρώτος εθνικός νόμος τέθηκε σε ισχύ στις 15.07.1993, ενώ στις 28.03.1994 τέθηκαν σε ισχύ οι εφαρμοστικοί κανονισμοί. Η Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας έγινε μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας στις 23.07.1993 με την υποβολή δήλωσης αποδοχής διεθνών συμβάσεων και συμφωνιών που έχουν ήδη επικυρωθεί. Η συμμετοχή της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας σε αυτές τις Συμβάσεις και Συνθήκες χρονολογείται από το 08.09.1991, ημερομηνία ανεξαρτησίας της χώρας.

Αρχικά αρμόδιος φορέας ήταν το Γραφείο Προστασίας της Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας, το οποίο ιδρύθηκε στις 01.12.1993, ως νομικό πρόσωπο εποπτευόμενο από το Υπουργείο Ανάπτυξης. Τον Ιούνιο του 2002, ένας νέος νόμος για τη βιομηχανική ιδιοκτησία, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ από 01.01.2004, ευθυγραμμίζεται με τα διεθνή πρότυπα και τις θεμελιώδεις αρχές των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (TRIPS) και τον κανονισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Με τροποποίηση τον Μάρτιο του 2004, το καθεστώς και το όνομα του ιδρύματος άλλαξε σε Κρατικό Γραφείο Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας, το οποίο λειτουργεί ως προς τη διοικητική οργάνωση του με καθεστώς ανεξάρτητου κρατικού φορέα, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου και των κανονισμών που εγκρίθηκαν. Ο νόμος τροποποιήθηκε εκ νέου τον Μάρτιο του 2006, προκειμένου να προσαρμοσθεί περαιτέρω με την ευρωπαϊκή νομοθεσία και ενισχυμένα μέτρα για την προστασία της βιομηχανικής ιδιοκτησίας.

Περαιτέρω στοιχεία μπορείτε να αρυσθείτε από τον ιστότοπο του εν λόγω φορέα:

http://www.ippo.gov.mk/EN/Index_en.aspx

Γ. ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ - ΔΑΣΜΟΛΟΓΗΣΗ

Γ.1 Συμφωνίες αποφυγής διπλής φορολογίας

Ο κατάλογος των χωρών με τις οποίες η Βόρεια Μακεδονία έχει συνάψει Συμφωνία αποφυγής διπλής φορολογίας βρίσκεται στον ακόλουθο σύνδεσμο :

<http://www.ujp.gov.mk/en/plakjanje/category/137>

Με την Ελλάδα δεν υπάρχει εισέτι Συμφωνία Αποφυγής Διπλής Φορολογίας.

Γ.2 Φορολογία Φυσικών προσώπων

Ως φορολογούμενος ορίζεται κάθε ιδιώτης-κάτοικος Βόρειας Μακεδονίας ο οποίος φορολογείται επί του συνολικού εισοδήματός του, τόσο από δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στο έδαφος της Βόρειας Μακεδονίας, όσο και στο εξωτερικό. Επίσης, ο φορολογούμενος θεωρείται στο εξωτερικό μη κάτοικος αναφορικά με το εισόδημα προέλευσης Βορείου Μακεδονίας. Ένα πρόσωπο θεωρείται φορολογικός κάτοικος της Βορείου Μακεδονίας εάν διαμένει συνεχώς ή κατά διαστήματα στο έδαφος της Βόρειας Μακεδονίας για 183 ημέρες ή περισσότερο εντός οποιασδήποτε περιόδου 12 μηνών.

Η φορολόγηση των εισοδημάτων των φυσικών προσώπων στη Βόρεια Μακεδονία βασίζεται στο καθεστώς διαμονής τους. Οι κάτοικοι της Βορείου Μακεδονίας φορολογούνται στο συνολικό εισόδημά τους, περιλαμβανομένου του εισοδήματος που προκύπτει από δραστηριότητες στο εξωτερικό.

Οι μη κάτοικοι φορολογούνται για το εισόδημά τους που προέρχεται από τη δραστηριοποίησή τους ενός της Βορείου Μακεδονίας.

Βάσει του νέου νόμου, ορισμένα είδη εισοδήματος υπόκεινται σε προοδευτικά ποσοστά 10% και 18%, ενώ άλλα είδη εισοδήματος υπόκεινται στον κατ ' αποκοπήν φορολογικό συντελεστή 15%. Βλ. σχετικά ακόλουθο πίνακα:

Είδος φόρου	Ετήσιο εισόδημα	Φορολογικός συντελεστής
<ul style="list-style-type: none"> Εισόδημα από απασχόληση Εισόδημα από αυτοαπασχόληση Έσοδα από πνευματικά ή και συγγενικά δικαιώματα Έσοδα από την πώληση ιδίων γεωργικών προϊόντων	Ετήσιο ακαθάριστο εισόδημα μέχρι 1.080.000 δηνάρια	10%
	Ετήσιο ακαθάριστο εισόδημα πάνω από 1.080.000 δηνάρια*	18% για το τμήμα του εισοδήματος που υπερβαίνει τα 1.080.000 δηνάρια
<ul style="list-style-type: none"> Έσοδα από δικαιώματα βιομηχανικής ιδιοκτησίας Έσοδα από εκμίσθωση ή υπομίσθωση κινητής και ακίνητης περιουσίας Έσοδα κεφαλαίων Κέρδη κεφαλαίων * Κέρδη από τυχερά παιχνίδια Έσοδα από ασφάλειες Άλλα έσοδα	Ανεξάρτητα από το ποσό του πραγματοποιημένου εισοδήματος (εκτός από τα κέρδη από την πώληση τίτλων και τόκων σε καταθέσεις ταμειυτηρίου **).	15%
<ul style="list-style-type: none"> Εισοδήματα των οποίων η καταγωγή δεν μπορεί να αποδειχθεί	Η διαφορά μεταξύ της αξίας του ακινήτου και του αποδεδειγμένου ποσού των κεφαλαίων για την κτήση του	70%

* Η πλήρης εφαρμογή του προοδευτικού φόρου προσωπικού εισοδήματος, σύμφωνα με πρόσφατη ανακοίνωση (1.11.2019) της Υπουργού Οικονομικών κας Nina Angelovska αναβάλλεται για 36 μήνες. Κατά την περίοδο αυτή, το εισόδημα από την εργασία, το εισόδημα από την αυτοαπασχόληση, το εισόδημα από τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα, καθώς και τα έσοδα από την πώληση ιδίων γεωργικών προϊόντων θα φορολογούνται με ποσοστό 10%.

** Το ποσοστό του 15%, σύμφωνα με ανωτέρω ανακοίνωση, τίθεται επίσης σε αναβολή, το οποίο σημαίνει ότι το ποσοστό του 10% θα ισχύει και για τη φορολόγηση των δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας, των εκμισθώσεων και των υπομισθώσεων, των ιδίων κεφαλαίων, των υπεραξιών, των ασφαλίσεων και άλλων εισοδημάτων.

Για το εισόδημα που πραγματοποιείται από την πώληση τίτλων και τόκων σε καταθέσεις αποταμιευτικών λογαριασμών, το κατώτατο όριο μη φορολογητέου φόρου είναι έως 15.000 δηνάρια ετησίως.

Η φορολόγηση των υπεραξιών που πραγματοποιούνται από την πώληση τίτλων και τόκων επί των καταθέσεων ταμειυτηρίου αναβάλλεται για μετά την 1η Ιανουαρίου 2020.

Γ.3 Φορολόγηση Επιχειρήσεων

Είδος φόρου	Φορολογούμενος	Φορολογικός συντελεστής
Φόρος Εισοδήματος Εταιρειών	Ο φόρος εισοδήματος εταιρειών καταβάλλεται από νομικά πρόσωπα/εταιρείες που ιδρύονται στη Βόρεια Μακεδονία υπό καθεστώς μόνιμου κατοίκου τόσο επί του κέρδους που προκύπτει από τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στο έδαφος της Βόρειας Μακεδονίας όσο και από τα εισοδήματα που παράγονται στο εξωτερικό. Μια νομική οντότητα θεωρείται κάτοικος εάν έχει εγγραφεί σύμφωνα με το εταιρικό δίκαιο ή εάν έχει έδρα στην επικράτεια της Βόρειας Μακεδονίας. Αντιθέτως, τα νομικά πρόσωπα/εταιρείες που ιδρύονται στη Βόρεια Μακεδονία υπό καθεστώς μη μόνιμου κατοίκου φορολογούνται μόνο για το κέρδος που παράγουν από την επιχειρηματική δραστηριότητα στο έδαφος της Βόρειας Μακεδονίας.	10%

Γ.4 Ειδικότεροι φόροι

Είδος φόρου	Φορολογούμενος	Φορολογικός συντελεστής
Φόρος Προστιθέμενης Αξίας	Η φορολογούμενη εταιρεία είναι νομικό πρόσωπο ή ιδιώτης που ασκεί επιχειρηματικές δραστηριότητες στο έδαφος της Βόρειας Μακεδονίας. Οι φορολογούμενοι υποχρεούνται να εγγραφούν για ΦΠΑ σε περίπτωση που: <ul style="list-style-type: none"> - οι συνολικές φορολογητέες πωλήσεις κατά τη διάρκεια του ημερολογιακού έτους υπερβαίνουν τα 1.000.000 δηνάρια, ή - οι προβλεπόμενες φορολογητέες πωλήσεις στην αρχή της επιχειρηματικής δραστηριότητας υπερβαίνουν τα 1.000.000 δηνάρια. Οι μικρές επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν εάν θα εγγραφούν ως φορολογούμενοι ΦΠΑ στην αρχή κάθε ημερολογιακού έτους. Εάν αποφασίσουν να παραμείνουν εκτός του συστήματος ΦΠΑ, φορολογούνται ως τελικοί καταναλωτές και δεν έχουν δικαίωμα επιστροφής ΦΠΑ. 	18% γενικός συντελεστής ΦΠΑ 5% προτιμησιακός συντελεστής ΦΠΑ
Φόρος ακίνητης περιουσίας	Υποκείμενο φόρου είναι νομική οντότητα ή ιδιώτης που είναι ιδιοκτήτης ακινήτου.	Αναλογικά 0,10% - 0,20%
Φόρος Κληρονομιάς και Δώρου	Υποκείμενο φόρου είναι ιδιώτης ή νομική οντότητα-κάτοικος Βόρειας Μακεδονίας, που κληρονομεί φορολογητέα περιουσία ή λαμβάνει περιουσιακά στοιχεία ως δώρο στη χώρα ή στο εξωτερικό. Ο εν λόγω φορολογούμενος θεωρείται επίσης μη κάτοικος στο εξωτερικό για ακίνητη και κινητή περιουσία που κληρονομεί ή λαμβάνει ως δώρο στο έδαφος της Βόρειας Μακεδονίας.	2%-3% Ανιόντες εξ αίματος δευτέρου βαθμού 4%-5% Άλλοι βαθμοί
Φόρος επί των Πωλήσεων Ακίνητης Περιουσίας	Νομική οντότητα και ιδιώτης-πωλητής ακινήτων, και κατ' εξαίρεση, φορολογούμενος επί του φόρου ακινήτων μπορεί να είναι νομική οντότητα και ιδιώτης αγοραστής ακίνητης περιουσίας, εάν στο συμβόλαιο συμφωνείται ο αγοραστής να καταβάλει το φόρο.	2% - 4%

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών Βόρεια Μακεδονίας

Φόρος προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ)

Ο ΦΠΑ υπολογίζεται και αποδίδεται σε όλες τις φάσεις παραγωγής και εμπορίου, σε ολόκληρο τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, με την επιφύλαξη νομικών εξαιρέσεων. Έχει καθορισθεί σε 18% γενικώς, αλλά εφαρμόζεται προτιμησιακό ποσοστό 5% στην αγορά των ακόλουθων αγαθών:

- τρόφιμα	-ακατέργαστα βρώσιμα έλαια
-ζωοτροφές και ζώντα ζώα	-μηχανήματα και λογισμικό για την αυτόματη επεξεργασία δεδομένων και οι μονάδες τους (ηλεκτρονικοί υπολογιστές)
-φάρμακα	-εκδόσεις (με ορισμένες εξαιρέσεις)
-φαρμακευτικές και ιατρικές συσκευές	-βρεφικά προϊόντα και σχολικά είδη
-ιατρικός εξοπλισμός και άλλες συσκευές που αφορούν αποκλειστικά στη χρήση από άτομα με ειδικές ανάγκες	-ηλιακοί θερμοσίφωνες
-σπόροι και φυτευτικό υλικό	-μεταφορές προσώπων
-λιπάσματα	-νερό από το δημόσιο σύστημα ύδρευσης
-αγροτικά μηχανήματα	-υπηρεσίες δημοσίας καθαριότητας
-φύλλα πλαστικού για αγροτικές χρήσεις	-διανυκτερεύσεις σε τουριστικά καταλύματα
	-πέλλετ/ καυστήρες πέλλετ

α) Υποκείμενο του ΦΠΑ

Σε ΦΠΑ υπόκειται ο κύκλος εργασιών των αγαθών και των υπηρεσιών, όπως διαμορφώνεται από τον φορολογούμενο κατά τη διάρκεια της επιχειρηματικής του δραστηριότητας ή κατά την εισαγωγή προϊόντων. Φορολογείται κάθε πρόσωπο, το οποίο, μόνιμα ή προσωρινά, διενεργεί επιχειρηματική δραστηριότητα, ανεξάρτητα από τους στόχους και τα αποτελέσματα αυτής της δραστηριότητας.

β) Φορολογική βάση:

Φορολογική βάση θεωρείται το συνολικό ποσό της αμοιβής που εισπράττεται ή που πρέπει να εισπραχθεί για τον κύκλο εργασιών, στον οποίο ο φόρος προστιθέμενης αξίας δεν συμπεριλαμβάνεται. Φορολογική βάση για την εισαγωγή των εμπορευμάτων θεωρείται η αξία των εισαγόμενων αγαθών, η οποία καθορίζεται βάσει των τελωνειακών εγγράφων.

γ) Εγγραφή στο ΦΠΑ:

Όλοι οι φορολογούμενοι που έχουν διενεργήσει συνολικό κύκλο εργασιών 1.000.000 Δηνάρια (16.254 ευρώ) στο προηγούμενο ημερολογιακό έτος ή που προβλέπουν κύκλο εργασιών υψηλότερο από το ποσόν αυτό, είναι υποχρεωμένοι να καταχωρηθούν ως φορολογούμενοι ΦΠΑ. Τα πρόσωπα / κάτοικοι της Βόρειας Μακεδονίας, τα οποία δεν υποχρεούνται να καταχωρηθούν ως πληρωτές ΦΠΑ, δεν υποχρεούνται να δηλώσουν ΦΠΑ για τον κύκλο εργασιών των αγαθών-υπηρεσιών που διενήργησαν και επομένως δεν υποχρεούνται να δηλώσουν ΦΠΑ σε τιμολόγια χωριστά.

Φορολογικές ελαφρύνσεις:

- ✓ Η φορολογική βάση του φορολογούμενου μειώνεται αναλόγως του ποσού της επένδυσής του σε πάγια ενεργητικά που αναλαμβάνονται, ώστε να διευρυνθεί το πεδίο των δραστηριοτήτων του. Οι μειώσεις δεν ισχύουν όταν τα κεφάλαια επενδύονται σε αυτοκίνητα, έπιπλα, τάπητες, πολύτιμα και διακοσμητικά αντικείμενα εξοπλισμού των γραφείων. Η μείωση δεν μπορεί να υπερβαίνει το 25% της φορολογικής βάσης.
- ✓ Ο φορολογούμενος δικαιούται να επιταχύνει την απόσβεση των παγίων ενεργητικών σε περιπτώσεις τεχνολογικής ανακαίνισης ή σε περίπτωση προμήθειας μέσω προστασίας του περιβάλλοντος, έως και 25% της απόσβεσης.
- ✓ Η φορολογική βάση του φορολογούμενου μειώνεται κατά το ποσό των επενδεδυμένων κεφαλαίων για σκοπούς προστασίας περιβάλλοντος. Η μείωση φθάνει μέχρι και 100%.
- ✓ Η φορολογική βάση του φορολογούμενου που έχει επανεπενδύσει το κέρδος του σε καθυστερημένες οικονομικά περιοχές μειώνεται από το ποσό επένδυσής του, αλλά όχι περισσότερο από 50% της φορολογικής βάσης.
- ✓ 50% μείωση για τις πρόσφατα εγκαθιδρυμένες επιχειρήσεις στο πρώτο έτος λειτουργίας τους.
- ✓ Μειωμένη φορολογική βάση, για επένδυση €100.000 σε κινητά ή ακίνητα διαθέσιμα.

Φορολογικές απαλλαγές

- ✓ Ο φορολογούμενος που έχει καταβάλει φόρο σε ξένη χώρα για κέρδος που πραγματοποιήθηκε από εργασία του στο εξωτερικό, απολαμβάνει δικαιώματος μειωμένης φορολογίας στη Βόρεια Μακεδονία, εφόσον υπάρχει μεταξύ των δύο αυτών χωρών συμφωνία αποφυγής διπλής φορολογίας.
- ✓ Ο «δικαιούχος» χρήσης ελεύθερης οικονομικής ζώνης για βιομηχανικές επενδύσεις απαλλάσσεται από φορολόγηση επί των κερδών για δέκα έτη, ενώ επίσης μειώνεται κατά το 50% (φορολογικός συντελεστής 5%) η φορολόγησή του για το προσωπικό του εισόδημα για τα πέντε πρώτα έτη.

Κεφαλαιουχικά κέρδη και ζημιές εταιρειών

Τα κεφαλαιουχικά κέρδη που πραγματοποιούνται από την πώληση τίτλων, εξοπλισμού και ακίνητης περιουσίας συμπεριλαμβάνονται στη φορολογική βάση έως και 70%. Τα κεφαλαιουχικά κέρδη που πραγματοποιούνται από την πώληση τίτλων δεν φορολογούνται, με στόχο την ανάπτυξη της κεφαλαιαγοράς της Βόρειας Μακεδονίας. Επιτρέπεται η μεταφορά ζημιών μέχρι τριών ετών που μπορούν να αντισταθμισθούν από κέρδη της εταιρείας.

Φορολογία επί των κερδών

α) Υποκείμενο φόρου:

Υποκείμενο φόρου είναι νομική οντότητα – κάτοικος Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας που αποκτά κέρδος εκτελώντας δραστηριότητα στη χώρα και στο εξωτερικό. Ως κάτοικος θεωρείται όποιος είναι εγκατεστημένος ή έχει έδρα στο έδαφος της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας. Φορολογούνται επίσης και τα νομικά πρόσωπα με έδρα εκτός Βόρειας Μακεδονίας, για κέρδη που πραγματοποιούνται μέσω των δραστηριοτήτων τους στο έδαφος της Βόρειας Μακεδονίας.

β) Φορολογική βάση:

Η φορολογική βάση για τον υπολογισμό του φόρου εισοδήματος εταιρειών είναι το φορολογητέο κέρδος που εκτιμάται από το λογιστικό ακαθάριστο κέρδος που πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τους λογιστικούς κανονισμούς και τα πρότυπα (ως η διαφορά μεταξύ των συνολικών εσόδων και των συνολικών δαπανών), που αυξήθηκε για τις μη αναγνωρίσιμες δαπάνες.

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών Βόρειας Μακεδονίας, Γραφείο Δημοσίων Εσόδων

Γ.5. Δασμοί - Δασμολόγιο

Όπως αναφέρθηκε και στο Κεφάλαιο Β.1.5 στα προϊόντα από τα κράτη μέλη ΕΕ και ΕΦΤΑ δεν επιβάλλονται δασμοί, με την εξαίρεση ορισμένων γεωργικών προϊόντων και τροφίμων. Οι υψηλότερες δασμολογικές επιβαρύνσεις και ποσοτώσεις επιβάλλονται με σκοπό την προστασία της τοπικής παραγωγής. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, οι δασμοί για εισαγωγές, εκτός ποσόστωσης, κυμαίνονται για φρούτα και λαχανικά από 25% έως 50% και για το κρασί από 45% έως 50%, ενώ για το ρύζι ο δασμός ανέρχεται σε 35%.

Περισσότερες πληροφορίες για το ύψος του δασμού, του ΦΠΑ και του Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης ανά προϊόν μπορούν να αντληθούν από τον ακόλουθο σύνδεσμο της εδώ Τελωνιακής Υπηρεσίας:

<http://www.customs.gov.mk/index.php/en/biznis-zaednica-mk-2/presmetka-na-davacki-en/558-tarifa-en>

Εκτός των δασμών, ορισμένα εμπορεύματα, τα οποία εισάγονται στη Βόρεια Μακεδονία, επιβαρύνονται με ειδικό φόρο κατανάλωσης (akciza). Τα εμπορεύματα αυτά είναι τα αλκοολούχα ποτά (εκτός του οίνου), ο καπνός, τα ορυκτέλαια και τα οχήματα. Ο φόρος κατανάλωσης μπορεί να οριστεί ως ποσοστό ή ως απόλυτο ποσό ανά μονάδα μέτρησης ή ως συνδυασμός των δύο. Επιπλέον, από 1^{ης} Ιανουαρίου 2008, έχει διαμορφωθεί νέο τελωνιακό καθεστώς στα καύσιμα diesel με προδιαγραφές Euro 4 και Euro 5. Ως εκ τούτου, τα καύσιμα Euro 5 εισάγονται ατελώς, ενώ στα καύσιμα Euro 4 επιβάλλεται δασμός 8%. Τα καύσιμα με προδιαγραφές Euro 3 δεν επιτρέπεται να κυκλοφορούν πλέον στην αγορά.

Γ.6 Τεχνολογικές και Βιομηχανικές Αναπτυξιακές Ζώνες (TBAZ)

Στη Βόρεια Μακεδονία λειτουργούν ή είναι υπό ίδρυση οι ακόλουθες Τεχνολογικές και Βιομηχανικές Αναπτυξιακές Ζώνες (TBAZ): Skorje 1 (στην περιοχή του Bunardžik), Skorje 2 (σε περιοχή βορείως των Σκοπίων), Skorje 3 (10 χλμ. εκτός Σκοπίων), Tetovo, Štip, Prilep, Radovis, Berono, Delcevo, Rankovce, Vinica, Γευγελή, Struga, Strumica και Kicevo.

Σύμφωνα με την Υπηρεσία Τεχνολογικών και Βιομηχανικών Αναπτυξιακών Ζωνών της Βόρειας Μακεδονίας, τα προσφερόμενα κίνητρα στους επενδυτές εντός των εν λόγω ζωνών είναι τα ακόλουθα:

Σύγκριση φορολογικών κινήτρων εντός και εκτός των Ζωνών (TBAZ)

Φορολογικές απαλλαγές:

Είδος φόρου	Φόρος εκτός Ζώνης	Φόρος εντός Ζώνης
ΦΠΑ	18% (5% στις προαναφερθείσες περιπτώσεις)	0%
Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης	5% - 62%	0%
Εταιρικός φόρος	10%	0% έως 10 έτη
Φόρος εισοδήματος	10%	0% έως 10 έτη

Τελωνειακές απαλλαγές:

Προϊόντα	Δασμοί εκτός Ζώνης	Δασμοί εντός Ζώνης
Εξοπλισμός, μηχανήματα και ανταλλακτικά	5% - 20%	0%

Απαλλαγή από τελωνειακούς δασμούς για παραγωγή που προορίζεται για εξαγωγή.

Πηγή: Υπηρεσία Τεχνολογικών και Βιομηχανικών Αναπτυξιακών Ζωνών

Άλλες παροχές:

- ✓ Ελεύθερη πρόσβαση στις υπάρχουσες υποδομές (φυσικό αέριο, ηλεκτρισμός, ύδρευση και αποχέτευση).
- ✓ Εύκολη πρόσβαση στο κύριο οδικό δίκτυο
- ✓ Τα οικόπεδα εντός των βιομηχανικών ζωνών διατίθενται προς μακροχρόνια μίσθωση για περίοδο έως και 99 ετών, σε μειωμένες τιμές.
- ✓ Οι επενδυτές δικαιούνται 10ετή φορολογική απαλλαγή για τα εταιρικά κέρδη και το προσωπικό εισόδημα. Οι επενδυτές απαλλάσσονται από την καταβολή του φόρου προστιθέμενης αξίας για τις εισαγωγές και το εμπόριο αγαθών. Επιπλέον, οι επενδυτές απαλλάσσονται από την καταβολή τελωνειακών δασμών για εξοπλισμό, μηχανήματα και ανταλλακτικά.
- ✓ Απαλλαγή από την καταβολή φόρων κοινής ωφέλειας στον τοπικό δήμο και τελών για τις άδειες οικοδομής.
- ✓ Επιστροφή του 10% των επενδυτικών δαπανών σε νέες μηχανές και εξοπλισμό, ή επενδύσεις σε κτίρια και γη, μέχρι το ποσό του 1 εκατ. ευρώ κατά τη διάρκεια μιας περιόδου 5 ετών.
- ✓ Εντός των TBAZ δεν επιτρέπεται να εγκατασταθούν εγχώριες εταιρείες, καθώς και επιχειρήσεις, οι οποίες δραστηριοποιούνται σε τομείς που προκαλούν εσωτερικό ανταγωνισμό (επί παραδείγματι κλωστοϋφαντουργίες). Κυρίως αδειοδοτούνται εταιρείες, των οποίων η παραγωγή προορίζεται για εξαγωγή (λ.χ. ανταλλακτικά αυτοκινήτων).

Θα πρέπει να διευκρινισθεί ότι υπάρχει διάκριση των λεγόμενων βιομηχανικών ζωνών της Βόρειας Μακεδονίας σε δύο κατηγορίες:

- ✓ Τις επίσημες ΤΒΑΖ, οι οποίες ιδρύονται κατόπιν αποφάσεως της Κυβέρνησης, προσφέρουν σημαντικά πλεονεκτήματα και λειτουργούν αυστηρά στο πλαίσιο των διεθνών προδιαγραφών ως ελεύθερες ζώνες
- ✓ Τις βιομηχανικές ζώνες, τις οποίες ιδρύουν και λειτουργούν κάποιοι δήμοι της χώρας, όπως λ.χ. ο δήμος του Μοναστηρίου (Bitola), οι οποίες ωστόσο δεν προσφέρουν κίνητρα φορολογικού χαρακτήρα, αλλά αποτελούν απλώς χώρο εκτός πόλεων, όπου συγκεντρώνεται η βιομηχανική δραστηριότητα.

Για περισσότερες πληροφορίες ως προς τις ΤΒΑΖ, βλ. τους ακόλουθους συνδέσμους:
<http://fez.gov.mk/#1521540177653-2dd7ccdf-2a5f23fa-e0ce> και <http://fez.gov.mk/why-invest/#1516709706334-5b5d1d63-4d2e>

Δ. ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Γενικά χαρακτηριστικά επενδυτικού περιβάλλοντος

Σύμφωνα με τις εδώ αρμόδιες Αρχές, την έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας «Doing Business» και αλλοδαπές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην εγχώρια αγορά, το επενδυτικό περιβάλλον της χώρας περιλαμβάνει τα ακόλουθα θετικά χαρακτηριστικά:

- ✓ Ταχεία εγγραφή των εταιρειών στο εμπορικό μητρώο της χώρας (απαιτούμενος χρόνος μίας ημέρας)
- ✓ Χαμηλό κόστος εργατικού δυναμικού
- ✓ Σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία του δηναρίου σε σχέση με το ευρώ
- ✓ Σταθερό φορολογικό σύστημα
- ✓ Ευνοϊκή γεωγραφική θέση – επικείμενη ολοκλήρωση εντός τ.έ. των έργων στο τμήμα του Πανευρωπαϊκού Διαδρόμου 10 που βρίσκεται εντός Βόρειας Μακεδονίας (Tabanonce - Γευγελή)
- ✓ Κατάταξη της χώρας στην 10^η θέση σε σύνολο 190 χωρών σύμφωνα με την έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας «Doing Business 2019»
- ✓ Υποψήφια χώρα για ένταξη στην ΕΕ και το ΝΑΤΟ

Το 2019, η Βόρεια Μακεδονία έφθασε στη δέκατη θέση στον Δείκτη Παγκόσμιας Τράπεζας "Doing Business", έναντι 26 κρατών μελών της ΕΕ. Αναγνωρίζοντας αυτή την πρόοδο, η Παγκόσμια Τράπεζα εκτιμά ότι η πρόοδος ήταν πιο αργή σε τομείς που δεν καλύπτονται από αυτόν τον Δείκτη, όπως η διακυβέρνηση και η λογοδοσία, και ότι η πολιτική κρίση το 2015-2017 υπογράμμισε αυτά τα προβλήματα. Τη γνώμη αυτή συμμερίζεται και το ΔΝΤ, το οποίο θεωρεί ότι οι θεσμικές αδυναμίες επιβαρύνουν την οικονομία. Η ανάγκη για βελτίωση του δικαστικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος είχε επίσης τονιστεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως μία από τις προϋποθέσεις για την έναρξη διαπραγματεύσεων για την ένταξη της Βόρειας Μακεδονίας. Οι Αρχές προτίθενται να αντιμετωπίσουν αυτά τα διαρθρωτικά εμπόδια για να ξεπεράσουν το περαιτέρω αναπτυξιακό δυναμικό μέσω της σύγκλισης της περιφερειακής ολοκλήρωσης και των ρυθμιστικών πρακτικών.

Προβλήματα

Το Συμβούλιο Ξένων Επενδυτών που λειτουργεί στο πλαίσιο του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Βόρειας Μακεδονίας, έχει θέσει στην Κυβέρνηση της χώρας, μέσω της έκδοσης Λευκής Βίβλου (διαθέσιμη στον σύνδεσμο <http://www.fic.mk/download-the-white-book.nspx>), τα ακόλουθα προβλήματα ως τα σημαντικότερα που αντιμετωπίζουν οι ξένοι επενδυτές:

- ✓ Την έλλειψη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού
- ✓ Διοικητικά και θεσμικά εμπόδια
- ✓ Τις δυσκολίες και την καθυστέρηση που μερικές φορές παρουσιάζονται, κατά τη διαδικασία απόκτησης άδειας παραμονής και εργασίας για τους ξένους εργαζομένους.
- ✓ Τις καθυστερήσεις στην επιστροφή ΦΠΑ στις επιχειρήσεις, γεγονός που στερεί την αναγκαία ρευστότητα για την εύρυθμη λειτουργία τους.

Επιπλέον, σύμφωνα με εδώ δραστηριοποιούμενες αλλοδαπές και εγχώριες εταιρείες, στα προβλήματα του επενδυτικού περιβάλλοντος της χώρας περιλαμβάνονται:

- ✓ Οι ελλείψεις σε υποδομές
- ✓ Οι γραφειοκρατικές διαδικασίες
- ✓ Οι περιπτώσεις αυθαίρετων διοικητικών αποφάσεων
- ✓ Η σημαντική καθυστέρηση στην επίλυση δικαστικών διαφορών
- ✓ Οι περιπτώσεις αθέμιτου ανταγωνισμού
- ✓ Η περιορισμένη διείσδυση της καινοτομίας στο επιχειρείν
- ✓ Οι συχνές νομοθετικές αλλαγές
- ✓ Η άτυπη οικονομία
- ✓ Το χαμηλό επίπεδο των υπηρεσιών υποστήριξης μετά την πώληση (after sales)
- ✓ Οι καθυστερήσεις πληρωμών

Δ.1 Αναπτυξιακός Νόμος - Κίνητρα Επενδύσεων

Ο νόμος για την οικονομική στήριξη των επενδύσεων (Law on financial support of investments), στο πλαίσιο του σχεδίου για την ανάπτυξη της οικονομίας, υιοθετήθηκε τον Μάιο του 2018, με σκοπό τη χρηματοδοτική στήριξη των ξένων άμεσων επενδυτών, αλλά και των εγχώριων εταιρειών.

Το Σύνταγμα της Βόρειας Μακεδονίας εγγυάται το δικαίωμα του επενδυτή στην ιδιοκτησία. Κανένα πρόσωπο δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα της ιδιοκτησίας ή τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτό, εκτός εάν η χρήση του ακινήτου επηρεάζει τη γενική ευημερία του κοινού. Οι ξένοι επενδυτές μπορούν να αποκτήσουν δικαιώματα ιδιοκτησίας για κτίρια και άλλα ακίνητα περιουσιακά στοιχεία που θα χρησιμοποιηθούν για τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες, καθώς και πλήρη δικαιώματα κυριότητας σε οικοδομικές εκτάσεις μέσω μιας τοπικά εγγεγραμμένης εταιρείας. Εάν το ακίνητο απαλλοτριώνεται ή επιβάλλονται περιορισμοί, διασφαλίζεται η νόμιμη αποζημίωση για την αγοραία αξία του. Εάν η ξένη εταιρεία καταχωρίζει μια τοπική εταιρεία σύμφωνα με τη νομοθεσία της Βορείου Μακεδονίας, μπορεί να αποκτήσει γη με πλήρη δικαιώματα ιδιοκτησίας παρόμοια με μια εγχώρια εταιρεία.

Το εταιρικό δίκαιο είναι το πρωτογενές δίκαιο που ρυθμίζει την επιχειρηματική δραστηριότητα στη Βόρεια Μακεδονία. Καθορίζει τις μορφές των εταιρειών, καθώς και τις διαδικασίες και τους κανονισμούς για την εγκατάστασή τους και τις δραστηριότητές τους.

Οι ξένοι επενδυτές λαμβάνουν την ίδια μεταχείριση με τις εγχώριες επιχειρήσεις και, ως εκ τούτου, δεν χρειάζονται ειδικές εγκρίσεις. Σύμφωνα με το εταιρικό δίκαιο, οι εμπορικές εταιρείες σχηματίζονται ως ξεχωριστές νομικές οντότητες που λειτουργούν ανεξάρτητα και διακρίνονται από τους ιδρυτές, τους μετόχους και τους διευθυντές τους. Ανάλογα με τον τύπο, οι εμπορικές εταιρείες έχουν τα δικά τους δικαιώματα, υποχρεώσεις, επωνυμίες και καταστατική έδρα. Ο νόμος ορίζει πέντε μορφές εμπορικών εταιρειών: Γενικής Εταιρικής Σχέσης (public trade/general partnership), Περιορισμένης Σύμπραξης (limited partnership), Εταιρεία περιορισμένης ευθύνης (Limited Liability Company/DOO ή DOOEL), Εταιρεία μετοχών (AD) (Joint Stock Company), Περιορισμένη σύμπραξη βάσει μετοχών (limited partnership by shares).

Το νομικό πλαίσιο περιλαμβάνει το σύστημα One-Stop-Shop που στοχεύει στην αντιμετώπιση ορισμένων από τα διοικητικά εμπόδια εισόδου στην επιχειρηματική ζωή στη Βόρεια Μακεδονία. Σύμφωνα με το νόμο του συστήματος One-stop-shop, όλοι οι τύποι εμπορικών εταιρειών καταχωρούνται εντός 4 ωρών από την υποβολή σχετικής αίτησης. Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό του εν λόγω συστήματος είναι η ηλεκτρονική υπηρεσία διανομής που επιτρέπει σε κάθε δυνητικό επενδυτή ή τρίτο μέρος να λαμβάνει ηλεκτρονικώς πληροφορίες σχετικά με τις δραστηριότητες των εταιρειών στη χώρα.

Ο νόμος για τα επενδυτικά ταμεία διέπει τις προϋποθέσεις ενσωμάτωσης επενδυτικών κεφαλαίων και εταιρειών διαχείρισης επενδυτικών οργανισμών. Ρυθμίζει επίσης τον τρόπο με τον οποίο μια εταιρεία δραστηριοποιείται και ασκεί εποπτικό έλεγχο των εν λόγω πράξεων, καθώς και τη διαδικασία επιλογής λογαριασμού αξιών αποθετηρίου. Ο νόμος δεν εισάγει διακρίσεις εις βάρος ξένων επενδυτών στη δημιουργία επενδυτικών κεφαλαίων ανοικτού ή κλειστού τύπου.

Η απελευθέρωση των τιμών στη Βόρεια Μακεδονία έχει ουσιαστικά ολοκληρωθεί. Οι έλεγχοι τιμών υπάρχουν μόνο για μερικά προϊόντα. Οι τιμές στον ενεργειακό τομέα (παραγωγή πετρελαίου, ηλεκτρισμός) ελέγχονται από ανεξάρτητους ρυθμιστικούς φορείς.

Ο νόμος περί ανταγωνισμού της Βορείου Μακεδονίας διασφαλίζει τον ευγενή ανταγωνισμό, αποτρέποντας ορισμένες πρακτικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες στην αγορά, τις οποίες ορισμένες επιχειρήσεις θα χρησιμοποιήσουν για να επιτύχουν αδικαιολόγητο πλεονέκτημα σε σύγκριση με άλλες επιχειρήσεις και να θέσουν σε κίνδυνο τον ελεύθερο ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων.

Ο νόμος κατά του αθέμιτου ανταγωνισμού (LAUC), ο οποίος συντάχθηκε βάσει του γερμανικού νόμου για την καταπολέμηση των περιορισμών στον ανταγωνισμό, τέθηκε σε ισχύ την 1η Απριλίου 2000. Ο νόμος αυτός εγγυάται την προστασία του ανταγωνισμού, σε περιπτώσεις που ο ανταγωνισμός στρεβλώνεται από συμφωνίες συμπαιγνίας, κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης στην αγορά, ή συμφωνίες συγχώνευσης μεταξύ εταιρειών που οδηγούν στη δημιουργία δεσπόζουσας θέσης ή στην ενίσχυση των υφισταμένων δεσποζουσών θέσεων.

Το Κεντρικό Αποθετήριο Αξιών (Central Securities Depository/CSD) καταγράφει την ύπαρξη κυριότητας μετοχών και συναφών συναλλαγών. Το CSD έχει βελτιώσει σημαντικά την αποδοτικότητα των κεφαλαιαγορών και τα δικαιώματα των μειοψηφούντων μετόχων στις εταιρείες. Όλες οι εταιρείες μετοχών έχουν μεταβιβάσει τα βιβλία μετόχων τους στο CSD.

Επιπλέον, λαμβάνονται σημαντικά μέτρα για τη θέσπιση ενός συστήματος ολοκληρωμένων αδειών για τις βιομηχανικές εγκαταστάσεις που θεωρούνται οι κύριοι ρυπαίνοντες. Ο νόμος για το περιβάλλον (Επίσημη Εφημερίδα κράτους, 53/2005, 81/2005,

24/2007, 159/2008) περιλαμβάνει δύο κεφάλαια που αναφέρονται στις περιβαλλοντικές άδειες:

- κεφάλαιο XII σχετικά με τις ολοκληρωμένες περιβαλλοντικές άδειες: ορίζει δύο τύπους δραστηριοτήτων («Α» και «Β»). Οι εγκαταστάσεις Α τύπου είναι αυτές που υπόκεινται στην οδηγία 96/61/ΕΚ για την ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχο της ρύπανσης (EU Integrated Pollution Prevention and Control/IPPC), ενώ οι δραστηριότητες τύπου Β καλύπτουν εγκαταστάσεις που δεν περιλαμβάνονται στον τύπο Α.
- Κεφάλαιο XIII σχετικά με τον γενικό περιβαλλοντικό έλεγχο: ορίζει υποχρεώσεις για τους φορείς εκμετάλλευσης, να διενεργούν γενικό περιβαλλοντικό έλεγχο σε περίπτωση τερματισμού των δραστηριοτήτων μιας εγκατάστασης και σε περίπτωση μεταβίβασης της περιβαλλοντικής άδειας.

Οι διεθνείς αναλυτές σχολιάζουν θετικά την πρόοδο της Βορείου Μακεδονίας όσον αφορά στη βελτίωση του επενδυτικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Το νομικό και ρυθμιστικό πλαίσιο της Βόρειας Μακεδονίας είναι γενικά ευνοϊκό για τους ξένους επενδυτές και παρέχει πολυάριθμα κίνητρα για την προσέλκυσή τους. Οι επενδυτές επωφελούνται από τις γρήγορες διαδικασίες έναρξης εταιρειών, το χαμηλό κόστος εργατικού δυναμικού (αν και συχνά παρατηρείται έλλειψη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού), τη σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία του δηναρίου σε σχέση με το ευρώ, την ευνοϊκή γεωγραφική θέση, τα προνόμια εντός των Τεχνολογικών και Βιομηχανικών Αναπτυξιακών Ζωνών, το σταθερό φορολογικό περιβάλλον. Από την άλλη, επισημαίνουν την ανάγκη βελτίωσης του επιχειρηματικού και επενδυτικού περιβάλλοντος της χώρας: βελτίωσης της ποιότητας των υποδομών και μεταφορών, της εκπαίδευσης, θεραπείας στρεβλώσεων στον διοικητικό και δικαστικό τομέα, αλλά και κατά την επιβολή φόρων και παροχή επιδοτήσεων, ενίσχυσης της καινοτομίας κλπ.

Στο πλαίσιο, μεταξύ άλλων, στήριξης του επενδυτικού περιβάλλοντος και δημιουργίας ευνοϊκού κλίματος, ο Π/Θ της χώρας, σε πρόσφατες δηλώσεις του, ανακοίνωσε επενδύσεις κεφαλαίου ύψους 5 δισ. ευρώ στους τομείς των υποδομών και μεταφορών (οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, συστήματα ύδρευσης και αποχέτευσης), ενέργειας, υγείας (νέο κέντρο κλινικής στα Σκόπια), περιβάλλοντος (δημιουργία περιφερειακών μονάδων διαχείρισης αποβλήτων), εκπαίδευσης (σχολεία, νηπιαγωγεία) κ.α.

Δ.2 Καθεστώς Ιδιωτικοποιήσεων

Η διαδικασία ιδιωτικοποιήσεων προβλέπεται στον Νόμο για τον μετασχηματισμό επιχειρήσεων με κοινωνικό κεφάλαιο (Law on Transformation of Enterprises with Social Capital, 38/93) και στον Νόμο για την ιδιωτικοποίηση του κρατικού κεφαλαίου (Law on Privatization of State-owned Capital, 37/96).

Σύμφωνα με τον νόμο, περίπου 1200 επιχειρήσεις από τον εμπορικό τομέα έχουν ιδιωτικοποιηθεί. Το 1996 ξεκίνησε η ιδιωτικοποίηση του γεωργικού τομέα, συμπεριλαμβανομένων περίπου 350 εταιρειών. Το 1997 το πεδίο εφαρμογής του προγράμματος ιδιωτικοποίησης επεκτάθηκε για να συμπεριλάβει τις εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον ασφαλιστικό τομέα και τις εταιρείες τυχερών παιγνίων, ήτοι συνολικά περίπου 1.600 νομικά πρόσωπα. Προς το παρόν, εξαιρούνται από την ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεις και οργανισμοί που διεξάγουν δραστηριότητες ειδικού εθνικού συμφέροντος ή δημόσιων υπηρεσιών, επιχειρήσεις και νομικά πρόσωπα που διαχειρίζονται ύδατα, δάση, και άλλα δημόσια αγαθά.

Η ιδιωτικοποίηση των τραπεζών εντάσσεται στην ευρύτερη μεταρρύθμιση του χρηματοπιστωτικού τομέα. Αναζητώντας πλήρη κεφαλαιοποίηση, αρκετές τράπεζες της Βορείου Μακεδονίας βρήκαν ξένους επενδυτές, με την υποστήριξη της EBRD και του IMF.

Αναφορικά με την ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεων του τομέα υποδομών και ενέργειας αρμόδια είναι τα αντίστοιχα Υπουργεία.

Το καθεστώς ιδιωτικοποίησης επιγραμματικά:

- το 30% του κοινωνικού κεφαλαίου (σε μορφή απλών μετοχών ή αποθεμάτων) προσφέρεται στους εργαζομένους, με προνομιούχους όρους αγοράς
- το 15% του κοινωνικού κεφαλαίου (σε μορφή απλών μετοχών ή αποθεμάτων) μεταφέρεται αυτομάτως (χωρίς χρέωση) στο Κρατικό Ταμείο Συντάξεων. Το Ταμείο μπορεί, βάσει αυτόνομης απόφασης, να πωλήσει τις μετοχές αυτές
- το 55% της εκτιμήσεως της αξίας της επιχείρησης είναι διαθέσιμο προς πώληση, σε μορφή απλών μετοχών ή αποθεμάτων, υπό ίσες συνθήκες τόσο στους εγχώριους όσο και στους ξένους επενδυτές. Οι εργαζόμενοι μπορούν να αγοράσουν μετοχές με προνομιούχους όρους αγοράς. Έχουν μια αρχική έκπτωση 30% συν 1% για κάθε έτος εργασίας στην επιχείρηση.

Για να ολοκληρωθεί η ιδιωτικοποίηση των ζημιολόγων και πτωχευμένων επιχειρήσεων, η Κυβέρνηση προέβη σε μείωση της ονομαστικής αξίας των μετοχών και ήρε τις προϋποθέσεις απασχόλησης και επενδύσεων. Η εταιρεία Makedonski Telecom είναι η μεγαλύτερη που ιδιωτικοποιήθηκε μέχρι σήμερα.

Η Κυβέρνηση προσπαθεί να πωλήσει τέσσερις ζημιολόγες κρατικές εταιρείες μέσω διεθνών διαγωνισμών. Οι ξένοι επενδυτές επιτρέπεται να συμμετάσχουν μέσω της δημόσιας διαδικασίας υποβολής προσφορών (public bidding process). Υπάρχουν περί τις 16 κρατικές εταιρείες, κυρίως κοινής ωφελείας, αλλά και άλλες σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά δεν έχει υπάρξει καμία ανακοίνωση μέχρι τώρα.

Δ.3 Πιστοληπτική ικανότητα χώρας – Κίνδυνοι/ προοπτικές

Στις 14 Ιουνίου τ.ε., ο οίκος Fitch αναβάθμισε ελαφρώς την αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας του δημοσίου της Βορείου Μακεδονίας στη βαθμίδα «BB+», από «BB» με σταθερή προοπτική για το μέλλον (outlook).

Σύμφωνα με τον οίκο 'Fitch', η θετική προοπτική αντανάκλα τη σταθεροποίηση του πολιτικού περιβάλλοντος, τη συντελεσθείσα πρόοδο στην ενταξιακή πορεία της χώρας στην ΕΕ και τη βελτίωση του δείκτη οικονομικής εμπιστοσύνης.

Ειδικότερα, όπως σημειώνεται, η προοπτική ένταξης στο ΝΑΤΟ και η μελλοντική έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την ΕΕ ενισχύουν την εμπιστοσύνη των επενδυτών και επιδρούν θετικά για διαρκή μεταρρύθμιση και μακροοικονομική σταθερότητα. Ο οίκος προβλέπει αύξηση του ΑΕΠ της Βόρειας Μακεδονίας σε 3,4% το 2019 και 3,6% το 2020, από 2,7% το 2018 και μόλις 0,2% το 2017.

Από την άλλη, ο οίκος Standard & Poor αξιολογεί την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας στη βαθμίδα «BB» με σταθερή προοπτική. Η Έκθεση δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη νομισματική πολιτική, εστιάζοντας στη σταθερότητα του εγχώριου νομίσματος, το επίπεδο των συναλλαγματικών διαθεσίμων, καθώς και τη σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος.

Οικονομική αξιολόγηση Βόρειας Μακεδονίας από διεθνείς οίκους

Οργανισμός	Αξιολόγηση (Rating)	Μελλοντική κατάσταση (Outlook)	Ημερομηνία
Fitch	BB+	stable	14 Ιουν. 2019
Fitch	BB	positive	02 Φεβ. 2018
Fitch	BB	negative	18 Αυγ. 2016
Fitch	BB+	negative	21 Αυγ. 2015
S&P	BB-	stable	24 Μαΐου 2013
Fitch	BB+	stable	27 Οκτ. 2010

Ε. ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ - ΠΡΟΜΗΘΕΙΣ

Το Γραφείο ΟΕΥ – Σκοπίων εκδίδει σε τακτά χρονικά διαστήματα ενημερωτικό δελτίο που αφορά στις τρέχουσες προκηρύξεις διαγωνισμών, το οποίο αναρτάται στον διαδικτυακό τόπο «AGORA» (www.agora.mfa.gr – επιλογή Γραφείο ΟΕΥ Σκοπίων) και αποστέλλεται σε ελληνικά Επιμελητήρια και φορείς.

Όσοι ενδιαφέρονται να ενημερώνονται άμεσα για τους διαγωνισμούς και της προμήθειες στην Βόρεια Μακεδονία μπορούν να εγγραφούν στην υπηρεσία “Newsletter” του “AGORA” και να ζητήσουν να λαμβάνουν τη δική τους προσωποποιημένη ενημέρωση σε ημερήσια, εβδομαδιαία ή μηνιαία βάση :

<http://www.agora.mfa.gr/component/users/?view=registration&Itemid=949>

Προσωποποιημένη ενημέρωση μπορούν να έχουν για οποιοδήποτε οικονομικό και εμπορικό θέμα αγορά στην αγορά της Βόρειας Μακεδονίας με τον ίδιο τρόπο.

ΣΤ. ΚΛΑΔΟΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Οι τομείς που συγκεντρώνουν τον μεγαλύτερο ενδιαφέρον για συνεργασία είναι οι ακόλουθοι:

- ✓ Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας
- ✓ Λατομείων, ορυχείων, μεταλλείων και μεταλλοβιομηχανιών
- ✓ Κλάδος Κατασκευών & Δομικών υλικών
- ✓ Υποδομών - εκσυγχρονισμός και βελτίωση μεταφορικών υποδομών

- ✓ Αγροτικός τομέας και τρόφιμα
- ✓ Τομέας τουρισμού ειδικότερα μεταφοράς τεχνογνωσίας στον τομέα του τουρισμού, κυρίως του ιαματικού και εκμετάλλευσης των φυσικών θερμών πηγών της χώρας

ΣΤ.1 Κλάδος Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας

Η Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας έχει θέσει ως στόχους της ενεργειακής της πολιτικής την αύξηση της εγχώριας παραγωγής ενέργειας, μέσω της προσέλκυσης επενδύσεων σε Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) και ειδικότερα σε φωτοβολταϊκά, τη μείωση της εξάρτησης από τις εισαγωγές ενέργειας και την ενίσχυση της διασυνδεσιμότητας στους τομείς του φυσικού αερίου και της ηλεκτρικής ενέργειας.

Παράλληλα, όπως διαπιστώνεται και από την ετήσια Έκθεση (Οκτώβριος 2018) της Γραμματείας της Ενεργειακής Κοινότητας (ΕΚ), η Βόρεια Μακεδονία μετά από μία μακρά περίοδο στασιμότητας έχει αρχίσει να θέτει εκ νέου σε κίνηση τη μεταρρυθμιστική διαδικασία στον ενεργειακό τομέα, κυρίως μέσω του νέου ενεργειακού νόμου (σε ισχύ από το Μάιο του 2018), ο οποίος ενσωματώνει στην εθνική νομοθεσία την τρίτη δέσμη μέτρων της ΕΕ για την απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας.

Ειδικότερα, ως προς την υιοθέτηση και εφαρμογή του κεκτημένου της Ενεργειακής Κοινότητας (ΕΚ) στον τομέα των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ), σύμφωνα πάντα με την τελευταία Έκθεση της Γραμματείας της ΕΚ (Οκτώβριος 2018), όλα τα συμβαλλόμενα μέρη της ενεργειακής κοινότητας έχουν σημειώσει πρόοδο στη μεταρρύθμιση των ενεργειακών τους τομέων (η μέση βαθμολογία υλοποίησης είναι περίπου 43%), αλλά απαιτούνται αναβαθμισμένες προσπάθειες. Από πλευράς κατάταξης βάσει επιδόσεων εφαρμογής, η Βόρεια Μακεδονία καταλαμβάνει την τρίτη (3^η) θέση, μετά το Μαυροβούνιο και τη Σερβία, οι οποίες παραμένουν πρωτοπόρες ως προς την εφαρμογή του κεκτημένου της Ενεργειακής Κοινότητας.

Η συνολικά εγκατεστημένη δυναμικότητα των μονάδων ΑΠΕ στη Βόρεια Μακεδονία (εξαιρουμένων των μεγάλων υδροηλεκτρικών) ανήλθε, το 2018, σε 133 MW (στοιχεία Ρυθμιστικής Επιτροπής Ενέργειας). Το συντριπτικά μεγαλύτερο μερίδιο καταλαμβάνουν οι μικρές υδροηλεκτρικές μονάδες (72,5 MW), ενώ έπονται η αιολική ενέργεια (36,8 MW), η ηλιακή ενέργεια (16,7 MW) και το βιοαέριο (7 MW).

Η κρατική εταιρεία παραγωγής και παροχής ηλεκτρικής ενέργειας της Βόρειας Μακεδονίας, Elektranî na Severna Makedonija (ESM), σε συνέχεια του διαγωνισμού που προκήρυξε τον Απρίλιο 2019 για την προμήθεια και εγκατάσταση του πρώτου φωτοβολταϊκού πάρκου μεγάλης κλίμακας στη χώρα, ισχύος 10 MW, πλησίον του θερμοηλεκτρικού εργοστασίου TPP Oslomej (περίπου 110 χλμ νοτιοδυτικά των Σκοπίων) ανακοίνωσε ότι, σχεδιάζει την επέκταση της παραγωγικής ικανότητας του σταθμού, με στόχο να αντικαταστήσει πλήρως το παλιό εργοστάσιο παραγωγής ενέργειας από άνθρακα ισχύος 125 MW. Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD), η οποία υποστηρίζει χρηματοδοτικά το έργο κόστους 8,7 εκατ. ευρώ με 5,9 εκατ. ευρώ, επεσήμανε σημασία πιλοτικού αυτού έργου για την ενίσχυση παραγωγής ενέργειας στη χώρα από ΑΠΕ.

Στον τομέα της αιολικής ενέργειας σημειώνεται η λειτουργία του αιολικού πάρκου Bogdanci, εγκατεστημένης ισχύος 36,8 MW. Την προμήθεια, εγκατάσταση και θέση σε λειτουργία των 16 ανεμογεννητριών SWT-2.3-93 υλοποίησαν οι εταιρίες Siemens Ελλάδος και Siemens Wind Power Δανίας, ενώ κοινοπραξία της Siemens A.E. και της Τέρνα Ενεργειακή Α.Β.Ε.Τ.Ε. ανέλαβε το σκέλος της ανάπτυξης των αναγκαίων υποδομών.

Η κατασκευή της μονάδας στοίχισε 55,5 εκατ. ευρώ. Σχετικά πρόσφατα, η κρατική εταιρεία παραγωγής και παροχής ηλεκτρικής ενέργειας της Βόρειας Μακεδονίας, Elektranî na Severna Makedonija (ESM) υπέγραψε δύο συμβόλαια για την επέκταση του αιολικού πάρκου Bogdanci, με την κοινοπραξία της γερμανικής εταιρείας Fichtner και της εταιρείας Geing της Βόρειας Μακεδονίας. Το μεγαλύτερο μέρος των κονδυλίων έχει διασφαλιστεί από επιχορήγηση της γερμανικής Τράπεζας Ανασυγκρότησης (KfW), η οποία είχε χρηματοδοτήσει την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών για την επικαιροποίηση της μελέτης εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, καθώς και την προετοιμασία των τευχών προκήρυξης του διαγωνισμού και την εποπτεία των έργων. Συνολικά, η επέκταση του εν λόγω αιολικού πάρκου απαιτεί επένδυση 21 εκατ. ευρώ, εκ των οποίων τα 18 εκατ. ευρώ θα διατεθούν από την KfW με τη μορφή δανείου, ενώ το υπόλοιπο ποσό θα διαθέσει η ESM. Η δεύτερη φάση προβλέπει την κατασκευή 4 ακόμη ανεμογεννητριών συνδυασμένης εγκατεστημένης ισχύος 13,8 MW. Η επέκταση του αιολικού πάρκου Bogdanci θα προσθέσει 37 GWh της ετήσιας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας για την προμήθεια περίπου 6.000 νοικοκυριών. Η νέα επένδυση θα αυξήσει το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη συνολική παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας της ESM κατά 3%.

Σε εξέλιξη είναι και η κατασκευή ηλιακών φωτοβολταϊκών (PV) σταθμών ηλεκτροπαραγωγής συνδυασμένης εγκατεστημένης ισχύος 35 MW στους δήμους Sveti Nikole (εγκατεστημένης ισχύος 25 MW) και Makedonski Brod (εγκατεστημένης ισχύος 10 MW). Σύμφωνα με ανακοινώσεις του Υπουργείου Οικονομίας της Βορείου Μακεδονίας, ο εν λόγω διαγωνισμός προσέλκυσε το έντονο ενδιαφέρον επενδυτών, αφού συνολικά 82 εγχώριες και ξένες εταιρείες υπέβαλαν σχετικές προσφορές (η προθεσμία υποβολής προσφορών έληξε στις 30.8.2019).

Όσον αφορά στις υδροηλεκτρικές μονάδες, η Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας αποφάσισε να υλοποιηθεί από την κρατική εταιρεία 'ESM' το έργο κατασκευής των υδροηλεκτρικών σταθμών Cebren και Galiste. Το κόστος του έργου υπολογίζεται σε 220 εκατ. ευρώ. Μέχρι στιγμής, η 'ESM' δεν έχει ενημερώσει σχετικά με τον τρόπο χρηματοδότησής του, τα τεχνικά του χαρακτηριστικά και τον χρονικό ορίζοντα υλοποίησής του.

Πέραν της Ενεργειακής Κοινότητας (ΕΚ), η αύξηση χρήσης Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) στην παραγωγή ενέργειας συμφωνεί και με τη στρατηγική της Παγκόσμιας Τράπεζας για το μοντέλο απανθρακοποίησης, το οποίο προωθεί σε όλες τις χώρες της περιοχής. Αυτό δημιουργεί συνθήκες για πρόσβαση σε χρηματοδοτικές πηγές προκειμένου να δημιουργηθούν υποδομές και μεγάλα ενεργειακά έργα βασισμένα στις ΑΠΕ. Λαμβάνοντας επιπλέον υπόψη την εύκολη πρόσβαση και τη γεωγραφική γεινίαση με τη Βόρεια Μακεδονία κρίνεται σκόπιμο να διερευνηθούν όλες οι προοπτικές για την δημιουργία συνεργασιών και κοινών έργων. Ενδεικτικά θα μπορούσαν να εξεταστούν κριτήρια όπως κοινωνικά, οικονομικά, τοπογραφικά, υδρολογικά, γεωλογικά, περιβαλλοντικά καθώς και οικονομικής προστιθέμενης αξίας με σκοπό την ορθή κατάταξη τόσο των περιοχών προς επιλογή της καταλληλότερης μελλοντικής χρήσης γης, καθώς και του τύπου των επενδύσεων που θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν.

ΣΤ.2 Κλάδος Μεταλλουργίας, ορυχείων, λατομείων και μεταλλοβιομηχανιών

Ο κλάδος της μεταλλουργίας, ο οποίος είναι ο σπουδαιότερος της χώρας, συμβάλλει, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, με ποσοστό 5,73% στη διαμόρφωση του ΑΕΠ και εμμέσως, με 33,53%. Το 2018, συμμετείχε με ποσοστό 12% στις εξαγωγές της Βόρειας Μακεδονίας, ενώ οι εξαγωγές βασικών μετάλλων αυξήθηκαν κατά 20% σε σχέση με το 2017, ανερχόμενες σε 579 εκατ. ευρώ.

Μετά από μία περίοδο μείωσης των παραγγελιών και της παραγωγής (2012-2013), η μεταλλουργία ανέκαμψε και σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, η παραγωγή βασικών μετάλλων αυξήθηκε, το 2018, κατά 6,7% έναντι της προηγούμενης χρονιάς.

Σύμφωνα με τις εδώ αρμόδιες υπηρεσίες, το 2016, τα ορυχεία και λατομεία αντιστοιχούσαν στο 1,2% του ΑΕΠ. Το 2018 υπήρχαν συνολικά 354 παραχωρήσεις για την εκμετάλλευση των ορυκτών πόρων, εκ των οποίων: 14 για τους μεταλλικούς ορυκτούς πόρους, 6 για άνθρακα, 5 για γύψο, 40 για διακοσμητικές πέτρες (μάρμαρο, γρανίτη, τραβερτίνη και όνυχα), 24 για το νερό, και 265 για άλλους μη μεταλλικούς ορυκτούς πόρους. Την ίδια χρονιά υπήρχαν 23 ενεργές λεπτομερείς παραχωρήσεις γεωλογικής έρευνας (6 για μεταλλικά ορυκτά, 4 για άνθρακα και 13 για μη μεταλλικά ορυκτά και νερό). Μέχρι στιγμής, η Κυβέρνηση έχει αναθέσει τρεις παραχωρήσεις για μελλοντικές γεωλογικές έρευνες, μία νέα κατηγορία παραχωρήσεων που δημιουργήθηκε το 2013, προκειμένου να επιτρέψει την εκπόνηση προκαταρκτικών ερευνών σε πεπερασμένες και ακόμη μη καταγεγραμμένες γεωγραφικές περιοχές (5.000 τ.χιλ. maximum) σε σύγκριση με λεπτομερείς γεωλογικές ερευνητικές παραχωρήσεις. Από τις 354 παραχωρήσεις που σήμερα εκμεταλλεύονται, περίπου το 13% είναι από αλλοδαπές εταιρείες. Και οι τρεις υποψήφιες παραχωρήσεις γεωλογικής έρευνας διεξάγονται από ξένες εταιρείες.

Σημαντική επένδυση ελληνικών συμφερόντων στη Βόρεια Μακεδονία είναι η εξαγορά της Mermeren Kombinat (εξόρυξη και επεξεργασία λευκού μαρμάρου από το λατομείο Sivec) από την Παυλίδης Μάρμαρα – Γρανίτες, τον Ιούνιο του 2017, έναντι τιμήματος 73 εκατ. ευρώ.

Επίσης, η πρόσφατη εξαγορά της βιομηχανίας σιδηρονικελίου FENI από την εταιρεία διαχείρισης κεφαλαίου 'Global Special Opportunities Ltd (GSOL/Euro-nickel) έναντι περίπου 80 εκατ. ευρώ, εκτός από το ότι συνδράμει στην εξυγίανση της επιχείρησης και στην αποπληρωμή των χρεών της, ενισχύει περαιτέρω τον κλάδο, δημιουργεί θέσεις εργασίας και αυξάνει τις εξαγωγές σιδηρονικελίου, δεδομένου του εξαγωγικού χαρακτήρα της επιχείρησης.

Στο τομέα της μεταλλουργίας στη χώρα δραστηριοποιείται ο Όμιλος ελληνικών συμφερόντων "ΒΙΟΧΑΛΚΟ" με την εταιρεία "Dojran Steel", επένδυση παραγωγής χαλυβουργικών προϊόντων, καθώς και με την εταιρεία NOVOMETAL (Anamet) στην ανακύκλωση μεταλλικών προϊόντων. Οι επιχειρήσεις αυτού του κλάδου αξιοποιούν τις επενδύσεις στην χώρα για να αναπτύξουν τις δραστηριότητες τους σε όλη την Βαλκανική.

Σε ό,τι αφορά στις προοπτικές που διανοίγονται για άλλες ελληνικές επιχειρήσεις, όπως αναφέρουν οι ήδη δραστηριοποιούμενες εταιρείες του κλάδου, η χώρα διαθέτει μια καλή εκπαιδευτική βάση, έχει καλά πανεπιστήμια, που σημαίνει ότι μπορεί να παράξει ακόμα και καινοτομία σε διάφορους τομείς. Θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν νέες επενδύσεις, προκειμένου να δημιουργηθούν δυνατότητες επιστροφής των νέων που έχουν "εγκαταλείψει" την χώρα (brain drain) εξασφαλίζοντας ευκαιρίες καριέρας σε μια σειρά τομέων της οικονομίας.

ΣΤ.3 Κλάδος κατασκευών και δομικών υλικών

Ο συγκεκριμένος τομέας είναι από τους παραδοσιακά σημαντικούς κλάδους της οικονομίας της Βόρειας Μακεδονίας, ο οποίος μετά από μία περίοδο κρίσης (λόγω κυρίως της προσωρινής διακοπής ορισμένων δημοσίων έργων, προκειμένου η Κυβέρνηση να αναδιαπραγματευτεί όρους και χρονοδιαγράμματα υλοποίησής τους) φαίνεται σταδιακά να ανακάμπτει. Παρά ταύτα, το 2018, το μερίδιό του εν λόγω κλάδου στη διαμόρφωση του ΑΕΠ της χώρας περιορίστηκε στο 6,0% από 6,3%, το 2017 και 6,9%, το 2016.

Η οικοδομική οικιστική δραστηριότητα συνέχισε να κινείται πτωτικά και το 2018, γεγονός που οφείλεται στο ότι κατά τα προηγούμενα χρόνια παρατηρήθηκε έκρηξη της οικοδομικής δραστηριότητας στη χώρα, ειδικά στην πρωτεύουσα, με αποτέλεσμα η προσφορά να υπερκαλύπτει πλέον τη ζήτηση στην αγορά ακινήτων.

Συγκεκριμένα, το 2018, εκδόθηκαν συνολικά 2.800 οικοδομικές άδειες, από 3.390, το 2017, ενώ η προβλεπόμενη αξία των κατασκευών μειώθηκε κατά 1,7% σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Από τις 2.800 νέες οικοδομικές άδειες, οι 1.589 (από 2.132 το 2017) αφορούσαν σε οικοδομές, οι 442 (από 372 413 το 2017) σε έργα υποδομών και οι 769 (από 886 το 2017) σε ανακατασκευή κτιρίων. Συνολικά, 1.717 (από 2.308 το 2017) νέες άδειες εκδόθηκαν σε φυσικά πρόσωπα και 1.083 (από 1.082 το 2017) σε εταιρικά σχήματα.

Σημαντική είναι η παρουσία μεγάλων ελληνικών κατασκευαστικών επιχειρήσεων, οι οποίες έχουν αναλάβει έργα κατασκευής υποδομών, κατόπιν διεθνών διαγωνισμών (π.χ. ΑΚΤΩΡ σε τμήμα του Πανευρωπαϊκού Διάδρομου Χ, INTRACAT σε κατασκευή νοσοκομείου στο Štip κλπ). Ως προς τον τομέα των δομικών υλικών, στην χώρα δραστηριοποιείται ο όμιλος ελληνικών συμφερόντων "TITAN" με την εταιρεία "CEMENTARNICA USJE".

ΣΤ.4 Κλάδος Υποδομών και Μεταφορών

Η Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας έχει κατ' επανάληψη τονίσει τη σημασία που αποδίδει στην υλοποίηση έργων που αφορούν γενικά στις υποδομές και κυρίως, στις υποδομές μεταφορών της χώρας. Στο πλαίσιο αυτό, η κύρια έμφαση έχει δοθεί στην ολοκλήρωση της κατασκευής ή στην ανακατασκευή των δύο μεγάλων οδικών αξόνων που διασχίζουν τη χώρα, των Διαδρόμων VIII και Χ, καθώς και των σιδηροδρομικών γραμμών κατά μήκος αυτών.

Η σημασία των **οδικών υποδομών** για τη Βόρεια Μακεδονία γίνεται αντιληπτή εάν ληφθεί υπ' όψιν ότι το 85% των επιβατών και το 91% των εξαγόμενων ή διεθνώς μεταφερομένων εμπορευμάτων μεταφέρονται οδικώς.

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας της Βόρειας Μακεδονίας, το 2018, μετακινήθηκαν, μέσω του οδικού δικτύου της χώρας, 8.516.000 άτομα. Ο όγκος των αγαθών που μετακινήθηκαν, το 2018, ήταν 69.139.000 τόνοι. Το οδικό δίκτυο της Βόρειας Μακεδονίας έχει συνολικό μήκος 14.559 χιλιόμετρα και περιλαμβάνει 902 χλμ. εθνικών οδών (εκ των οποίων 287 χλμ. αυτοκινητόδρομοι), 3.779 χλμ. περιφερειακών δρόμων και 9.878 χλμ. τοπικών οδών (στοιχεία Στατιστικής Υπηρεσίας Βόρειας Μακεδονίας). Όσον αφορά στην εξέλιξη των έργων οδικών υποδομών σημειώνονται τα ακόλουθα:

Το σημαντικότερο έργο στον τομέα των οδικών υποδομών, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και για την Ελλάδα, ήταν η κατασκευή του νοτίου τμήματος του Διαδρόμου Χ, Demir Karija – Smoknica, την οποία ολοκλήρωσε η ελληνικών συμφερόντων εταιρεία «ΑΚΤΩΡ». Ο δρόμος παραδόθηκε στην κυκλοφορία στα τέλη Απριλίου 2018.

Για την αναβάθμιση της οδικής σύνδεσης Βόρειας Μακεδονίας - Κοσόβου, ως προς το σκέλος Σκοπίων – Blace, σε πρώτη φάση, θα ανακατασκευασθεί ο υφιστάμενος δρόμος, έργο το οποίο υπολογίζεται ότι θα κοστίσει 4 εκατ. ευρώ. Εν συνεχεία, θα κατασκευαστεί ο αυτοκινητόδρομος, για τον οποίον, σύμφωνα με τον Υπουργό Μεταφορών και Επικοινωνιών, κ. G. Sugareski έχουν ήδη διενεργηθεί οι μελέτες εφικτότητας και περιβαλλοντικών επιπτώσεων, καθώς και ορισμένες γεωτεχνικές έρευνες. Προκειμένου να επισπευσθεί η κατασκευή του αυτοκινητοδρόμου, αποφασίστηκε σε διυπουργική σύσκεψη η ολοκλήρωση των απαραίτητων ενεργειών για την αξιοποίηση της χρηματοδότησης ύψους 1,3 εκατ. ευρώ που εξασφαλίστηκε από το Επενδυτικό Πλαίσιο Δυτικών Βαλκανίων, για την κατάρτιση των μελετών σχεδιασμού του αυτοκινητοδρόμου.

Σημειώνεται ότι, η δημόσια εταιρεία αυτοκινητοδρόμων της Βόρειας Μακεδονίας, 'PESR' επαναπροκήρυξε τον διαγωνισμό για την πρώτη φάση του έργου κατασκευής του αυτοκινητοδρόμου Σκοπίων – Blace, που είχε δημοσιεύσει αρχικώς στις 25 Ιουλίου τ.έ., με προθεσμία υποβολής προσφορών την 4^η Σεπτεμβρίου 2019, καθώς κηρύχθηκε άγονος (υπεβλήθη μία μόνο προσφορά εκτός προϋπολογισμού έργου).

Η περιγραφή του πρώτου σκέλους του έργου, μήκους 2 χλμ., το οποίο χρηματοδοτείται απ' ευθείας από την 'PESR', περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την διαπλάτυνση του υφιστάμενου δρόμου από τα σύνορα με το Κόσσοβο έως το χωριό Blace και την κατασκευή τμήματος του αυτοκινητοδρόμου με κόμβο που θα τον συνδέει με το τοπικό οδικό δίκτυο στην περιοχή του Blace. Ως προθεσμία για την υποβολή της αίτησης και των απαραίτητων συνοδευτικών εγγράφων έχει οριστεί η 29^η Νοεμβρίου 2019 (τοπική ώρα 11:00).

Η Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας εξασφάλισε δάνειο ύψους 28 εκατ. ευρώ από την EBRD για τη χρηματοδότηση της κατασκευής νέου δρόμου ταχείας κυκλοφορίας (μήκους 23,5 χλμ.) μεταξύ των πόλεων Štip και Radoviš, έργο το οποίο αναμένεται να συμβάλει στην ασφαλέστερη και ταχύτερη μεταφορά επιβατών και εμπορευμάτων προς τα σύνορα με τη Βουλγαρία.

Όσον αφορά στις **σιδηροδρομικές υποδομές**, το σιδηροδρομικό δίκτυο της Βόρειας Μακεδονίας εκτείνεται σε περίπου 700 χιλιόμετρα και αποτελεί τον δεύτερο σημαντικότερο τρόπο μεταφοράς. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας της Βόρειας Μακεδονίας, το 2018, μετακινήθηκαν συνολικά, μέσω σιδηροδρόμων, 540.066 επιβάτες, εκ των οποίων μόλις 5.802 για διεθνείς μεταφορές. Όσον αφορά στις εμπορευματικές μεταφορές, ο όγκος των αγαθών που μεταφέρθηκε μέσω σιδηροδρόμων στη Βόρεια Μακεδονία, ανέρχεται σε 1.678.992 τόνοι, εκ των οποίων το μεγαλύτερο μέρος (935.086 τόνοι) για διεθνείς μεταφορές.

Η Βόρεια Μακεδονία υπέγραψε, την 1^η Αυγούστου του 2017, Μνημόνιο Κατανόησης με τη Βουλγαρία για τις σιδηροδρομικές μεταφορές, με το οποίο οι δύο πλευρές συμφώνησαν να ολοκληρώσουν την κατασκευή των σιδηροδρομικών υποδομών τους μέχρι τα μεταξύ τους σύνορα. Στην πλευρά της Βόρειας Μακεδονία, ο σιδηρόδρομος που θα συνδέσει τις δυο γειτονικές χώρες θα είναι μήκους 89 χλμ.

Η ολοκλήρωση του τμήματος Kumanovo - Beljakovce (πρώτου τμήματος) της υπό κατασκευή σιδηροδρομικής σύνδεσης Βόρεια Μακεδονία - Βουλγαρίας έλαβε αναβολή ενάμισι έτους, με τη νέα προθεσμία να τοποθετείται χρονικά στα τέλη του 2019. Σύμφωνα με τον Διευθυντή της δημόσιας εταιρείας σιδηροδρομικών υποδομών της Βόρειας Μακεδονίας, κ. I. Asani, η καθυστέρηση οφείλεται σε προβλήματα που σχετίζονται με τη διενέργεια των απαραίτητων απαλλοτριώσεων και με την εξασφάλιση των προβλεπόμενων αδειών. Το συνολικό μήκος του συγκεκριμένου τμήματος είναι 31 χλμ., εκ των οποίων μέχρι στιγμής έχουν ολοκληρωθεί μόνον οχτώ. Το προϋπολογιζόμενο κόστος του έργου ανέρχεται σε 45 εκατ. ευρώ. Ωστόσο, η αναβολή της προθεσμίας ολοκλήρωσής του ενδέχεται να οδηγήσει σε αύξηση του ποσού αυτού. Όσον αφορά στο δεύτερο τμήμα της σιδηροδρομικής σύνδεσης Βόρειας Μακεδονίας - Βουλγαρίας, Beljakovce - Kriva Palanka, προσφάτως προκηρύχθηκε νέος διαγωνισμός, καθώς ο προηγούμενος κηρύχθηκε άκυρος. Το συνολικό μήκος του εν λόγω τμήματος είναι 34 χλμ. και οι εργασίες αναμένεται να ξεκινήσουν σε ένα χρόνο και να ολοκληρωθούν το 2021. Το κόστος κατασκευής του έργου, το οποίο υπολογίζεται σε 145 εκατ. ευρώ, αναμένεται να καλυφθεί από κονδύλια ΕΕ ύψους 68,6 εκατ. ευρώ και δάνειο από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD).

Ο διαγωνισμός για το τρίτο και δυσκολότερο τμήμα του έργου, Kriva Palanka – Deve Bair (σύνορα με Βουλγαρία), σχεδιάζεται, σύμφωνα με πρόσφατες δηλώσεις του Υπουργού Μεταφορών και Επικοινωνιών της Βόρειας Μακεδονίας, G. Sugareski, να προκηρυχθεί.

Το συνολικό μήκος του συγκεκριμένου τμήματος είναι μικρότερο από τα άλλα δύο (24 χλμ.), αλλά το εκτιμώμενο κόστος του ανέρχεται στα 350 - 400 εκατ. ευρώ, λόγω των τεχνικών δυσκολιών που προκύπτουν από τη μορφολογία του εδάφους. Η Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας έχει εξασφαλίσει, μέχρι στιγμής, χρηματοδότηση ύψους 60 εκατ. ευρώ από κονδύλια IPA και σχεδιάζει να διεκδικήσει επιπλέον χρηματοδότηση, προκειμένου να καλύψει το υψηλό κόστος του έργου.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Ελλάδα παρουσιάζει η σιδηροδρομική σύνδεση Μοναστηρίου - Kremenica, η οποία ολοκληρώθηκε στα τέλη του 2018 (τον Απρίλιο 2019 πραγματοποιήθηκε δοκιμή λειτουργίας της). Η εν λόγω σιδηροδρομική γραμμή σχεδιάζεται να συνδέεται με το ελληνικό σιδηροδρομικό δίκτυο στον σταθμό Μεσονησίου και να καταλήγει στη Φλώρινα (διακλάδωση Χα του Πανευρωπαϊκού Διαδρόμου Χ). Το έργο, συνολικού κόστους 22,5 εκατ. ευρώ, περιελάμβανε εκτός από την ανακατασκευή της ίδιας της γραμμής μήκους 17 χλμ. και έργα ανακατασκευής μικρών γεφυρών και σημείων διασταύρωσης της γραμμής με το οδικό δίκτυο, νέας σήμανσης, καθώς και εισαγωγής νέων τηλεπικοινωνιακών συστημάτων.

Οι αερομεταφορές στη Βόρεια Μακεδονία είναι κυρίως επιβατικές. Αεροπορικώς μετακινούνται περισσότερα από δύο εκατομμύρια επιβάτες σε ετήσια βάση.

Ειδικότερα, η επιβατική κίνηση στα αεροδρόμια Σκοπίων και Αχρίδας της Βόρειας Μακεδονίας κατέγραψε, το 2018, αύξηση της τάξης του 15,7% σε σχέση με το 2017 (ανερχόμενη σε 2.344.558 επιβάτες), σύμφωνα με τη Στατιστική Υπηρεσία της χώρας.

Ανοδικά κινήθηκε και ο αριθμός των πτήσεων από και προς τα αεροδρόμια της Βόρειας Μακεδονίας, καθώς κατέγραψε αύξηση 8,9% σε σχέση με το 2017 (το 2018 πραγματοποιήθηκαν συνολικά 18.295 πτήσεις). Οι κυριότεροι προορισμοί των πτήσεων από το αεροδρόμιο των Σκοπίων ήταν η Κωνσταντινούπολη, η Ζυρίχη, η Βιέννη, η Βασιλεία, το Μάλμε και το Λονδίνο.

Μακράν σημαντικότερος αερομεταφορέας ήταν η 'Wizz Air', με το μερίδιό της να ανέρχεται στο 59% της αγοράς. Σημειώνεται ότι η συμφωνία επιδότησης της 'Wizz Air' με την Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας που έληξε τον Ιούνιο του 2018, ανανεώθηκε τον Ιανουάριο του 2019, αφού προηγήθηκαν δύο διαγωνισμοί που κηρύχθηκαν άκυροι. Η 'Wizz Air' ήταν η μοναδική αεροπορική εταιρεία που εκδήλωσε ενδιαφέρον συμμετοχής στο σχετικό κυβερνητικό πρόγραμμα επιδότησης.

Ως προς την αεροπορική σύνδεση Σκοπίων - Αθήνας, η αεροπορική εταιρεία AEGEAN ξεκίνησε απ' ευθείας πτήσεις, δυο φορές την εβδομάδα, αρχής γενομένης από την 1^η Νοεμβρίου 2018, με πρόβλεψη για αύξηση των δρομολογίων σε τρία, κατά τη θερινή περίοδο.

Επισημαίνεται ότι όσον αφορά στον κλάδο των υποδομών και μεταφορών, όπως προκύπτει και από εκτιμήσεις της εδώ επιχειρηματικής κοινότητας, ο λιμένας Θεσσαλονίκης και ο Διάδρομος Χ αποτελούν την πλέον συμφέρουσα και ασφαλή επιλογή για το εμπόριο και την οικονομία της Βόρειας Μακεδονίας. Γι' αυτό το λόγο, έχει ιδιαίτερη σημασία για τη χώρα να διασφαλιστεί η συνεχής και απρόσκοπτη πρόσβαση στη Θεσσαλονίκη και να καταστεί πλήρως λειτουργικός ο Διάδρομος Χ.

Προς την κατεύθυνση αυτή, ο Οργανισμός Λιμένος Θεσσαλονίκης (ΟΛΘ Α.Ε.), σχεδιάζει τη δημιουργία ενός εμπορευματικού τερματικού σταθμού στα Σκόπια ('dry port'), που θα μπορούσε να εξυπηρετεί και άλλες περιοχές στα Δυτικά Βαλκάνια. Ουσιαστικά πρόκειται για τη δημιουργία ένας τερματικού σταθμού συνδυσασμένων μεταφορών, ο οποίος θα συνδέεται άμεσα, μέσω του οδικού ή σιδηροδρομικού δικτύου, με το λιμάνι και θα αποτελεί ουσιαστικά κέντρο θαλάσσιας μεταφοράς εμπορευμάτων προς και από χερσαίους προορισμούς.

Εκτός από το ρόλο τους στη μεταφόρτωση φορτίων, το “dry port” θα μπορούσε να περιλαμβάνει επίσης εγκαταστάσεις αποθήκευσης και ενοποίησης αγαθών, οδικές ή σιδηροδρομικές μεταφορές εμπορευμάτων και υπηρεσίες εκτελωνισμού. Η δημιουργία τέτοιων εγκαταστάσεων στα Σκόπια θα συνέβαλε στην αντιμετώπιση προβλημάτων αποθήκευσης στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης και θα διευκόλυνε τη ροή φορτίων μεταξύ πλοίων και μεγάλων δικτύων χερσαίων μεταφορών, δημιουργώντας ένα πιο κεντρικό σημείο διανομής. Επιπρόσθετα, θα βελτιώνει την κυκλοφορία των εισαγωγών και των εξαγωγών και την χρονοβόρα διαλογή και επεξεργασία εμπορευματοκιβωτίων, μειώνοντας την συμφόρηση του λιμένα στη Θεσσαλονίκη.

Επίσης, η έγκριση από την Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας της λειτουργίας του αγωγού πετρελαιοειδών Θεσσαλονίκης – Σκοπίων για τη μεταφορά diesel, πάγιο αίτημα της εταιρείας ΟΚΤΑ (Όμιλος ΕΛ.ΠΕ.), εκτός του ότι θα συνέβαλε σημαντικά στην ενίσχυση της ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού της χώρας, θα βοηθούσε, επιπλέον, στην αποσυμφόρηση της συνοριακής διόδου Ευζώνων – Bogrodica και του οδικού δικτύου, προς γενικότερο όφελος των εμπορικών ροών.

ΣΤ.5 Αγροτικός τομέας και κλάδος τροφίμων

Η γεωργία παραμένει σημαντική δραστηριότητα για την οικονομία της Βόρειας Μακεδονίας, μολονότι το μερίδιο της (συμπεριλαμβανομένης της δασοκομίας και της αλιείας) στη συνολική απασχόληση μειώθηκε τα τελευταία χρόνια, όπως και το μερίδιό της στο ΑΕΠ. Το 2018, ο τομέας αντιπροσώπευε το 8,4% του ΑΕΠ και το 15,7% της απασχόλησης.

Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (GVA) και απασχόληση στον αγροτικό τομέα 2010-2018

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
GVA (τρέχ. τιμές € εκατ.)	718,9	705,9	690,6	817,0	871,6	882,7	885,0	789,5	777,4
% GVA επί συνόλου δραστηριοτήτων	11,7	10,9	10,5	11,5	11,7	11,1	10,6	9,1	8,4
Μερίδιο στο σύνολο απασχόλησης (%)	19,1	18,7	17,3	18,7	18,5	17,9	16,6	16,2	15,7

Πηγή: Κρατική Στατιστική Υπηρεσία Βόρειας Μακεδονίας

Η συμβολή της γεωργίας στην οικονομία είναι ακόμη υψηλότερη σε συνδυασμό με τη βιομηχανία μεταποίησης γεωργικών προϊόντων (συμπεριλαμβανομένων των ποτών και του καπνού), η οποία αντιπροσώπευε επιπλέον 3% του ΑΕΠ και 2% έως 3% της απασχόλησης, ανάλογα με το έτος.

Δεδομένου ότι το μεγαλύτερο μέρος της επικράτειας της Βόρειας Μακεδονίας είναι λοφώδες και / ή ορεινό, με μέσο ύψος 850 μέτρων πάνω από τη στάθμη της θάλασσας, ένα σημαντικό τμήμα της γης είναι αφιερωμένο στις αγρο-ποιμαντικές και δασοκομικές δραστηριότητες. Η εντατική γεωργία συγκεντρώνεται στις δέκα κύριες κοιλάδες της χώρας.

Ως προς τις γεωργικές εκτάσεις, την παραγωγή και απόδοσή τους τα τελευταία χρόνια, σύμφωνα με στοιχεία της εδώ Κρατικής Στατιστικής Υπηρεσίας, η συνολική έκταση γης για την παραγωγή σιτηρών και ο όγκος αυτής της παραγωγής μειώθηκε την περίοδο από το 2010 έως το 2017. Πιο συγκεκριμένα, η έκταση για την παραγωγή σιταριού μειώθηκε, ενώ αυξήθηκε η έκταση για την παραγωγή αραβοσίτου.

Ως προς τον καπνό, ο οποίος αποτελεί σημαντικό τοπικό προϊόν, σημειώθηκε επίσης περιορισμός των περιοχών παραγωγής, κατά την ίδια περίοδο. Αντίθετα, η καλλιεργήσιμη γη καθώς και η παραγωγή ζωοτροφών και λαχανικών, αυξήθηκαν σημαντικά. Η παραγωγή σταφυλιών και φρούτων αυξήθηκε επίσης σημαντικά, με εξαίρεση ορισμένες χρονιές, όπου οι ακραίες καιρικές συνθήκες προκάλεσαν ζημιές στην παραγωγή (πχ των σταφυλιών το 2017 και των φρούτων το 2016 και το 2017). Τα προϊόντα κτηνοτροφίας παρουσίασαν παρόμοια εξέλιξη, καθώς ο συνολικός αριθμός των βοοειδών μειώθηκε και ο αριθμός των γαλακτοφόρων αγελάδων και των χοίρων αυξήθηκε.

Η αξία της παραγωγής αυξήθηκε μεταξύ 2012 και 2016 σε πολλές κατηγορίες γεωργικών προϊόντων. Η πλειοψηφία των εκμεταλλεύσεων είναι μικρές οικογενειακές εκμεταλλεύσεις, με μέσο μέγεθος 1,85 εκτάρια σύμφωνα με στοιχεία του 2015. Υπάρχει μεγάλος αριθμός μικρών, κατακερματισμένων γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Σημειώνεται επιπλέον ότι αρκετές αγροτικές και κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις και εγκαταστάσεις επεξεργασίας τροφίμων δεν πληρούν ακόμη τα σχετικά πρότυπα της ΕΕ.

Ο τομέας αντιμετωπίζει επίσης πολλές άλλες προκλήσεις, όπως η γήρανση, το φθινόγονο και σχετικά ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό, η χαμηλή χρήση γεωργικών μηχανημάτων, η έλλειψη εμπορικής χρηματοδότησης και επενδύσεων, η έλλειψη συνεταιρισμών και συλλογικών δομών και το χαμηλό επίπεδο καινοτομίας και τεχνολογίας λόγω υψηλού κόστους έρευνας και περιορισμένων ευκαιριών στην αγορά. Η εθνική γεωργική στρατηγική και το πρόγραμμα προενταξιακής βοήθειας της ΕΕ για την αγροτική ανάπτυξη (IPARD) στοχεύουν στην αντιμετώπιση αυτών των εμποδίων.

Η Βόρεια Μακεδονία παρουσιάζει διαρθρωτικό και αυξανόμενο εμπορικό έλλειμμα για τα αγροδιατροφικά προϊόντα. Το μερίδιο των εξαγωγών γεωργικών προϊόντων διατροφής στις συνολικές εξαγωγές μειώθηκε σημαντικά, ενώ το μερίδιο των εισαγωγών γεωργικών προϊόντων διατροφής στις συνολικές εισαγωγές μειώθηκε επίσης, αλλά με βραδύτερο ρυθμό.

Το 2018, το κύριο γεωργικό προϊόν που εξήγαγε η Βόρεια Μακεδονία ήταν ο καπνός (23,7%, κυρίως ακατέργαστος), τα παρασκευάσματα δημητριακών, το αλεύρι, το άμυλο ή το γάλα (12,8%, εκ των οποίων ψωμί, ζαχαροπλαστική, μπισκότα και άλλα αρτοσκευάσματα 11,3%), τα ποτά (12,3%), τα βρώσιμα λαχανικά και ορισμένες ρίζες και κόνδυλοι (10,3%) και τα παρασκευάσματα λαχανικών, φρούτων, ξηρών καρπών ή άλλων μερών φυτών (9,2%). Τα σχετικά μερίδια αυτών των προϊόντων στις συνολικές εξαγωγές γεωργικών προϊόντων αυξήθηκαν σε σχέση με το 2010, εκτός από τα εδώδιμα λαχανικά.

Τα βασικά προϊόντα εισαγωγής το 2018 ήταν το κρέας (14,6%, εκ των οποίων τα πουλερικά 6,0% και το χοιρινό 3,8%), διάφορα βρώσιμα παρασκευάσματα (9,7%), γαλακτοκομικά προϊόντα (7,0%), ζωικά ή φυτικά λίπη και έλαια και τα προϊόντα τους (6,6%, και παρασκευάσματα δημητριακών, αλεύρων, αμύλου ή γάλακτος (6,7%).

Οι κύριες αγορές γεωργικών προϊόντων και προϊόντων διατροφής είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι γειτονικές χώρες των Δυτικών Βαλκανίων.

Η Βόρεια Μακεδονία αποτελεί για την Ελλάδα, μια μικρή αλλά ενδιαφέρουσα αγορά για την εξαγωγή γεωργικών μηχανημάτων, για τη δημιουργία μεικτών επιχειρήσεων (πχ στον τομέας παραγωγής ζωοτροφών και πρώτων υλών για ζωοτροφές), καθώς για την μεταφορά τεχνογνωσίας και εκπαίδευση αγροτών σε στοχευμένα είδη καλλιεργειών με σκοπό τη συμπληρωματικότητα των αγροτικών παραγωγών που είναι σε ανεπάρκεια στη χώρα μας.

Στον τομέα του καπνού και στην εκμετάλλευσή του υπάρχουν δυο επιχειρήσεις ελληνικών συμφερόντων οι ΣΕΚΕ και Μισσιριάν, που δραστηριοποιούνται ήδη στη χώρα με συνεργασίες συμβολαιακών καλλιεργειών.

ΣΤ.6 Κλάδος Τουρισμού

Ο κλάδος του τουρισμού εξακολουθεί να αποτελεί σχετικά μικρή οικονομική δραστηριότητα στη Βόρεια Μακεδονία, όσον αφορά στη συμβολή του στο ΑΕΠ, αλλά αναπτύχθηκε τα τελευταία χρόνια ως προς τις αφίξεις και τα ακαθάριστα κέρδη από ξένα νομίσματα.

Τομέας τουρισμού: εξέλιξη των κύριων οικονομικών δεικτών, 2013-18

	2014	2015	2016	2017	2018
Μερίδιο τουρισμού στο ΑΕΠ (%)	1,3	1,3	1,5	1,5	1,6
Αριθμός τουριστών από τους οποίους:					
-εγχώριοι	424.314	458.530	510.484	630.594	707.345
-αλλοδαποί	310.336	330.537	346.359	368.247	419.590
Εισροή ακαθάριστου ξένου συναλλάγματος (εκατ. \$)	294,70	266,80	284,70	331,00	352,00
Καθαρά έσοδα από συνάλλαγμα (εκατ. \$)	145,00	107,46	104,80	119,75	112,80

Πηγή: Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου – έκθεση Γραμματείας 11.6.2019

Υπάρχουν πάνω από 1.000 χώροι εστίασης (φαγητού και ποτού) στη χώρα, αλλά δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για την απασχόληση ή τον κύκλο εργασιών τους. Επίσης, υπάρχουν 624 ταξιδιωτικοί πράκτορες και ταξιδιωτικά γραφεία που δραστηριοποιήθηκαν στη χώρα το 2018, απασχολώντας συνολικά 1.500 άτομα και 867 ξεναγούς.

Οι δραστηριότητες προώθησης του τουρισμού χρηματοδοτούνται από έναν τουριστικό φόρο ύψους 40 δηναρίων (0,7 ευρώ) ανά διανυκτέρευση, από τον οποίο το 80% παραμένει στον Δήμο που έχει την ευθύνη συλλογής του.

Το 2017, ο τομέας του τουρισμού αντιπροσώπευε περίπου το 3,8% της συνολικής απασχόλησης, περισσότερο από το διπλάσιο του μεριδίου του στο ΑΕΠ. Το 2018 υπήρχαν 255 ξενοδοχεία στη Βόρεια Μακεδονία, απασχολώντας 8.150 άτομα. Ο τομέας των ξενοδοχείων βρίσκεται σε επέκταση, συμπεριλαμβανομένου του τομέα πολυτελούς διαμονής, γεγονός που τεκμηριώνεται και από την συνεχή αύξηση του αριθμού διανυκτερεύσεων, τόσο εγχώριας όσο και διεθνούς προέλευσης.

Αριθμός διανυκτερεύσεων στη Βόρεια Μακεδονία 2013-2017

	2014	2015	2016	2017	2018
Σύνολο αριθμού διανυκτερεύσεων	2.157.175	2.195.885	2.394.205	2.461.160	2.775.152
-εγχώριας προέλευσης	1.275.800	1.273.370	1.357.822	1.407.143	1.480.460
-διεθνούς προέλευσης	881.375	922.513	1.036.383	1.054.017	1.294.692

Ειδικότερα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας της Βόρειας Μακεδονίας, ο αριθμός των διελεύσεων κατοίκων Βόρειας Μακεδονίας από τα σύνορα με την Ελλάδα ανήλθε, το 2018, σε 1.071.645, καταγράφοντας μικρή μείωση της τάξης του 0,1% σε σχέση με το 2017 (1.072.882), μετά από διετή συνεχή αξιολογή αύξηση.

Τουριστικές αφίξεις στην Ελλάδα από τη Βόρεια Μακεδονία

	2014	2015	2016	2017	2018
Αφίξεις από τη Βόρεια Μακεδονία στην Ελλάδα	924.160	922.712	974.561	1.072.882	1.071.645
Μεταβολή (%)	7,4	-0,2	5,6	10,1	-0,1

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Βόρειας Μακεδονίας

Οι πολίτες της Βόρειας Μακεδονίας επισκέπτονται τη χώρα μας τόσο τα σαββατοκύριακα ή τα εορταστικά τριήμερα, όσο και το καλοκαίρι, για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα. Ο κύριος προορισμός τους είναι οι ακτές της Βορείου Ελλάδος (Χαλκιδική και Πιερία). Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια επιλέγουν ολοένα και περισσότερο και άλλες περιοχές της Ελλάδος, συμπεριλαμβανομένων των νησιών.

Σημαντικά, κυρίως για την αγορά της Θεσσαλονίκης, είναι τα μονοήμερα ή ολιγοήμερα ταξίδια των κατοίκων της Βόρειας Μακεδονίας για ψώνια. Οι αγορές αυτές αποτελούν έμμεσες εξαγωγές για τη χώρα μας και ασφαλώς, συντελούν στην τόνωση της εγχώριας οικονομίας.

Η Εθνική Στρατηγική για την Ανάπτυξη του Τουρισμού 2018-23 της Βορείου Μακεδονίας στοχεύει, μεταξύ άλλων, στην ανάπτυξη του τουρισμού πέρα από τους δύο κύριους προορισμούς των Σκοπίων και της Λίμνης Αχρίδας, ιδίως στα ορεινά θέρετρα του δυτικού τμήματος της χώρας, τις ιαματικές πηγές / τον τουρισμό υγείας και τις αμπελουργικές εκτάσεις.

Σε συνεργασία με τουριστικούς πράκτορες στη Ελλάδα θα μπορούσαν να υπάρξουν κοινά τουριστικά διασυννοριακά πακέτα σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλους, όπως οι λίμνες Αχρίδας και Δοϊράνης. Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει ο θεματικός τουρισμός (αθλητικός, θρησκευτικός, αγροτουρισμός, κλπ).

Ζ. ΧΡΗΣΙΜΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ζ.1. Συναλλαγματικές Ισοτιμίες

Η συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ προς το δηνάριο είναι 1 προς 61,5 και του δολαρίου προς το δηνάριο είναι 1 προς 52,1 (μέση ισοτιμία έτους 2018).

Η συναλλαγματική ισοτιμία δηναρίου – ευρώ είναι σταθερή και δεν φαίνεται, με τα έως τώρα δεδομένα, ότι πρόκειται να μεταβληθεί.

Ζ.2. Είσοδος στη χώρα

Για την είσοδο στην Βόρεια Μακεδονία έχει θεσπιστεί, από το 2008, για τους πολίτες της ΕΕ η άδεια εισόδου στη χώρα μόνο με ταυτότητα (για τους Έλληνες η νέου τύπου). Φυσικά, για την είσοδο στη χώρα μπορεί να χρησιμοποιηθεί και το διαβατήριό, χωρίς να απαιτείται κάποια θεώρηση (visa).

Ζ.3. Ωράριο εργασίας και αργίες

Ωράριο Εργασίας

Υπουργεία – Δημόσιες Υπηρεσίες	Δευτέρα-Παρασκευή: 08:30-16:30
Τράπεζες	Καθημερινά: 08:00-16:00 (08:00-18:00 ορισμένα καταστήματα) Σάββατο: 09:00-14:00 (ορισμένα καταστήματα)
Ιδιωτικές Εταιρείες	Δευτέρα-Παρασκευή: 09:00-18:00
Μεγάλα Καταστήματα	Δευτέρα-Παρασκευή: 09:00-21:00, Σάββατο: 09:00-17:00
Εμπορικά Κέντρα	Καθημερινά (συμπεριλαμβανομένου και του Σαββατοκύριακου): 10:00-22:00

Σημειώνεται ότι στην Βόρεια Μακεδονία ισχύει η ώρα Κεντρικής Ευρώπης (GMT+1), ήτοι μια ώρα πίσω από την Ελλάδα (ώρα Ελλάδος μείον 1).

Ετήσιες αργίες

Η Βόρεια Μακεδονία ακολουθεί το παλαιό ημερολόγιο (13 ημέρες καθυστέρηση σε σχέση με τις εορτές στην Ελλάδα, εκτός από την Πρωτοχρονιά).

Νέο έτος	1 Ιανουαρίου
Χριστούγεννα	7 Ιανουαρίου
Μ. Παρασκευή – κινητή	σύμφωνα με το Ορθόδοξο Πάσχα
Δευτέρα του Πάσχα – κινητή	σύμφωνα με το Ορθόδοξο Πάσχα
Εργατική Πρωτομαγιά	1 Μαΐου
Κυρίλλου και Μεθοδίου	24 Μαΐου
Ημέρα επανάστασης 1903	2 Αυγούστου
Ημέρα ανεξαρτησίας	8 Σεπτεμβρίου
Ημέρα αντίστασης 1941	11 Οκτωβρίου
Ημέρα επανάστασης (VMRO)	23 Οκτωβρίου
Αγ. Κλήμεντος Αχρίδας	8 Δεκεμβρίου
Ραμαζάνι (Μπαϊράμι) - κινητή	σύμφωνα με το Κοράνι

Ζ.4. Συγκοινωνιακή σύνδεση Ελλάδας - Βόρειας Μακεδονίας και αποστάσεις

Η σημασία των οδικών υποδομών για τη Βόρεια Μακεδονία γίνεται αντιληπτή εάν ληφθεί υπ' όψιν ότι το 85% των επιβατών και το 91% των εξαγόμενων ή διεθνώς μεταφερομένων εμπορευμάτων μεταφέρονται οδικώς. Πρόσφατα, η Βόρεια Μακεδονία αναβάθμισε το οδικό δίκτυο που την συνδέει με την Ελλάδα, το οποίο αποτελεί τμήμα του Πανευρωπαϊκού Διαδρόμου Χ.

Ως προς την αεροπορική σύνδεση Σκοπίων - Αθήνας, η ελληνικών συμφερόντων αεροπορική εταιρεία «AEGEAN» ξεκίνησε απ' ευθείας πτήσεις, δυο φορές την εβδομάδα, αρχής γενομένης από την 1η Νοεμβρίου 2018, ενώ κατά τη θερινή περίοδο τα δρομολόγια αυξάνονται σε τρεις φορές, εβδομαδιαίως.

Ως προς τη σιδηροδρομική σύνδεση ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Ελλάδα παρουσιάζει η σιδηροδρομική σύνδεση Μοναστηρίου – Κρεμενίτσα, η οποία ολοκληρώθηκε στα τέλη του 2018 (τον Απρίλιο 2019 πραγματοποιήθηκε δοκιμή λειτουργίας της). Η εν λόγω σιδηροδρομική γραμμή σχεδιάζεται να συνδέεται με το ελληνικό σιδηροδρομικό δίκτυο στον σταθμό Μεσονησίου και να καταλήγει στη Φλώρινα (διακλάδωση Χd του Πανευρωπαϊκού Διαδρόμου Χ).

Αποστάσεις μεγαλύτερων πόλεων σε χλμ. από Σκόπια

Πόλη	Απόσταση σε χλμ.	Πόλη	Απόσταση σε χλμ.	Πόλη	Απόσταση σε χλμ.
Μοναστήρι	170	Κοτσι	116	Μαντινέο	94
Γευγελή	161	Κρίνα	100	Σαρκα	62
Gostivar	66	Prilep	134	Stip	91
Kavadarci	105	Tetovo	42		
Kicevo	108	Veles	54		

Ενδεικτικές αποστάσεις των Σκοπίων από ευρωπαϊκές πόλεις: Αθήνα: 735 χλμ., Θεσσαλονίκη: 270 χλμ., Βιέννη: 1.400 χλμ, Φρανκφούρτη: 2.100 χλμ, Άμστερνταμ: 2,600 χλμ, Λουμπλιάνα: 1.000 χλμ, Βελιγράδι: 480 χλμ..

Ζ.5. Τηλεπικοινωνίες

Η Βόρεια Μακεδονία διαθέτει τρεις εταιρείες κινητής τηλεφωνίας (κατά τάξη μεγέθους): T-Mobile (Deutsche Telekom), A1 (πρώην VIP-ONE) και Lycamobile. Οι ιδιωτικές εταιρείες έχουν εισέλθει και στη σταθερή τηλεφωνία μετά την απελευθέρωσή της (T-Home, Telekabel).

Κωδικοί τηλεφωνικών κλήσεων εντός της χώρας

Σκόπια: 02	Μοναστήρι: 047	Δοϊράνη: 034
Κουμάνοβο: 031	Γευγελή: 034	Κρούσεβο: 048
Βέλες: 043	Γκόστιβαρ: 042	Αχρίδα: 046
Πρίλεπ: 048	Τέτοβο: 044	Στιπ: 032
Πληροφορίες καταλόγου (Σκόπια): 188		
Διεθνής Κωδικός Βόρειας Μακεδονίας: 00389		

Ζ.6. Στοιχεία επικοινωνίας

1. ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΑ ΣΚΟΠΙΑ

Borka Taleski 6, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3219260
Φαξ: +389.2.3115718
E-mail: gremb.sko@mfa.gr

ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΡΟΞΕΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΣΤΑ ΣΚΟΠΙΑ

Borka Taleski 6, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3219280
Φαξ: +389.2.3130419
E-mail: grcon.sko@mfa.gr

ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ (Ο.Ε.Υ.) ΣΤΑ ΣΚΟΠΙΑ

Borka Taleski 6, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3129456, 3129458
Φαξ: +389.2.3129441
E-mail: ecocom-skopje@mfa.gr
Web: www.agora.mfa.gr

ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΑ ΣΚΟΠΙΑ

Borka Taleski 6, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3213514
Φαξ: +389.2.3213501
E-mail: grprofskopje@gmail.com

ΓΕΝΙΚΟ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ

Tomaki Dimitroski 39, 7000 Bitola
Τηλ. +389.47.237340, 237350
Φαξ: +389.47.220310
E-mail: grofficebitola@mfa.gr

2. ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (National Bank of the Republic of North Macedonia)

Kuzman Josifovski Pitu 1, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3108108
Web: www.nbrm.mk

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΕΛΩΝΕΙΩΝ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (Customs Administration of the Republic of North Macedonia)

Str. Lazar Licenski 13, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3224342
Web: www.customs.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Jurij Gagarin 15, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3085347
Web: www.economy.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Dame Gruen 12, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3255300
Web: www.finance.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Dame Gruen 6, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3145497
Web: www.mtc.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ, ΔΑΣΩΝ ΚΑΙ ΥΔΑΤΙΝΩΝ ΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Aminta Treti 2, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3134.477
Web: www.mzsv.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Filip Vtori M. 7, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3115.266
Web: www.mfa.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Orce Nikolov 116, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3282042
Web: www.morm.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

50 Divizija 14, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3112500, 3126206
Web: www.zdravstvo.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Dame Gruen 14, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3106.212
Web: www.mtsp.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Sv. Kiril I Metodij 54, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3117 896
Web: www.mon.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Gjuro Gjakovik 61, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3240.500
Web: www.kultura.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Dimitrie Cupovski 9, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3116493
Web: www.pravda.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Dimce Mircev 9, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3117.222
Web: www.mvr.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Plostad Presveta Bogorodica 3, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2. 3225237

Web: www.moep.gov.mk

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Kiril I Metodij 54, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2. 3253921

Web: www.mls.gov.mk

ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (State Statistical Office)

Str. Dame Gruev 4, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2.3295.600

Web: www.stat.gov.mk

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΠΡΩΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Kej Dimitar Vlahov 4, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2.3120.132

Web: www.apprm.gov.mk

ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Str. 11 Oktomvri No.25, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2.3103 601

Web: www.ippo.gov.mk

3. ΕΜΠΟΡΙΚΑ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (Economic Chamber)

Str. Dimitrije Cupovski 13, 1000 Skopje

Τηλ: +389.2.3244.000

E-mail: ic@mchamber.mk

Web: www.mchamber.mk

ΕΝΩΣΗ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΩΝ (Association Of Chambers Of Commerce)

Crvena Skopska Opstina 10, 1000 Skopje

Τηλ.: +389.2.3091.440

E-mail: info@chamber.mk

Web: www.chamber.mk

NORTH-WEST ECONOMIC CHAMBER

Str. Dimitrije Cupovski 13, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2.3239.252

E-mail: info@oemvp.org

Web: www.oemvp.org

ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ (Regional Chamber of Commerce in Bitola)

Str.1 Maj bb, 7000 Bitola

Τηλ. +389.47.225.088

E-mail: regiobt@mchamber.mk

4. ΤΡΑΠΕΖΕΣ

STORANSKA BANKA AD (ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ)

Mr. Diomidis Nikolettopoulos

Str. 11 Oktomvri 7, 1000 Skopje, P.O. BOX 582

Τηλ.: +389.2.3295295

Web: www.stb.com.mk

KOMERCIJALNA BANKA A.D.

Orce Nikolov 3, 1000 Skopje

Tel. +389.2.3168168

Web: www.kb.com.mk

NLB TUTUNSKA BANKA A. D.

Str. Majka Tereza 1, 1000 Skopje

Τηλ.: +389.2.15 600

Web: www.nlbt.com.mk

OHRIDSKA BANKA AD

Orce Nikolov 54, 1000 Skopje

Τηλ.: +389.2.3167600

Web: www.ohridskabanka.mk

PROCREDIT BANK

Manapo 7, 1000 Skopje

Τηλ.: +389.2.244 60 00

Web: www.procreditbank.com.mk

5. ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΣΚΟΠΙΩΝ (SKOPJE FAIR)

Bul. Ilinden, No. 107 building 1/1 ground floor 4, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2.3218.388

E-mail: info@expocentarskopje.mk

Web: www.skopjefair.com.mk

6. ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ

HOTEL PARK & SPA

Ul.1732 br.4/5, 1000 Skopje

Τηλ.: +389.2.5515151

E-mail: reservations@parkhotel.mk

Web: www.parkhotel.mk

MARRIOTT

Skopje

Τηλ.: +389.2.5102510

E-mail: Skopje.reservations@marriott.com

Web: www.marriotthotels.com

HOTEL RUSSIA

bul.ASNOM 1, 1000 Skopje

Τηλ.: +389 2.2400030

E-mail: info@hotelrussia.mk/ Web: www.hotelrussia.mk

ALEXANDER PALACE

Bul. 8-mi Septemvri b.b., 1000 Skopje

Τηλ.: +389 2 30.92.392

E-mail: info@aleksandarpalace.com.mk

Web: www.aleksandarpalace.com.mk

HOLIDAY INN SKOPJE

Mosa Pijade 2, 1000 Skopje

Τηλ.: +389 2 32.92.929

E-mail: hiskopje@holiday-inn.com.mk

HOTEL STONEBRIDGE

Kej Dimitar Vlahov no.1, 1000 Skopje

Τηλ.: + 389 2 32 44 900

E-mail: info@stonebridge-hotel.com

Web: www.stonebridge-hotel.com

HOTEL VIEW INN

Todor Aleksandrov, 1000 Skopje

Τηλ.: +389 2 322 8570

E-mail: theodore@viewinn.mk

Web: www.viewinn.mk

HOTEL PANORAMIKA

Todor Aleksandrov 57, 1000 Skopje

Τηλ.: +389 2 6092222

E-mail: info@hotel-panoramika.com

Web: www.hotel-panoramika.com

7. ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ

EMBASSY OF THE REPUBLIC OF ALBANIA

Slavej Planina 2, 1000 Skopje

Τηλ.: +389 2 3246 726

E-mail: embassy.skopje@mfa.gov.al

EMBASSY OF THE REPUBLIC OF AUSTRIA

Mile Popjordanov 8, 1000 Skopje

Τηλ.: +389 2 3083 400

E-mail: skopje-ob@bmeia.gv.at

EMBASSY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

str. 20 Oktomvri No 15, 1000 Skopje

Τηλ.: + 389 2 3086 216

E-mail: skopje@ambasadabih.org.mk

EMBASSY OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

Zlatko Shnajder str. No 3, 1000 Skopje

Τηλ.: +389 2 3229 444

E-mail: secretary@bgemb.org.mk

EMBASSY OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Lermontova No.2, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3110 390/ E-mail: chinaemb_mk@mfa.gov.cn

EMBASSY OF THE REPUBLIC OF CROATIA

Bukureshka No.91, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3248 170
E-mail: croemb.skopje@mvep.hr

EMBASSY OF THE CZECH REPUBLIC

Periša Saveljik No.3, 1000 Skopje
Τηλ.: + 389 2 3109 805
E-mail: skopje@embassy.mzv.cz

EMBASSY OF THE FRENCH REPUBLIC

Todor Aleksandrov 165, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3244 300
E-mail: franamba@mt.net.mk

EMBASSY OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY

Lerinska 59, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3093 900
E-mail: l-vz@skop.diplo.de

EMBASSY OF THE REPUBLIC OF HUNGARY

Mirka Ginova No. 27, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3092 066
E-mail: mission.skp@mfa.gov.hu

EMBASSY OF THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN

Mile PopJordanov 12, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3051759
E-mail: iriemb@t.mk

EMBASSY OF THE REPUBLIC OF ITALY

8 Udarna Brigada 22, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3236 500
E-mail: segreteria.skopje@esteri.it

EMBASSY OF THE REPUBLIC OF KOSOVO

Samoilova 136, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 32 90 320
E-mail: embassy.macedonia@rks-gov.net

EMBASSY OF THE REPUBLIC OF MONTENEGRO

Vasil Stefanovski 7, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3227 277
E-mail: macedonia@mfa.gov.me

EMBASSY OF THE KINGDOM OF THE NETHERLANDS

Aminta III 69 -71, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3129 319
E-mail: SKO@minbuza.nl

EMBASSY OF THE REPUBLIC OF POLAND

Dimitar Pandilov 2a, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 324 88 20
E-mail: skopje.amb.sekretariat@msz.gov.pl

EMBASSY OF THE STATE OF QATAR

St Cyril and Methodius str. No. 7, 5th Floor, 1000 Skopje
Τηλ: +389 2 3211 500
E-mail: skopje@mofa.gov.qa

EMBASSY OF ROMANIA

Rajko Zinzifov 42, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 322 80 55
E-mail: skopje@mae.ro

EMBASSY OF THE RUSSIAN FEDERATION

Pirinska 44, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3117 160
E-mail: skopje@mid.ru

EMBASSY OF REPUBLIC OF SERBIA

Pitu Guli 8, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3129 298
E-mail: srbamb@unet.com.mk

EMBASSY OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

Dane Krapcev No. 6a, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 317 87 30
E-mail: sloembassy.skopje@gov.si

EMBASSY OF THE KINGDOM OF SPAIN

27 Mart, 7, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3220 717
E-mail: emb.skopje@maec.es

EMBASSY OF THE KINGDOM OF SWEDEN

8 Udarna Brigada 2, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3297 880
E-mail: ambassaden.skopje@gov.se

EMBASSY OF SWITZERLAND

Maksim Gorki 19, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3103 310
E-mail: skopje@eda.admin.ch

EMBASSY OF THE REPUBLIC OF TURKEY

Slavej Planina bb, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 310 47 10
E-mail: embassy.skopje@mfa.gov.tr

EMBASSY OF UKRAINE

Albert Shvajcer 7-9, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3178 120
E-mail: emb_mk@mfa.gov.ua

BRITISH EMBASSY

Todor Aleksandrov 165, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3299 299
E-mail: britishembassyskopje@fco.gov.uk

EMBASSY OF THE UNITED STATES OF AMERICA

Str. Smoilova 21, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3102 000
E-mail: EmbSkoWebM@t-home.mk

8. ΓΡΑΦΕΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑΣ ΤΗΣ Ε.Ε. ΣΤΑ ΣΚΟΠΙΑ (EU DELEGATION)

Sv. Kiril I Metodij 52 B, 1000 Skopje
Τηλ.: +389 2 3248 500
E-mail: delegation-fyrmacedonia@eeas.europa.eu
Web: http://eeas.europa.eu/delegations/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/index_en.htm

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ (THE WORLD BANK OFFICE IN SKOPJE)

Str. Leninova 34, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2. 5515 230
Web: www.worldbank.org.mk

ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ (IMF OFFICE IN SKOPJE)

Kompleks Banki b.b., 1000 Skopje
Τηλ. +389.2. 3121 034
Web: www.imf.org

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (EBRD)

Soravia Centar Skopje, Filip Vtori M. no.3,VII floor., 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3297.800
Web: www.ebrd.org

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΤΩΝ ΗΠΑ ΣΤΑ ΣΚΟΠΙΑ (USAID)

U.S.Embassy Samoilova 21, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.310 2000
Web: <https://www.usaid.gov/north-macedonia>

9. ΦΟΡΕΙΣ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ (AGENCY FOR FOREIGN INVESTMENTS)

Nikola Vapcarov 7, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2. 3169 100
E-mail: fdi@investinmacedonia.com
Web: www.investinmacedonia.com

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΖΩΝΩΝ (DTIDZ-FREE ZONES AUTHORITY)

Partizanski Odredi Boulevard No.2, P.O.Box 311, 1000 Skopje
Τηλ. +389 2 311 11 66
E-mail: info@fez.gov.mk
www.fez.gov.mk

10. ΔΙΚΗΓΟΡΟΙ - ΝΟΜΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

Str. Dame Gruev 3, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3165.409
Web: www.mba.org.mk

ΕΝΩΣΗ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΩΝ

Bldv. 8 Septemvri No.2, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3115.816
Web: www.nkrm.org.mk

EGNA LAW FIRM - NAVRIDIS & ASSOCIATES (εταιρεία ελληνικών συμφερόντων)

Κα Μαρίνα Πατιστέλη
1737 str NR 32-1/39 Zum Palace, 1000 Skopje
Τηλ. +389 23236000
E-mail: infoskop@navridis.com

IKPR ROKAS & PARTNERS (εταιρεία ελληνικών συμφερόντων)

Str. Marshal Tito 53/1, 1000 Skopje
Τηλ.: +389.2.3298.280
E-mail: skopje@rokas.com
Web: www.rokas.com

ADVOKATSKO DRUSTVO TRPENOSKI

Aminta III 37 kat 7/22, 1000 Skopje
Τηλ.: +389.2.3229 807
Web: www.adtrpenoski.com.mk

LAW OFFICE MR. NENAD JANICEVIKJ

bul. Koco Racin 38-1/5, 1000 Skopje
Τηλ. +389.2.3166629;
Mob. +389.75.407210

LAW OFFICE MR. TRAJCE KITANOVSKI & MR. VLATKO KITANOVSKI

Aminta III 4/2, 1000 Skopje
Τηλ.: +389.2.3225.362
E-mail: advokat_kitanovski@yahoo.com

LAW OFFICE MR. KRISTIЈAN POLENAK

Str. Orce Nikolov 98, 1000 Skopje
Τηλ. +389 2 3114 737
E-mail: info@polenak.com.mk

LAW OFFICE MARKOVSKA-ANDREVSKI

Orce Nikolov 75, 1000 Skopje
Τηλ. +389 2 3129 240
Web: www.markovska-andrevski.com.mk

LAW OFFICE DIMITROV GEORGI

Ivo Lola Ribar 57-1/6, 1000 Skopje
Τηλ. +389 2 3230 789
E-mail: info@dimitrov.com.mk
Web: www.dimitrov.com.mk

LAW OFFICE KARANOVIC I NIKOLIC

Orce Nikolov 68, 1000 Skopje

Τηλ. +389 2 3223 712

E-mail: KNMacedonia@karanovic-nikolic.com

Web: www.karanovic-nikolic.com

LAW OFFICE BEGOVA - DEANOSKI

Dimitrije Cupovski 4-1/14, 1000 Skopje

Τηλ. +389 2 3222 325

E-mail: info@begova.com.mk

Web: www.begova.com.mk

LAW OFFICE VUKSANOVIC

M.T.Gologanov 149-4/7, 1000 Skopje

Τηλ. +389 71 238 319

E-mail: oliver_vuksanovic@t-home.mk

Web: www.vuksanovic.mk

11. ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ & ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ ΛΟΓΙΣΤΩΝ – ΕΛΕΓΚΤΩΝ

EUROFAST GLOBAL (Εταιρεία Ελληνο-κυπριακών Συμφερόντων)

Gjuro Gjakovik 20/1-10 1000 Skopje

Τηλ. +389.2.2400225

E-mail: skopje@eurofast.eu

ERNST & YOUNG

Blvd. 8 Septemvri 18/3-4, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2.3113.310

Web: www.ey.com

KPMG

Vasil Adzilarski street, 7th floor Soravia Center, 1000 Skopje

Τηλ: +389 2 31 35 220

E-mail: kpmg@kpmg.com.mk

DELOITTE

Partizanski Odredi 15-a, 1000 Skopje

Τηλ: +389 2 311 13 00

12. ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ

IDEA PLUS

Str. Dimce Mircev 18, P.O.Box 161, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2.3109.055

E-mail: office@ideaplus.com.mk

PUBLICIS

Franklin Ruzvelt 37, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2.3297.670

E-mail: office@publicis.com.mk

SAATCHI & SAATCHI

Str. 11 Oktomvri 3/5, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2.3297.670

13. ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ

ORBIT LTD. (Εταιρεία Ελληνικών Συμφερόντων)

Str. 1632 No.53, 1000 Skopje

Τηλ.: +389.2.2550661

E-mail: orbit@orbit.mk

FORSPED LOGISTICS (Εταιρεία Ελληνικών Συμφερόντων)

50ta Divizija 34/8, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2. 3176881

E-mail: kiriakosf@fortrans.gr

FERSHPED Skopje

Τηλ.: +389 2 3149444

E-mail: i.petrovski@fersped.com.mk

Web: www.fersped.com.mk

DENI INTERNATIONAL

St. 34 No.22 Ilinden, 1000 Skopje

Τηλ.: + 389 2 2550 960

E-mail: zlatko@deniint.com.mk

Web: www.deniint.com.mk

14. ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΚΤΕΛΩΝΙΣΤΩΝ

SKOPJESPED

Str. 164 br.46, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2.3134.560

E-mail: info@skopjesped.com

Web: www.skopjesped.com

VIKTORIJA SPED

Bosna i Hercegovina 3, 1000 Skopje

Τηλ. +389 2 2600605

E-mail: info@victoriasped.com.mk

Web: www.victoriasped.com.mk

MAKOSHPED

15-ti Korpus 3, p.fah 533, 1000 Skopje

Τηλ. +389 2 3171011

E-mail: info@makosped.com.mk

Web: www.makosped.com.mk

BOMI-10 LOGISTIC

ul.852 br.62 kompleks Gazela, 1000 Skopje

Τηλ. +389 2 2522200

E-mail: dispo@bomi10.com.mk

Web: www.bomi10.com.mk

15. ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

VRABOTUVANJE

Ul. Vasil Gjorgov 24/1-5, 1000 Skopje

Τηλ. +389.2. 3118 823

E-mail: darkov@vработuvanje.com.mk

Web: www.vработuvanje.com.mk

HILL INTERNATIONAL

Anastas Mitrev 26/3, 1000 Skopje

Τηλ. +389 2 3296481

E-mail: hill@hill-international.com.mk

Web: www.hill.mk

DEKRA

Crvena Voda 7/1, 1000 Skopje

Τηλ. +389 2 3230952

E-mail: info@dekra.mk

Web: www.dekra.mk